

Presuda za nesreću na naplatnoj rampi "Doljevac"
ZAŠTO NEDOSTAJU DVA MINUTA SNIMKA

Intervju: Veselin Simonović
NISU SVI ISTI

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

01567

9 770353 802002

VREME

broj
1582
28. april 2021.

ŠTA POKAZUJE SLUČAJ PALMA

ŽIVOTNI STIL VLADAJUĆE KASTE

- Šta je kulturni simbol naprednjačkog režima
- Kako je bahatost postala prihvatljiv obrazac ponašanja
- Zašto su treš, moć i nasilje u modi

Disney
РАЈА
ПОСЛЕДЊИ ЗМАЈ

САМО У БИОСКОПИМА

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ (1951–2020),
glavni urednik od 1991. do 2020.

ZORAN JELIČIĆ (1945–2018),
glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Radoslav Čebić,
Sonja Čirić (mozaik), Zora Drčelić,
Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet),
Jelena Jorgačević, Radmilo Marković,
Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto), Milan Milošević,
Uroš Mitrović, Vukašin Obradović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.),
Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;

korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili
korišćenje tekstova objavljenih u
Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje
potrebna je posebna dozvola
autora i NP VREME, kao nosioca
isključivih imovinskih prava na
iskorišćavanje autorskih dela koje
su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Ova situacija:** Palma i Ivica na ivici

06 **Srbija ovih dana:**

Životni stil vladajuće kaste

11 **Nuspojave:**

Čaršavi tajni, vrline javne

12 **Nastavak slučaja „Palma“:**

Zakon ćutanja u aferaskom ambijentu

15 **TV Manijak:**

Kafana kod lažnog svedoka

16 **Jagodina, a u Jagodini Palma:**

Test opšte kulture

18 **Presuda o saobraćajnoj nesreći na**

naplatnoj rampi kod Doljevca:

Pravda u rikvercu

20 **Legalizacija kanabisa:**

Mnogo pitanja bez odgovora

24 **Crna Gora: Na Putu**

svile i dužničkog ropstva

27 **Intervju:** Veselin Simonović

30 **Lični stav:**

Zelena agenda u Srbiji, reality check

KULTURA

32 **Intervju:**

Dragana Mladenović

35 **Pozorište:** Paradoksalni zahtevi društva

36 **Film:** Istočnjački bluz

38 **Roman:** Električni orgazam na bački način

39 **Roman:** U ponor, s glavom napred

41 **Novi abum:**

Dinosaur Jr – Sweep It Into Space

SVET

42 **SAD:** Zemlja propale infrastrukture

44 **Ekonomska prekretnica u najavi:**

Bajdenov Nju dil

47 **Indija:** Drugi talas pandemije

MOZAIK

50 **Fudbal: Osnivanje**

Evropske superlige (2)

54 **Iz ateljea:** Po ženskoj liniji

57 **Spomenar:** Kad je sve izmaklo kontroli

59 **Navigators:** Podaci vaši, kompjuter naš

60 **Strip:** Kesaroši

62 **Vreme uživanja:** Dići

Projekat prioritete deonice auto-puta je ekonomski potpuno neisplativ. Da bi se kredit otplatio iz prihoda od putarina, potrebno je da narednih 14 godina svake 3 sekunde neprekidno ovom deonicom prolazi jedno vozilo. Kredit od 942 miliona evra kod kineske državne EXIM banke je praktično bacio Crnu Goru u dužničko ropstvo pod pokroviteljstvom Pekinga

MILOŠ VUKOVIĆ

"Dobro čujem glasove žena koje po osam sati motaju kablove u fabrici, pa onda ostanu još dva sata kako bi dobile bonus od 260 dinara. Ili glasove roditelja otetih beba. Ili glas žena koje su, budući ratni plen, silovane u ratu devedesetih godina. Ali, vrlo dobro čujem i glasove mržnje i zlovolje u komentarima na uznemirujuće vesti"

RAZGOVARALA: **JELENA JORGAČEVIĆ**

Da li se fudbal igra za pare, za golove ili zbog publike

VOJISLAV MILOŠEVIĆ

Na naslovnoj strani: Dragan Marković Palma

Foto: [instagram.com/domacinski_js](https://www.instagram.com/domacinski_js)

Palma i Ivica na ivici

Koliko je Jagodina Srbija u malom? Zbog čega Ivica Dačić može da postane problem za Aleksandra Vučića? Šta je predsednik Srbije indirektno priznao rekavši da je u Jagodinu išao poslom i čim bi završio, bez zadržavanja, kretao put Beograda? Da li je stvarno moguće da do njega nije stigla javna tajna vezana za ovaj grad, a koja već godinama cirkuliše u političkoj čaršiji. Ili je samo bila pohranjena na sigurno i tamno mesto da bi sada izašla neplanski i nekontrolisano u javnost

Može li slučaj Dragana Markovića Palme postati slučaj Socijalističke partije Srbije i Ivice Dačića, a onda i šire? Jer koliko god da predstavnici vladajuće političke kaste glume neupućenost i neutralnost, dvije stvari su jasne.

Prva je uzajamna uvezanost u svemu onome što se zbiva na političkoj sceni i to već godinama; iza njih je mnogo zajedničkih kampanja, poslova, proslava, žurki i pogodbi svake vrste da bi sada bilo tko mogao tvrditi da je neobaviješten, pogotovo nakon iskaza Sande Rašković Ivić u "Utisku nedelje" (vidi tekst na strani 12). Ovo posebno vrijedi za Dačića. On je – a to je ovo drugo – zapao u situaciju da se ne smije javno distancirati od Palme, ali ni solidarizirati s njim. Obrni, okreni, jagodinski "domaćin" lakše od bilo koga drugog može politički diskreditirati socijalistu za sva vremena i svaku vlast. A ako Palma zaista postane problem Dačiću, onda će to isto on postati za Aleksandra Vučića.

Naime, predsjednik SPS-a i Narodne skupštine treba da operativno provede dijalog opozicije i vlasti o predstojećim izborima. Tko može garantirati da neće biti novih saznanja o bunga-bunga žurkama i njihovim učesnicima u Jagodini? I kako spriječiti opoziciju da ne poentira na toj vrsti Dačićeve rovitosti? Ako se još uzme u obzir njegov minuli rad u smislu afera "Koferče" i "Banana", eto velikog političkog belaja. Osim toga, pitanje je tko će iz vrha SPS-a ostati uz aktualnog predsjednika stranke ako mu dogori do nokata pa postane *persona non grata* u Predsjedništvu Srbije. Trenutno, vodeća ekipa socijalista djeluje poput grupe koja dijeli tajnu, zna nešto o čemu drugi pojma nemaju, ali o svemu ne bi da govori ni za živu glavu. Bar dok ne mora.

Mada najavljeni dijalog o izborima jedva zanima javnost, sasvim je moguće da bi se tu moglo ponešto i promijeniti

zbog slučaja Palme i njegove Jagodine, toliko nalik na Srbiju u malom. Poput tamošnjeg općinskog parlamenta, ni u Narodnoj skupštini nema opozicije; kao što tamo jedan čovjek odlučuje o svemu na lokalnu, drugi isto to radi na nivou čitave države; u oba slučaja mediji su čvrsto zauzdani i pretvoreni u propagandne servise, a izbori svedeni na puko registriranje glasova ucijenjenih, potkupljenih i zaplašenih birača. I da ne nabrajamo dalje – ako nekome još nije jasno na što su svedena demokracija i parlamentarizam u Srbiji, eno mu Jagodine i Palme pa neka gleda. Jer neće biti da jedne vrijednosti i jedan model ponašanja važe tamo, a nešto sasvim drugo u ostatku Srbije.

Vučić ne bi bio to što jeste da navedenog nije svjestan. Iako afera ovog puta ne dolazi iz Srpske napredne stranke kao toliko drugih, ipak mu je poprilično neugodna. U svojoj skupštinskoj većini predsjednik Srbije ima Vuka Draškovića i Aleksandra Vulina, Rasima Ljajića i Bogoljuba Karića, brojne druge političko-interesne grupe, ali ključno mjesto zauzima Dačić sa Palmom. Ukoliko ni zbog čega drugog, ono zbog činjenice da bi SPS jedini iz ovog društva mogao sam opstati na političkoj sceni i, vrlo vjerovatno, zaći u dio biračkog tijela naprednjaka.

Hoće se reći sljedeće: ako su socijalisti žrtvovali politički integritet i prepoznatljivost zbog opstanka na vlasti i tako postali dio Vučićevog integriranog sistema upravljanja Srbijom, sada nije lako oprati ruke od njih i njihovog partnera iz Jagodine. Između ostalog i uslijed činjenice da su na Palminim okupljanjima, uz ostale, sigurno prisustvovali i više ili manje pozicionirani članovi SNS-a. A da ono što se tamo zbivalo predstavlja javnu tajnu, indirektno je potvrdio i sam Vučić rekavši da je u Jagodinu išao poslom

Foto: Dragan Kujundžić/Tanjug

i čim bi ga završio, bez zadržavanja, kretao put Beograda. Slučaj Palma "eksplodirao" je u političko i društveno anesteziраној zemlji. Uprkos kontroli gotovo čitavog medijskog prostora, režim ga još uvijek nije uspio zajaziti. Zato se – vježbe radi i čisto hipotetički – valja zapitati kako bi sve izgledalo u nekoj uređenoj državi i usporediti. Na primjer, reakcije poslanika i predstavnika pravosuđa, izvještavanje tabloida i ozbiljnih medija, istupanje prozvanih i njihovog okruženja... Kako li bi iz te vizure djelovao Palmin dugi marš od televizije do televizije, podnošenje krivične prijave gotovo 400 žena iz javnog sektora u Jagodini protiv Marinike Tepić, mrtva tišina iz Ženske parlamentarne mreže i slično, u istom pravcu?

Ma koliko režim nastojao potopiti čitav slučaj proglašavajući ga za jeftino politikanstvo, on je stekao svoj nezavisni život. Naprosto, mučan dojam koji ostavlja raširio se u ogromnom dijelu javnosti i tu za sada spinovanja i demonizacije ne pomažu.

Vučiću ovo nitko ne treba objašnjavati. Naprotiv, insistirajući da Palma ima pravo na obranu i pitajući tko će mu "vratiti život" ako su optužbe neosnovane, on maksimalno nastoji da napravi distancu od gospodara Jagodine i jataka. Eto, ponosan je na to što se ne miješa u ovaj slučaj kao što nije ni onda kada je bila riječ o Milutinu Jeličiću Jutki, seksualnom preda-

toru iz Brusa. Ispada da on ne zna ništa i ne vjeruje nikome dok čuvene "institucije sistema" ne kažu svoju riječ.

Hmm... Ovo govori čovjek koji "zna" da je Dragan Đilas ukrao 619 miliona evra, tko stoji iza konkretnih mafijaških likvidacija i da li su nezavisni i profesionalni mediji Šolakovi, tajkunski ili američki – i da ne širimo dalje, dobro je poznat spektar javnih saznanja predsjednika Srbije.

Uslijed toga, neizbježno je pitanje – a što zaista Vučić zna o Palmi? Da li je stvarno moguće da do njega nije stigla javna tajna vezana za Jagodinu iako već godinama cirkulira u političkoj čaršiji? Ili je sve bilo pohranjeno na neko sigurno i tamno mjesto kao još jedan od mehanizama za držanje u šaci Ivice Dačića, a sada se neočekivano i nekontrolirano pojavilo u javnosti. Uglavnom, pokušaj kontrole štete ovaj put teško da može izgledati poput onih u aferama koje sam režim kreira. Kako će ona teći, brzo će se utvrditi po statusu Dačića, Palminog koalicionog partnera, ortaka i posjetitelja jagodinskog Muzeja voštanih figura.

Zato da ponovimo i naglasimo: svako onaj tko političkim manevrima, pritiscima i zakulisnim radnjama onemogućiti poštnu i nezavisnu istragu u slučaju Dragana Markovića Palme, biće saučesnik u svemu onome za što ga je Marinika Tepić javno optužila.

ŽIVOTNI STIL VL

Palmina Jagodina, onakva kakva postoji godinama i koja je odnedavno ponešto zaljuljala javnost, u međuvremenu je postala kulturni simbol naprednjačke oligarhije, te se u nekom obliku izlila u sve krajeve zemlje. Bahatost ove vlasti postala je prihvatljiv obrazac ponašanja. Treš svih boja, moć i nasilje su u modi

Pre nekoliko godina jedan je naprednjački lokalni političar dospio u tabloide zato što je na društvenim mrežama reklamirao luksuzni, "ekstravagantni" život svoje porodice. Između postova na kojima su se nalazile njegove omiljene numere novokomponovane muzike kačio je on fotografije svoje nove kuće-arhitektonskog "čuda", novog mercedesa koji je koštao cirka 50 hiljada evra, skupocenu ekstrabrendiranu odeću, potom fotografije sa putovanja po poznatim svetskim turističkim destinacijama i sa glamuroznih rođendanskih fešti i slava u skupim restoranima... Na zidovima njegovih soba, videlo se na objavama, dominiraju ikone i do zla boga kičaste slike uramljene zlatnim, debelim ramovima kojima ni raketa "tomahavk" ne bi mogla ništa. Ubrzo je naš junak, tako izgleda, dobio po ušima od onih iznad njega – naravno, ne zbog toga što se neko upitao kako je od relativno slabostojjećeg građanina za tri-četiri godine naprednjačkog "cunamija" postao bogati krez, već zato što je svojim "aktivizmom" na društvenim mrežama ubadao prst u oko građanima koji jedva sastavljaju kraj s krajem. I time je mogao da ugrozi popularnost Srpske napredne stranke. Potom je sve te postove jednostavno obrisao i nastavio da živi život

onako kako njegovi snovi a naše noćne more – nalažu.

Stvari su se u međuvremenu izmenile, društvo je anestetizirano i hipnotisano, a sigurno je da se ovom političaru i njegovim postovima danas niko ne bi ni bavio. On je, naime, postao "opšte mesto", jedan tipičan predstavnik nove elite.

"Na anestetiziranju javnosti se radi planski, temeljno, godinama", kaže sagovorni-

ca "Vremena", pozorišna rediteljka Milica Kralj.

Naši vladari su stigli u tu bahatu fazu kada svoje bogatstvo, koje je i inače teško sakriti, više ne taje. Ne prikrivaju naravno ni "vrednosti" do kojih drže, ne pozivaju se više na Vebera već na Cecu. U svakom većem mestu iznikli su klubovi u kojima se – čak i u uslovima pandemije – vladajuća elita okuplja i slavi svoj ži-

ADAJUĆE KASTE

Jagodin, te da je na bazenu meračio u “opuštenoj atmosferi”, “gde se svako sa svakim ljubi, osim muškarci sa muškarcima”, okružen podatnim – u skromnim minicima koji više otkrivaju nego sakrivaju – devojčicama koje se ponose hirurški obrađenim usnama “ko zgaženim trešnjama”, ispeglanim frizurama i zmijskim telima.

Neki će reći da je Palmina Jagodina, onakva kakva postoji godinama i koja je ovih dana ponešto zaljuljala javnost, u međuvremenu postala kulturni simbol naprednjačke oligarhije, te da se u nekom obliku izlila u sve krajeve naše zemlje. Devedesete sa svim onim zlatnim kajlama, teorijama zavere, nabildanim momcima sa vrelog asfalta, kultom oružja, kič-religijom i kič-nacionalizmom vratile su se na velika vrata, doduše u nešto izmenjenom obliku, prilagođene novom dobu.

“Kao što virusi mutiraju s vremenom, tako je i kulturološki kod devedesetih mutirao”, kaže Milica Kralj.

Jedan broj građana se gadi te “nove stvarnosti” i beži u svoje unutrašnje azile i pravi se mrtav, dok drugi sa strahopoštovanjem posmatraju život nove elite, pokušavajući da u tom izvrnutom sistemu vrednosti, u novom omeru snaga, ušićare nešto za sebe i za svoju porodicu. Čini se da je tek manji broj građana spreman da se ovom, kako ga neki nazivaju, društvenom sunovratu suprotstavi, shvatajući kuda sve ovo vodi, a dakako da ne vodi ka nekakvom dobru.

Mlađarija na sve ovo gleda kao na normalno stanje. Hteli mi da to priznamo ili ne, bahatost ove vlasti postala je prihvatljiv obrazac ponašanja. Nestaju kafići u kojima se pušta bilo kakva druga muzika osim one ultraturbomega, pogotovo u malim mestima. Treš svih boja je u modi. Moć i nasilje su u modi. I svuda naokolo na visokim platformama jedva hodaju devojčice koje izgledaju kao da su netom pristigle sa Palminih bahanalija. Književnica Jelena Lengold u razgovoru za “Vreme” kaže da je okruženje u kojem živimo, a koje kreira vladajuća elita, ostavilo “strašne posledice” po mlade ljude.

TANDEM:

I. Dačić i D. M. Palma

Foto: Dušan Aničić/ Tanjug

votni uspeh, uz somelijersko otvaranje vina čija se cena ponekad meri stotinama evra i uz odgovarajuću muziku, a porred nas promiču velikom brzinom skupi džipovi sa velikim krstom na retrovizoru kojima upravljaju ljudi sa one strane zakona i koji svojim izgledom izazivaju jezu, ili zatamnjene limuzine sa brojnom policijskom pratnjom, što je postao statusni simbol onih na vrhu ili pri vrhu

bilo formalne, bilo one “pomoćne”, sive, neformalne vlasti... Iako je političar sa početka teksta daleko od glavnih moćnika, iako se predstavljao kao patrijarhalan tip koji drži do porodičnih vrednosti i religijskih iskustava, uopšte nije isključeno da je ponekad posećivao Palminu

“Tu se mogao spasti samo onaj mladi čovek koji je imao izuzetno obazrive roditelje i vaspitače. Međutim, većina se verovatno utopila u tom mulju bez dna”, kaže ona.

Sa njom se slaže kulturološkinja Aleksandra Đurić-Bosnić, koja veli da su najveće žrtve ove “devetogodišnje uzurpacije vlasti” oni kojima se ta vlast “gotovo savršeno ironično” obraćala izbornim sloganom “Za našu decu”.

“Oni mladi ljudi koji još nisu napustili Srbiju očigledno su sve do promene ovog i ovakvog režima osuđeni na život u rascepljenoj realnosti u kojoj postoji ogromna provalija između projektovane slike i stvarnosti. I u kojoj dominiraju nasilje, mržnja, konformizam i gramzivost”, kaže Đurić-Bosnić u razgovoru za “Vreme”.

NORMALIZACIJA

ANTICIVILIZACIJSKOG PONAŠANJA

Profesorka na Biološkom fakultetu u Beogradu i aktivistkinja Skupštine slobodne Srbije Biljana Stojković smatra da “ovakvo kvarenje društva, ovakav moralni i estetski sunovrat”, čemu svedočimo u Srbiji, “istorija civilizacije odavno nije videla”. Ona smatra da u svakom društvu postoje grupacije koje neguju specifično loš ukus i loše obrazovanje, ali “ozbiljna, utemeljena zajednica ima razrađene mehanizme za sprečavanje prodiranja takvih ljudi u mejnstrim i vladajuće strukture”. Po njoj, u Srbiji, međutim, posle 5. oktobra nije uspostavljen stabilan društveni sistem, bar načelno meritokratski, koji bi nas “održao na površini civilizacijskih tokova”.

“Naprednjaci otvoreno promovišu svoj ukus u muzici, umetnosti, arhitekturi, urbanizaciji, modi, ako se ove delatnosti u njihovom slučaju uopšte mogu tako nazivati. Operisane žene sa jakom šminkom i oskudnom odećom uz svakog i najmanjeg SNS funkcionera jeste paket koji se reklamira kao poželjna društvena matrica. Otvoren prezir prema obrazovanju i naglašavanje novca stečenog po pravilu mutnim radnjama najviše štete nanosi zdravom tkivu i sadašnje zajednice i njene budućnosti. Normalizaciju anticivilizacijskog ponašanja smatram najvećim grehom SNS-a”, kaže Biljana Stojković u razgovoru za “Vreme”.

Dodaje da je najgore od svega to što znamo ili naslućujemo “samo ponešto od te užasne bolesti opšte dekadencije u krugovima vlasti, koja obuhvata neverovatne perversije i stradanja mnogih mladih osoba, voljno ili nevoljno uhvaćenih u kandže ‘nove normalnosti’”.

“Zaprepastimo se kada saznamo da neki lokalni šerif organizuje žurke sa podvođenjem mladih devojaka i devojčica; još više nas baca u očajanje saznanje da to zna ceo grad i o svemu ćuti, a eksploziju mučnine i neverice izazivaju glasovi o tome da na isti način vladaju lokalni probisveti u praktično svakom gradu u Srbiji. Ja počinjem da shvatam da se cela naprednjačka vlast zasniva na mreži perversije, a da mi samo nismo uspevali da to prepoznamo kao sastavni deo njihove estetike. Takva estetika ne ide bez perversije! Ako nemamo pokvaren mozak, ne možemo lako ni razumeti koliko su duboke ove korelacije. Ali, ako smo to sada razumeli, otvaraju se zastrašujuća saznanja i slutnje da stvari u našoj državi stoje još gore nego što je iko mogao da zamisli”, kaže Stojkovićeva.

Istoričar umetnosti i pisac Nebojša Novi Milenković tvrdi da životni stil vla-

dajuće elite u Srbiji krasi – izostanak bilo kakvog stila.

“U pitanju je trijumf negativne selekcije i potpuna destrukcija svega postojećeg. Možda bismo mogli doći do zaključka kako današnjom Srbijom, zapravo ‘caruje’ nihilizam. Naravno – time bismo na konceptualnoj ravni učitali nešto u čemu nikakvog koncepta niti koncepcije zapravo nema. Možda bi najpreciznije bilo primetiti kako današnjom Srbijom vlada ‘otelo tvorena’ banalnost koja se ne libi toga da obesmisli apsolutno sve čega se dohvati”, kaže Milenković za “Vreme”.

DRUŠTVO KOJE NE RAZLIKUJE ETIČKO OD NEETIČKOG

Kulturološkinja Aleksandra Đurić-Bosnić smatra da vladajući režim u Srbiji sprovodi “pervetirani i ‘unapređeni’ kulturološki kod iz devedesetih, koji je vrlo vešto koncipiran tako da neguje paradokse svih vrsta, od ideoloških do kulturoloških”.

“Setovi vrednosnih smernica, poruka i manifestacija usmereni su ka različitim ciljnim grupama, pa je tako aktuelna društvena scena istovremeno prožeta patrijarhalnošću i konzervativizmom,

**ŽIVOT SA STILOM: Manžetne
sa sopstvenim inicijalima
N. Selakovića i A. Brnabić**

Foto: printscreen

ponuda u potpunosti odgovara dominantnoj političkoj ponudi. Na tržištu štampe posredi je dominacija tabloida koji se ne bave lakim temama nego 'istragom' unutrašnjih i spoljnih neprijatelja, uništavanjem biografija i onemogućavanju bilo kakvog kritičkog govora u javnosti. Na nacionalnim frekvencijama očigledna je dominacija vulgarne zabave, rijaliti formata i totalne propagande. Takva javna scena, na kojoj više ništa nije nezamislivo, izvor je nesvakidašnje javne konfuzije koja je za vlast važna koliko i sama propaganda", kaže on.

KOLEKTIVNA PORNOGRAFIJA

Aleksandra Đurić-Bosnić navodi da je "vladajuća kasta" ustoličila, prema sopstvenim svetonazorima i prema sopstvenim potrebama, čitav "set ne-vrednosti", od etičkih do estetičkih, ideoloških i političkih. Ona smatra da je jedno od najvažnijih pitanja sa kojim će se suočiti "budući restauratori društva" – kako oni iz političkih partija, tako i oni iz civilnog sektora – "kako je moguće i za koliko vremena će biti realno izvodljivo oporaviti ne samo razorene institucije već i do krajnosti razoren sistem vrednosti".

"Okovali su društvo u Srbiji neuporedivom banalnošću u svim oblastima i napravili karakterističan multiverzum koji je svojevremeno Radomir Konstantinović formulisao kao kolektivnu pornografiju u svetu palanke. To zapravo znači da su protagonisti režima, u ohlokratskom maniru, inverzirali sve ono što jesu temeljne civilizacijske vrednosti – slobodu, istinu, mišljenje, pravdu... A u svakom gradu, varošici ili zaseoku očito postoji makar po jedan lokalni moćnik koji sa timom svojih revnosnih 'izvođača radova' nadzire situaciju, držeći u strahu ili u letargiji i nekoj vrsti zombiranog ćutanja većinu onih koji tu žive. Predstavnici vladajuće kaste već devet godina na svi nivoima vladaju uz pomoć moći i novca, korupcije, ucena, svakovrsnog ponižavanja i degradacije svih onih koji su se, ili bi se usudili da se suprotstave. Kao i svaki represivni režim, i režim vladajuće stranke i koalicioni partnera ovakvom vrstom vladanja poništava i krši ljudska prava, urušava i obesmišljava institucije, ponižava kompetencije i profesije. U Srbiji je, nažalost već dugo,

savremenim verzijama turbo-folka, orgijastičkim rijaliti-predstavama... Sa jedne strane, dakle, kulturom dominira konzervativni tradicionalizam, opredmećen u spomeničkoj kulturi s nacionalnim predznakom, a sa druge strane, tabloidni mediji uspešno produkuju masovni trans i isključivu fokusiranost na vođu. I opet su, baš kao devedesetih, ispunjeni svi postulati masovnog komunikacijsko-ideološkog utilitarizma, onako kako ga je definisala Kloskowska, naime, kao prenošenje identičnih sadržaja koji od političkih elita teku ka velikim masama primalaca. Ovako zavedenom, hipnotisanom i na svaki način indoktriniranom masom može vrlo lako i vrlo dugo da se vlada. I u ovom smislu, aktuelni režim je zapravo testirao delotvornost metoda iz devedesetih. Posledice su dugotrajna i suštinska dezorijentacija društva u kojem se više ne razlikuje istina od laži, manipulacija od informacije, pravično od nepravdnog, etičko od neetičkog", kaže Đurić-Bosnić.

Sagovornici "Vremena" konstatuju da su patrijarhalnost i konzervativizam koje često promovišu vladajuće elite samo mikrokija namenjena delu biračkog tela. Jelena Lengold to naziva "deformisanim pa-

trijarhalnim kodom". "Namerno kažem deformisani, jer mislim da autentičan patrijarhalni kod može u sebi da ima i izvesne pozitivne konotacije. Ali ovo nije to. Ovo je pervertirani oblik patrijarhalnosti, kao što je i sve drugo pervertirano. Ovo je kod autoritarnosti i neslobode. Ovo su amoralnost i promiskuitet koji se prodaju za moral. Ovo je kloaka duha koja se prodaje za kulturne vrednosti", kaže ona.

Književnik Gojko Božović kaže da klasična patrijarhalnost i konzervativizam nisu odlike ove vlasti, jer bi je, kao i svaki drugi skup vrednosti, ograničavali. Po njemu ova vlast ne želi da bude ograničena, "ni po obimu, ni po razmerama moći, ni po družini vladanja". Kaže, u tome se krije njena suština.

"Društvo se još nije oslobodilo od trauma i problema nastalih devedesetih godina, a već smo ušli u novi ciklus društvenog razaranja. Od svega toga ovo društvo će se oporavljati dugo i teško. Ne samo da su obnovljeni neki modeli devedesetih nego su i mnogobrojni akteri današnje propasti našeg društva isti kao i u slučaju devedesetih godina. To je jedan od retkih kontinuiteta u našem društvu poslednjih decenija. Dominantna medijska

SOMELIJER, NOVA MODA:

A. Brnabić i A. Vučić

Foto: [instagram.com/buducnostsrbiyeav](https://www.instagram.com/buducnostsrbiyeav)

na pijedestalu princip što gore – to bolje, koji u praktičnoj politici znači da vlada – ju najgori”, kaže ona.

Jelena Lengold upozorava da je važno razlikovati, odnosno uočiti dva glavna obrasca naprednjačke vladavine. “Jedan, širi obrazac, jeste to da mi i dalje živimo u muškom društvu u kojem se žena tretira kao telo i kao roba, sve dok je poželjna, a posle toga, ona postaje ništa. To zvuči drastično, ali nažalost to je tako. Naravno nije svuda i nije uvek, ali u većini slučajeva je tako. Drugi, užli obrazac, jeste bahatost vlasti koja se osilila do granica kad, čini mi se, ili bolje rečeno nadam se, počinje sama od sebe da se urušava, kad već mi nismo u stanju da je srušimo. Jedina vrednost do koje oni drže jeste – kako što duže ostati na vlasti, po cenu bilo čega. U međuvremenu, prodaju nam različite priče, od porodičnih vrednosti i brige o deci, do tobožnje zaštite radničke klase. Ali sve je to potpuno providna laž, njihov jedini i sasvim ogoljeni motiv je ostanak na vlasti. Njih ne zanima apsolutno ništa drugo”, kaže ona.

Književnik Gojko Božović takođe smatra da se teško može govoriti o vrednostima do kojih drži vlast u Srbiji. Po njemu bi mnogo bolje i tačnije bilo govoriti o tome da vladajuća elita ne drži ni do kakvih vrednosti, jer bi ih “bilo koji tip vrednosti ograničavao u vlasti i delovanju”.

“Mi, međutim, vidimo da vlast teži da bude neograničena po obimu i uticaju, nikome odgovorna, sama sebi i izvor i konačni smisao. Vlast naprosto drži samo do vlasti, do njenog neprestanog širenja i do neprestanog potiskivanja svakog mogućeg izazova, kritike ili osporavanja. Na jedan način potiskuje se politička opozicija, na drugi način potiskuje se kritički

govor u javnosti, na treći način potiskuju se i zaprećavaju izolovane akcije kao što su građanski aktivizam, protesti zbog pojedinačnih problema ili štrajkovi. Potiskivanje političke opozicije vodi u jednopartijski sistem. Potiskivanje kritičkog govora vodi u ukidanje javnosti i ukidanje svake ideje pluralizma. Potiskivanje građanskog aktivizma ili izolovanih aktivnosti zbog neke konkretne nepravde vodi ka masovnom širenju beznađa i, posledično, apatije i pokornosti. Suština vlasti u Srbiji nije rasprava o bilo kojim vrednostima, nego ničim neograničena volja za moć koja se potvrđuje u svakoj prilici i iz dana u dan”, kaže Božović.

DUHOVNA BEDA

Na pitanje kakve posledice vlast i ova kva društvena atmosfera ostavljaju na kulturu, rediteljka Milica Kralj odgovara: “Insistiranje na podobnim umetnicima i podobnim delima, amputiranje kritičkog odnosa umetnika prema pojedincima, pojavama, društvu i svetu u kojem živimo, jeste obesmišljavanje prirode umetnosti, ali je važna stavka u postavljenom sistemu ne-vrednosti. Važne stavke su i medijsko promovisanje jezika mržnje i linčovanje onih koji drugačije misle, besomučno laganje, promocija ljudi bez morala i uopšte ljudskih kvaliteta... Poniženje struke u svakoj oblasti, pa i oblasti kulture, nije samo strahota od konstatacije, nego direktno utiče na kvalitet života. Posledice svesnog zanemarivanja kulture mi danas živimo i one se ogledaju u sveopštem nasilju i netoleranciji, siromaštvu reči i svesti, a ja sam sebi već dosadila uporno to potencirajući. Kada građane ne bombardujete kulturom, vi ste ih svesnom namerom osudili

na duhovnu bedu i jad – i to je za mene ozbiljan zločin.”

Kulturološkinja Đurić-Bosnić kaže da bi stanje društva u Srbiji moglo da se opiše parafrazom čuvene Tolstojeve rečenice: sva demokratska društva su srećna na isti način, a svaka autokratija je nesrećna na svoj, specifičan način. “Dakle, radi se o specifičnoj leguri koju eventualno možemo locirati negde između Orvelovog i Ljosinog imaginarijuma. Tako smo i mi devet godina zatočeni u poretku u kojem je laž – istina, a ropstvo – sloboda, i u kojem je, kako je o agonijama slične vrste pisao Mario Vargas Ljosa kada je u *Jarčevoj fešti* opisivao dominikanskog diktatora Truhilja Molinu, mera svačijeg društvenog i političkog uspona jednaka meri sopstvenog ponižavanja. Mislim da su ključne reči koje bi mogle definisati našu populističku autokratiju: uzurpacija, manipulacija, korupcija, strah, poniženje i ćutanje”, kaže ona.

Jelenu Lengold pak današnja Srbija podseća na stari Rim, koji se na vrhuncu svoje moći urušio sam od sebe, od sopstvene dekadencije. “Mene ova situacija podseća na to. Naš vladar u ovom trenutku ima osećaj da poseduje bukvalno sve, naše sudbine, naše živote, naše puteve, bolnice, brda i doline, naše reke, naše misli, pa i naš vazduh. Čini mi se da je zabravio u kom veku živimo i koje ljudske slobode su do sada ipak osvojene. Ovo nije vreme robovlasničkog društva, ipak. Naš vladar, pošto kaže da voli da čita, trebalo bi da malo prouči istoriju Rimskog carstva. Da se pozabavi Neronom, Kaligulom, a posle recimo da malo čita o Napoleonu. Ima se tu šta naučiti. Istorija se nikad ne ponavlja doslovno, ali sociološki obrasci postoje i oni se kao takvi mogu ponoviti”, kaže ona.

Božović veli da se aktuelna vlast u Srbiji može porediti sa mnogim drugim “autoritarnim vlastima kakvih je bilo na raznim stranama sveta u poslednjih stotina godina”. “Poznatim primerima autoritarnih poredaka treba dodati savremeni populizam obogaćen novim mogućnostima propagande i manipulacije koje omogućavaju novi mediji i nove tehnologije. Bilo je različitih ljudi na vlasti i u našoj istoriji, ali ovakvu vlast mi još nismo imali”, kaže on.

NEDIM SEJDINOVIĆ

Čaršavi tajni, vrline javne

Šta je skandal za ono što se u ovakvom poretku naziva novinama, televizijom, portalom? Tačnije, može li skandal imati neku inherentnu težinu, značaj "po sebi", nezavisno od svake kolateralne koristi ili štete po bilo koga ili šta

Ništa ne govori toliko o jednom društvu, naposljetku, i o jednoj kulturi, koliko ono što se u tom društvu, u toj kulturi, smatra skandaloznim, nečuvenim, neprihvatljivim, prljavim, odvratnim... Razume se, i to se menja, pa se do juče neprihvatljiva ponašanja prvo tolerišu, potom prihvataju, naposljetku usvajaju i inkorporiraju u glavni tok, neretko i postaju sastavni deo nekog novog kanona, a neprihvatljivo postaje ono suprotno od toga.

Pa ipak, ipak, svakoj relativizaciji uprkos, ima nešto što je uvek i svugde sramno, jer udara na jedan od fundamenata civilizovane ljudskosti: to je izživljavanje moćnih nad nemoćnima. Ne postoji ni religijski sistem ni politička ideologija ni kulturna, štono kažu, paradigma, koja to smatra poželjnim i dičnim. Čak i ako baš to čini, ne hvali se time, nego to krije ispod sedam velova.

Ono što vređa u "slučaju Palma", ako su optužbe zasnovane na činjenicama, nije toliko ni obest presutih, ni licemerje bigotnih i tobože smernih, čak ni tupa malomeštanska pokornost sive mase potlačenih; ono što izuva iz cipela je cinizam s kojim se poseže za zloupotrebom nedoraslog ili ko zna kakvim prilikama primoranog ljudskog bića kao za pravom koje ti pripada, služenje njime kao humanoidnim upotrebnim predmetom, kao svojim vlasništvom, i to svojinom manje u nekom banalnom "kupoprodajnom" smislu, a više u onom feudalnom, kneževskom, begovskom, onom po kojem životi i tela vlastelinovih podanika, a naročito podanica, nisu mnogo više nego potrošni "repromaterijal", nekad ekonomski, a nekad i čisto privatni, za potrebe Gospodareve, recimo, pohote. Zašto su, uostalom, toliki beli robovlasnici legalni sa svojim crnim robinjama? Iz istog tog fundamentalnog skotluka, iz istog najtežeg znanog prekršaja osnovnog kanona ljudskosti.

Hoće li, dakle, sav taj jagodinski kermes, ako dobije zadovoljavajući pre svega pravni epilog, biti dovoljno veliki Skandal da iz temelja protrese zajednicu ljudskih bića zvanu Srbija? Ili će sve, kako se (za) sada čini, ostati u okvirima trivijalnog političarenja, sokačarenja, uzajamnog prekonosiranja?

Svodeći svaku bitnu i suštinsku stvar uvek na najmanji mogući format – jer joj tako nameću lideri javnog mnjenja, ogrezli u debeloj koži banalnosti i dnevnog jajarenja – Srbija trenutno deluje kao da je radoznala samo oko toga hoće li "Vučićev režim" pretrpeti ozbiljnu štetu, i koliko ozbiljnu, od bombe koju je pod njega znalački postavila Marinika Tepić. Ili će sav ceh platiti živopisni jagodinski spahija? Ili možda ni on, jer bilo je "sve po zakonu"?

E sad, šta je tačno mera skandaloznosti koja bi bila tačka bez povratka, i koja bi silinom javne odbojnosti koju bi iza-

zvala odvela pravo k rušenju sada naizgled tako čvrste piramide postdemokratskog poretka? Da neko dokaže da je Vučić Aleksandar zatečen spuštenih gaća s nekom po mogućnosti maloletnom siroticom u onom tugaljivom motelu? Pa, naravno da se to neće dogoditi. Pantokrator nam jeste uvrnute naravi i veoma čudnih i osobitih potreba, ali ne na tako strahotno običan, odviše ljudski način. Nije to mučeni Berluskoni, pa da ga parom golih sisa možeš odmamiti sa kormila države kao miša parčetom sira... A da se pokaže da se po jagodinskim čaršavima valjao neko od njegovih bliskih saradnika? Pa dobro, ali *koliko tačno* bliskih? I kako bi to moglo suštinski ugroziti poredak čiji se vidljivi deo sastoji od jednog jedinog čoveka, tako da je sasvim dovoljno da taj jedan dovoljno uverljivo (za standarde i kriterijume tvrdog jezgra svog sledbeništva) glumata Vrlinu?

Ovo dalje otvara i pitanje medija: šta je Skandal za ono što se u ovakvom poretku naziva novinama, televizijom, portalom? Tačnije, može li skandal imati neku inherentnu težinu, značaj "po sebi", nezavisno od svake kolateralne koristi ili štete po bilo koga ili šta, ili ni slučaj tako, rekosmo već, bazičnog ogrešenja o sve ono o šta se čovek ne sme ogrešiti a da ne bude na neki način ekskomuniciran iz zajednice dostojnih, nije dovoljan da se medijsko kokošarenje bar za trenutak ostavi po strani? A izgleda da nije, jer ne znam kako bi se drugačije moglo objasniti da ceo "slučaj" za medije bliske vlasti – i "ozbiljne" i tabloidne – jedva da i postoji i da o njemu pišu sa suzdržanošću i skrupuloznošću koja im inače uopšte nije svojstvena (tako da se ne mogu uverljivo pozivati na dobar ukus i bolje običaje)?

Mnogo je upitnih rečenica u ovom tekstu, što dalje odmiče, sve ih je više. Svaki od tih upitnika je po jedna mala raskrsnica sa koje se može ili u pravcu društva slobodnih ljudskih jedinki čiji je integritet jedina prava svetinja (a ne kumiri drevnih zanosu i sujeverja, što nam se podmeću kao mučkovci), ili u pravcu ozakonjenog varvarstva i neofeudalnih odnosa među ljudima, klasama, generacijama, polovima.

A što se Palme tiče, šta god da na kraju od svega ovoga ispadne, on nipošto nije najkriviji – ili nije uopšte kriv – za to što je uopšte bio moguć, što je *postao* moguć u jednom smutnom vremenu, vremenu koje nikako da prođe. A ionako nije najgori u svojoj kategoriji, nego samo ima specifičnu društvenu uočljivost koja bi mogla skupo da ga košta. Kad svet ispadne iz zgloba svakakve andrmolje u tom velikom drmanju popadaju na najčudnija moguća mesta, pa i tamo gde nikako ne pripadaju. Politika kao civilizovana i civilizacijska delatnost najpre je ozbiljan napor da se sve to vrati na svoje mesto. Sve ostalo je cinizam i varvarstvo.

Zakon ćutanja u afera

Ljudi iz ove vlasti i njihovi saradnici uspjeli su da budu umešani u sve kriminalne "žanrove": već imamo afere sa drogom i oružjem, a sada su u igri i podvođenje i prostitucija

I ma neke zastrašujuće simbolike u navodima da su se žurke na kojima su podvođene žene i devojčice događale u jagodinskom restoranu "Tigar", odmah pored zoološkog vrta u ovom gradu. Ako su navodi tačni, te su žene bile baš kao one životinje u kavezima: zarobljene, izložene, izmeštene iz svog okruženja, preplašene i – pomirene sa sudbinom.

Nedelju dana otkako je potpredsednica Stranke slobode i pravde Marinika Tepić na konferenciji za novinare prikazala snimak svedoka koji govori o seksualnoj eksploataciji maloletnica na žurkama koje pravi predsednik Skupštine Jagodine Dragan Marković Palma, slučaj se dodatno zakomplikovao. Ako se prethodne nedelje činilo da ovaj slučaj nije smeo da bude politizovan, sada je jasno da je politika u njemu neizbežna. Jer, ukoliko su navodi koje smo čuli tačni, glavni akteri su političari.

Međutim, nemoguće je ne zamisliti se nad pitanjem šta bi bilo da se u ulozi uzbuñjivača našao neko drugi, a ne žena, političarka Marinika Tepić. Da li bi premijerka Ana Brnabić ćutala do ovog ponedeljka, 26. aprila i da li bi se potpredsednica Vlade Zorana Mihajlović u dve odvojene izjave oba puta obrušila na Mariniku Tepić, ne pominući nijednom ni žrtve ni Palmu? Da li bi, nakon što je Marković najavio da će 400 žena zaposlenih u javnoj upravi Jagodine podneti krivičnu prijavu protiv Marinike Tepić, njih 393 to i uradilo, samo dan kasnije? I naposljetku, da li bi javnost u nedelju uveče, u samo dva sata, od 21 do 23 uveče, doživela tri mini šoka zbog obrta i novih navoda koji su se čuli u emisijama "Utisak nedelje" i "Hit tvit"?

ITALIJANI U JAGODINI

Najnovija "bomba" došla je kada je potpredsednica Narodne stranke Sanda Rašković Ivić ispričala u "Utisku nedelje", kako je rekla, istinitu priču o podvođenju žena u Jagodini: "Ja ne znam da li je pedofilija kod Dragana Markovića Palme zaista postojala, ali ću vam ispričati jednu priču koja je istinita, a tiče se tog podvođenja". Ona je rekla da je to bilo 2011. godine pred kraj njenog ambadorskog mandata u Rimu. Prema njenim rečima, grupa Italijana među kojima su bili i naš počasni konzul profesor Roberto Veraldi, gradonačelnik Peskare i nekoliko poslovnih ljudi, pozvani su te godine od strane Dragana Markovića Palme u Jagodinu da se upoznaju sa mogućnostima investiranja. "Posle mi je profesor ispričao kako je to izgledalo", dodala je Sanda Rašković Ivić.

"Radi se o intelektualcima, ozbiljnim i oženjenim ljudima, moralno i intelektualno na svom mestu. Tu je bio prisutan i Dačić. Profesor je rekao da su došle neke plesačice vrlo oskudno obučene, bez gaćica. One su plesale, Palma mu je prišao i upitao: koju si izabrao? On mu je rekao da nije zainteresovan."

Palma je, na to, sa zgađenim izrazom lica rekao: pa ovo je homoseksualac, peder, neću sa njim da imam posla, nastavila je Sanda Rašković Ivić u

"Utisku": "Njemu to nije bilo dosta, nego je profesoru poslao golišavu devojku, koja ga je čekala na krevetu u sobi. Profesor je zamolio da napusti sobu. Sutradan Palma nije hteo da sedi pored počasnog konzula, odnosno profesora. Rekao je da ne može da sedi pored homoseksualca."

Sanda Rašković Ivić je dodala da ne može da kaže da li su te devojke bile punoletne ili maloletne, ali da je to "svakako podvođenje i prostitucija, jer su one tamo dovedene da animiraju goste iz inostranstva".

Nešto kasnije, u program se uključio gledalac koji je upitao zašto Sanda Rašković Ivić o ovome ćuti od 2011. godine, da bi ona, dosta uverljivo objasnila da je od 2011. znala samo priču o plesačicama, a da je o devojci koja je profesora Veraldija čekala u sobi saznala tek prošle nedelje kada se čula sa njim i rekla mu da se u Srbiji dešava afera sa seksualnim zlostavljanjem, te joj je on prepričao i taj događaj.

Nakon tvrdnji koje je iznela, Sanda Rašković Ivić u razgovoru za "Vreme", na pitanje očekuje li da se ovaj slučaj reši dok imamo ovu garnituru na vlasti, kaže da je to tema o kojoj i sama često razmišlja: "Oni su toliko povezani da postoji omerta da svako zna sve prljavo o onom drugom i da se tim prljavštinama međusobno kontrolišu. Ali, ako Vučić

škom ambijentu

ISKAZ U JAGODINI: Podrška Mariniki Tepić ispred policijske stanice

Foto: Filip Krainčanić/ NovaS; Nataša Lazarević/ Tanjug

sa njim. Čudne su te zakasnele reakcije, nikad čovek ne zna kada će ga stići ljutnja za nešto što se desilo pre više od decenije. Pa, eto, da iz ljutnje izmisli kako mu je neko podvodio devojkicu od 18 godina. Mića Jovanović je u "Hit tvitu" povukao prethodnu izjavu, zakleo se da nikad ništa neumesno nije video i ponudio se za Palminog svedoka odbrane.

Engleski jezik ima za ovo jedan lep izraz – *mindfuck*. U bukvalnom prevodu je reč o psovci, no, radi se o onom osećaju koji imate kad Mića Megatrend prvo garantuje životom da Palma podvodi devojke, a onda se nudi da ga brani, sa naglaskom na to da Mića Megatrend uopšte o nečemu svedoči.

NEKA GORI MARINIKI

Kao što je navedeno, Palmina prva reakcija na navode Marinike Tepić bila je da će 400 žena zaposlenih u javnom sektoru u Jagodini podneti krivične prijave protiv nje. Rečeno – učinjeno. U roku od 24 sata, 393 Jagodinke podnele su prijave protiv Marinike Tepić za izazivanje panike i uznemiravanje javnosti. I tu imamo još jedan *mindfuck* jer su neke od tih žena govorile za medije o svojim motivima. Ni jedna nije pomenula paniku i uznemirenje, već sopstvenu čast i ugled, ugled svojih porodica, činjenicu da su ćerke, sestre, majke, supruge. Predstava je odlično izvedena: za povredu časti i ugleda mora se podneti privatna tužba. Za širenje panike može se biti i uhapšen. Na dan pisanja ovog teksta Marinika Tepić je u jagodinskoj policiji dala iskaz.

"U jagodinskoj policiji sam pod punom krivičnom i materijalnom odgovornošću izjavila da ću se onog momenta kad tužilac obezbedi zaštitu svedoka, odazvati sa identitetima najmanje sedam lica koja žele da pod tim uslovima svedoče protiv Dragana Markovića Palme u vezi sa trgovinom uticajem, pedofilijom i prostitucijom", izjavila je Marinika Tepić okupljenim novinarima nakon davanja iskaza.

ima pameti u glavi, onda neće dozvoliti, kad već ima Skupštinu okrnjenog legitimiteta, da u njoj sedi neko osumnjičen za podvođenje i pedofiliju. Državu i vladu već tresu nerešene afere, veze organizovanog kriminala i ljudi iz vlasti... U tom totalno aferaskom i kriminalnom ambijentu, mislim da bi i njemu bilo previše da doda kao 'ukras' pedofiliju. Srbija se uzburkala, ljudi ovaj skandal doživljavaju lično jer niko nije siguran da mu neko tamo neće manipulirati decom."

Sanda Rašković Ivić dodaje da je ovo drugačije od Savamale, Krušika i Jovanjice: "Znate, ljudi kažu, pa dobro, to je neki kvart u Beogradu, ili svi trguju oružjem, ili, bože moj, neka trava, ali ovde su u pitanju deca i porodice, sa tim može da se poistoveti svako."

MIĆA MEGAPREOKRET

Za to vreme, na TV Pink, u emisiji "Hit tvit" sedeli su Dragan Marković Palma, advokat Goran Petronijević i vlasnik Univerziteta Megatrend Mića Jovanović. Jovanović je koji dan ranije ustalasio javnost jer je za portal Nova.rs izjavio kako je na Palminim proslavama svedočio podvođenju devojaka i da za sve što tvrdi postoje dokazi: "Garantujem svojim životom da su se te stvari zaista događale", rekao je Jovanović i napomenuo da će on,

ukoliko bude postojala potreba, ustupiti javnosti fotografije sa jedne od Palminih proslava, kao i spisak ljudi koji su se na tim događajima pojavljivali.

"U životu nisam video taj nivo prostakluka i javne prostitucije kao što je bio slučaj na jednoj od Palminih proslava. Reč je o događaju na kojem je prisustvovao deo državnog rukovodstva. Palma je imao jedan odvojeni separe koji bi se u jednom trenutku zatvorio i tu su se nalazila dva veoma dugačka stola. Za jednim stolom su sedeli predstavnici vlasti, mahom ljudi iz SPS i Jedinstvene Srbije, dok su se za drugim stolom nalazile neke devojke", naveo je Jovanović, tvrdeći da su imale "između 18 i 20 godina". "Kad je do mene sela devojčica od 18-19 godina, ja sam ustao i rekao svom vozaču da spremi automobil i vratio se nazad za Beograd. Ovo je istinita priča i garantujem vam životom da se to zaista desilo", naveo je Jovanović za Nova.rs.

No, u nedelju uveče na Pinku, Mića je promenio ploču. Najednom je ispalo da se sada, 2021. naljutio jer mu je Palma svojevremeno naplaćivao zakup prostora 10 evra po kvadratu, a takođe sada, 2021. uvredio se što ga je Palma na proslavi svog 50. rođendana premestio za drugi sto jer tadašnji predsednik Srbije Boris Tadić nije hteo da bude za istim stolom

■ Najpre je Mića Jovanović tvrdio kako mu je u Jagodini podvođena devojka od 18 godina. A sada je u "Hit tvitu" povukao prethodnu izjavu, zakleo se da nikad ništa neumesno nije video i ponudio se za Palminog svedoka odbrane. Engleski jezik ima za ovo jedan lep izraz – *mindfuck*

Ona je dodala da je policiji opisala sva saznanja do kojih je neposredno došla i saznanja najmanje sedam lica koja žele da budu među ljudima koji će učestvovati u "dokazivanju ove sramote za celu našu Srbiju". Dodala je i da su među tih sedmo-oro ljudi i svedoci i žrtve. Ono što, kako je rekla, nije smela da uradi jeste da otkrije identitet tih ljudi.

"Da sam iznela imena, sigurna sam da bi njihova imena do večeras bila na stolu ili u telefonu Dragana Markovića Palme", dodala je potpredsednica SSP. "Ono što mi je bilo važno je da sam imenom i prezimenom obležila lica koja su u tome učestvovala duži niz godina, koja su bila korsnici takve zloupotrebe. To su najviši javni funkcioneri u Jagodini – gradonačelnik Jagodine Ratko Stevanović i dugogodišnji Palmin poslanik, predsednik Odbora za pravosuđa i donedavni član Visokog save-
ta sudstva Petar Petrović", navela je ona.

Marinika Tepić je još jednom ponovila da će ovaj slučaj isterati do kraja po svaku cenu.

Zanimljivo je da Palma ovim prijavama žena protiv Marinike Tepić ponavlja obrazac Milutina Jeličića Jutke, kog je u maru 2019. zadesilo "spontano" okupljanje žena koje su došle da ga podrže ispred zgrade Opštine Brus.

"Rekli su mi da dođemo ovde. Naš šef javno-komunalnog preduzeća, ovde je i direktor naš. Da dođemo na ovaj skup

danas da podržimo našeg predsednika opštine, što zarađujemo koru 'leba i parče 'leba i naš život. Šta da ti kažem dalje, mora se radi. Jeste hladno, ali mora se izdržati", reči su jedne od žena sa tog tužnog skupa, žene upadljivo ekonomski ugrožene, toliko da joj se to vidi i u očima, a ne samo u pohabanoj, iznošenoj odeći. Njoj Jutka daje "koru 'leba, parče 'leba, život", i nek neko pokuša da razuveri javnost da je sa Palmom drugačije, pogotovo kada je u pitanju život.

Kad smo kod života, gostujući u istom "Utisku nedelje" u kom i Sanda Rašković Ivić, Igor Jurić, predsednik Fondacije "Tijana Jurić", koja se bavi zaštitom maloletnika od seksualnog zlostavljanja poručio je javnosti da nije suicidalan, da nema nikakvih zdravstvenih problema i da redovno proverava da li mu je automobil ispravan: "Ako završim u Dunavu, znajte da nisam skočio sam." Toliko o životu i o strahu u Srbiji.

Komentarišući Jurićevu izjavu, Sanda Rašković Ivić kaže za "Vreme" da nam to govori kako ovaj režim radi na strah svojih podanika, da građane doživljava baš kao podanike i da je taj strah ogroman: "Gospodin Jurić nije uplašen nego oprezan. On zna sudbu i sve što ga čeka jer se izložio kad je progovorio o političaru pedofilu. Kaže da je njegovo ime saopštio tadašnjem ministru policije Nebojši Stefanoviću i načelniku Uprave kriminalistič-

ke policije Dejanu Kovačeviću. Sad obojica negiraju da im je išta rekao. Oni od jednog časnog čoveka prave lažova. Zato mislim da Jurić zna sa kakvim ljudima ima posla i šta sve možemo od njih da očekujemo, a mislim da možemo da očekujemo sve."

A dok se Marinika Tepić, žena koja bi u nekom drugom društvu imala status uzbunjivača, povlači po policijskim stanicama i zasuta je krivičnim prijavama za delo koje ni njene navodne žrtve ne pominju u svojim izjavama, Palma se šeta od televizije do televizije, od onih sa nacionalnim frekvencijama do opskurnih Jutjub kanala, prosipa "mudrosti" i šalje kriptovane poruke poput one da ima i on saznanja o jednoj saobraćajnoj nesreći u kojoj je jedna osoba stradala, te da zna koja je osoba bila u automobilu koji je izazvao nesreću i "gde joj je bila glava".

Sudska grana vlasti pokazala je nešto pameti i hrabrosti, pa je tek formirani predmet jagodinskog tužilaštva izmestila iz Jagodine. Apelaciono javno tužilaštvo u Kragujevcu odlučilo je da za postupanje u predmetu povodom navoda Marinike Tepić protiv Dragana Markovića Palme ovlasti Više javno tužilaštvo u Kraljevu. Ovu odluku je donelo odlučujući po predlogu za supstituciju Višeg javnog tužilaštva u Jagodini. Sada se javljaju glasovi kako ni to nije pametno jer je Palmina desna ruka, narodna poslanica Marija Jevđić ujedno i funkcionerka u Skupštini Kraljeva, pa da i tamo može da dođe do ometanja istrage. Ruku na srce, najopasnije mesto za vođenje ovakvog predmeta zaista jeste Jagodina. No, Palma nije tek neki predsednik opštine iz unutrašnjosti, već moćnik koji, premda decenijama drži Jagodinu u šaci, uticajem dobacuje mnogo dalje odatle. U tom smislu, nema grada u kom bi tužilaštvo moglo da obavlja svoj posao neometano i bez makar pokušaja pritisaka.

Ovaj skandal dobiće neki epilog. Možda ne brzo i možda ne onako kako se oni koji žele da slučaj bude razrešen nadaju, ali nekako se završiti mora. Jedno je sigurno: ljudi iz ove vlasti i njihovi saradnici uspeali su da budu umešani u sve kriminalne "žanrove": već imamo afere sa drogom i oružjem, a sada su u igri i podvođenje i prostitucija.

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Kafana kod lažnog svedoka

Ovakvu situaciju smo poslednji put imali famoznih devedesetih kada je linija podele bila RTS kao TV Bastilja i B92 kao glasilo opozicije. Mediji su dobili ulogu kreatora političkih stavova umesto političara, koji imaju ulogu učesnika u rijalitiju

Medijska slika u Srbiji odavno je nepomirljivo podeljena. Tako je sučeljavanje političkih ideja i programa vlasti i opozicije zamjenjeno sa dve slike stvarnosti, koju emituju mediji naklonjeni režimu i oni koji spadaju u medijsku grupu United Media. Verujem i da građani Srbije, potencijalni birači ili preciznije gledaoci, svoju političku opredeljenost najčešće definišu kroz poverenje informativnim programima.

Ovakvu situaciju smo poslednji put imali famoznih devedesetih kada je ta linija podele bila RTS kao TV Bastilja i B92 kao glasilo opozicije. Mediji su tako dobili ulogu kreatora političkih stavova umesto političara, koji imaju ulogu učesnika u rijalitiju. Glavni akteri se ne menjaju, samo je u toku neprekidan izbor za potrčka. Tako je sa članovima Vlade, ali i sa opozicionim delom posvađanog i iscepanog političkog spektra.

Verovatno ćete pomisliti kako je slična situacija širom sveta i verovatno nećete pogrešiti, međutim, ovaj medijski rat u značajnoj meri paralizuje funkcionisanje društva. Poslednji primer je afera sa navodnim bunga-bunga žurkama u Jagodini, za čije organizovanje je optužen lokalni moćnik Dragan Marković Palma.

Naime, njega je, upravo putem medija, za podvođenje maloletnica optužila Marinika Tepić. Tabloidi su u nekoliko navrata proteklih godina pisali o seks žurkama, a Igor Jurić je i ranije govorio da ima dokaze o sličnim radnjama za jednog ovdašnjeg političara. Ni danas on nije otkrio njegovo ime jer njegova Fondacija priprema i ohrabruje porodicu žrtve da o ovom slučaju svedoči na sudu. Tako je započeo medijski galimatijas, sa kakofonijom koja je potpuno zapostavila suštinsku činjenicu o seksualnoj zloupotrebi žena. Medijima je danas neuporedivo važnije da saznaju na koga misli Igor Jurić i da li je ime tog političara saopštio bivšem ministru Nebojši Stefanoviću. Palma takođe nije mirovao pa je sam otišao u tužilaštvo u Jagodini, tražio poligraf za sebe i za Mariniku, a otkrio je identitet svedoka kojeg je ona prikazala na konferenciji za štampu i otkrio krunski dokaz da laže pošto je član njene stranke.

Vrhunac ovog medijskog parasudskog postupka odigrao se u nedelju kada se paraleleno emituju "Utisak nedelje" na TV Nova S i njegova kopija "Hit tvit" na TV Pinku. U ovom pregledu nedelje postalo je jasno da imamo dva paralelna procesa izvođenja dokaza, za i protiv Palme. Baš kao što je suđenje dislocirano iz Jagodine u Kraljevo, tako su gosti u obe emisije, uključujući gledaoce, kao neka vrsta medijske porote vagali Palminu krivicu. Optuženi Marković je, doduše, fizički bio prisutan na Pinku, ali je potpuno otvoreno pratio izjave gostiju u "Utisku nedelje" komentarišući i odgovarajući na optužbe.

Zamislite, dakle, autorsku emisiju ili politički *talk show* u kojem gosti paralelno prate emisiju na drugoj, konkurentskoj mreži. Pošto se radi o njegovoj sudbini, Palma nije sebi mogao da dozvoli luksuz da veruje kako postoji samo jedna medijska realnost.

Naravno, pogrešno bi bilo zamišljati da SBB sija profesionalizmom, dok su režimski mediji sile mraka i bezumlja. Pre bih rekao da se radi o 50 nijansi sive, u kojoj je sve teže razaznati činjenice od propagande. U tim valerima sive postoje ljudi koji se fantastično snalaze, poput Miće Jovanovića Megatrenda, ovdašnjeg obrazovnog preduzetnika sa neverovatnom sposobnošću da istinu okreće kao Rubikovu kocku. Naime, on je pre samo par dana postao zvezda opozicionih medija optužujući Palmu za seksi žurke, kojima je navodno i sam prisustvovao. Samo koji dan kasnije, u "Hit tvitu" je demantovao sam sebe objasnivši da je bio ljut pa je opleo po Palmi, ali je spreman da se pred kamerama zakune da je Palma čist ko suza i prijavio se za dobrovoljnog svedoka odbrane. Mića je tako ponovo pokazao da može da zajeblava medije koliko želi, baš kao prilikom lažne prodaje svog univerziteta. Šteta koju je napravio pada isključivo na teret medija koji su pojurili da ga prikažu kao krunskog svedoka u optužbama Palme. Takođe, mnogo veća šteta je naneta potencijalnim žrtvama jer se tako diskredituju neka buduća svedočenja. Mića se nije zajeblavao sa svojim obrazom, već sa jednom zaista važnom potrebom našeg društva – da zaštiti žrtve seksualnog nasilja.

Oni koji su pažljivo pratili TV program mogli su da primećuju i izjave advokata koji je tog nedeljnog jutra bio u studiju sa Igorom Jurićem na TV Prvoj, a uveče na Pinku sa Palmom. Advokati, naročito oni poznati, ljudi su sa veoma razvijenom socijalnom inteligencijom, pa je bilo moguće primetiti kako se stavovi prilagođavaju okolnostima. Jedno je ipak sigurno: bez svedočenja žrtava nije moguće pokrenuti bilo kakav sudski postupak i zato ne treba smetnuti sa uma da bi cilj svih državnih institucija, ali i medija, trebalo da bude njihova zaštita. Da li je u zlostavljanje bio uključen Palma ili neko drugi, to će utvrditi sud, a ne televizije ili poligraf.

Posledice ove ogromne medijske priče o seksualnom zlostavljanju mogli bismo da vidimo na bezbroj primera. Zamislite samo sajam automobila u Beogradu sa hostesama koje decenijama trpe seksualno maltretiranje. Neki prodavci automobila veruju da kraći minići prodaju više komada automobila, a neki bizgovi veruju kako je normalno da maltretiraš devojke na štandu neumesnim komentarima. Za to vam, recimo, ne trebaju ni Mića Megatrend ni Palma.

Test opšte kulture

Na poslednjim izborima lista koju je predvodio Palma gospodin, a koju su činili Jedinostvena Srbija, SPS i SNS, uzela 70 posto glasova. Naravno da ima i opozicije, u Gradsku skupštinu ušli i Grupa građana "Bunt", dva odbornika, i Grupa građana "Mita Arsić", koju u Gradskoj skupštini zastupa gospodin Mita Arsić

Jagodina je, pogađate, u Srbiji. Knjige i ti podaci kažu da Jagodina ima oko 36.000 stanovnika, i budžet od 3.378.000.000 dinara. Legenda veli da je ime dobila u tursko doba, po krčmarici Jagodi, koja je tamanila Turke, pa je prvo bila Jagodina palanka, a danas je Jagodina grad.

Posle Drugog svetskog rata, kad se zvala Svetozarevo, Jagodina bila industrijski grad, sa preko 20.000 radnika, sa Fabrica kablova, Juhor, Jagodinska pivara... I danas sve to ima, više na papiru, ali zato ima akva-park, zoološki vrt sa više od 80 različitih životinjskih vrsta, ima prvi veštački vodopad u Srbiji i sistem fontana dug 122 metra, Muzej voštanih figura sa 29 eksponata, botaničku baštu, klizalište za sto klizača... Ima i gradonačelnika, za koga niko ne zna kako se zove, i ima Dragana Markovića Palmu, koji je, da, kao republički poslanik, e da bi izbegao sukob interesa, samo predsednik Skupštine grada, i koga svi zovu Predsednik!

DOBAR I POŠTEN

Gospodin Palma je, i formalno, gazda Jagodine od 2004. godine. Sve po zakonu, i ovoj demokratiji. Ima svoju televiziju, svoju firmu sa sto radnika, u okviru koje je i transportno preduzeće koje se bavi i preprodajom uglja iz "Kolubare", vele na veliko, te da snabdeva i Vojsku Srbije.

Arkana, u čijoj partiji je bio jedan od važnijih faktora, seća se kao dobrog i poštenog čoveka i domaćina. I sam je "dobar i pošten čovek i domaćin". Kao takav, kao funkcioner, ne prima platu, ne troši pare za reprezentaciju, koristi lični automobil i telefon. Svojevremeno iznajmljivao šatre za svadbe, organizovo nastupe

pevača, tako upozno "Cvetak zanovetak", imo i ringišpil...

Živi u Končarevu, zna da ore, muze kраве, vodi televiziju, napravi završni račun, smatra da je najveći fakultet na svetu životni fakultet. Mogo završi sto fakulteta, šta će mu to, za ovo što radi nijednom sistematizacijom nije predviđen fakultet... Zna da veli da se mora uspostaviti kriterijum sposobnosti, a ne podobnosti.

Po principu sposobnosti, a ne podobnosti, Jagodina samo napreduje. Palma daje 1200 evra po dobijenom detetu, građani samo treba da idu kući i rade taj posao, napraviće još škola, još vrtića, deca se besplatno voze, idu na more, asfaltirali su sela, doveli vodu, stekli se svi uslovi da uđu u Evropu, ovaj grad, veli Palma gospodin, ima sve, juče su mogli da se kandiduju za Evropu, sve zahteve ispoštovali, i kad bi postojao neki preči putić da sami uđu u Evropu, Evropa ne bi mogla da im nađe nijednu manu!

Po to geslo sposobnosti, Palma je, od 2004, u svakoj republičkoj vlasti. Još 2008, lično švedski ambasador mu odao priznanje da je bio ključni čovek za formiranje proevropske vlade Srbije, da je on primer pragmatičnog patriote, jer je reko čuvenu misao da se patriotizam ne sipa u traktor. U to ime, od državni para, u Jagodinu je stigla žirafa, a pragmatični patriota, kome se sve toleriše, opravio je akva-park, zoo-vrt, u Jagodini se svi bolesni besplatno voze kod doktora, poljoprivrednike vodi u Beč, čak na letovanje, ženi neženje, a u restoranu "Tigar" VIP gosti jedu samo sveže meso...

Mada daje sve za narod, nešto ostane i pragmatičnom patrioti, živ čovek. Kad ženio mlađeg sina, svadba, u Končarevu,

bila tri dana, pod šatru kompletna Koštuničina vlada, plus naćefleisani Velja, pravo iz Nemačke banuo "Cvetak zanovetak", samo rekla, Ovo se ne propušta...

Već rečeno da u Jagodini sve po zakon i ovu demokratiju. Na poslednjim izborima lista koju je predvodio Palma gospodin, a koju su činili Jedinostvena Srbija, SPS i SNS, uzela 70 posto glasova. Naravno da ima i opozicije, u Gradsku skupštinu ušli i Grupa građana "Bunt", dva odbornika, i Grupa građana "Mita Arsić", koju u Gradskoj skupštini zastupa gospodin Mita Arsić. "Bunt", koji predvodi mladi gospodin Dušan Marković, najjača opozicija, nameravaju da se registruju kao stranka, "koja će biti državotvorna i saborna, i koja će se zalagati za Svetosavsku Srbiju 21. veka". Kao tak'i najavljuju da će učestvovati na predsedničkim izborima...

FANTASTIČNA IDILA

Kad je tako sve po zakoni i ovu demokratiju, ne čudi da u Jagodini, građani, ni pod batinama, neće reći nešto protiv vlasti. Zato svi mogu da se jave, upišu, u Knjigu utisaka na zvaničnom sajtu Grada. Tamo ima da piše: Pratim redov-

■ **Kako je novinaru lično Palma objasnio, sve su uradili, puteve, škole, domove kulture, i sada dolaze oni koji imaju više dece, bolesni, samohrane majke, nezaposleni, mnoge lično poznaje, a on odlučuje na licu mesta "na osnovu vizuelnog izgleda"**

no, svaka čast, sve pohvale, da je u svakom gradu po jedan Palma, mi Srbi bi se umnožavali i proširivali teritorijalno, bravo, tako treba raditi! Izjavljuje se i jedan koji nije odavde: Toliko sam oduševljen da razmišljam da postanem stanovnik Jagodine, i da moje dete i ja budemo deo te fantastične idile!!!

Zato je totalno legalna i legitimna izjava Pomoćnice gradonačelnika Jagodine, koja je ispred 393 žene, koje su tužile Mariniku Tepić, rekla da je bila na svim putovanjima i proslavama koje je organizovao gospodin Palma, i da ni na jednoj od njih nije zabeležena neprijatnost, čast i zadovoljstvo je raditi za gospodina Markovića. Još rekla, Marinika nije povredila samo nas, već i naše porodice, očeve, majke, braću, sestre, bake i deke!

Ona je lično predsedniku najavila da će podneti krivične prijave, jer su je žene same kontaktirale: Mi ovim branimo našu čast, svoj ugled, i posao koji smo dobile na pošten način, svako ko je došao radi test iz opšte kulture, i na osnovu svog znanja, stručne spremlje i sposobnosti dolazi do posla. Gospodin Palma je pre svega jedan porodičan čovek i veliki srpski domaćin, neko ko je 47.000 građana odveo na putovanje van zemlje. Bilo je proslava i muzike, naravno da je bilo, niko ne dolazi u grad tame, nego u grad svetlosti, grad budućnosti, i tako će biti i u narednom vremenskom periodu...

Novinar "Vremena" je nekoliko puta bio u gradu svetlosti i budućnosti, i uverio se da je Jagodina ništa do grad sve-

tlosti i budućnosti. Tako je jednom prisustvovao i prijemu koji Palma gospodin priređuje jednom mesečno za nekoliko hiljada ljudi. Kako novinaru lično Palma gospodin objasnio, sve su uradili, puteve, škole, domove kulture, i sad narod dolazi da traži pomoć, dolaze oni koji imaju više dece, bolesni, samohrane majke, nezaposleni, mnoge lično poznaje, i odlučuje na licu mesta "na osnovu vizuelnog izgleda".

Gospodin Palma je sve vreme "prije-ma" bio na izvolte, jednom sa flasterom preko nosa dijagnostifikuje karcinom i dodeljuje 4000 dinara, usput obaveštava novinara da za dan primi 1500 ljudi, Dačić mu nije verovo. Ide dalje, ženi sa dvoje dece, nije dvoje, troje, nema muža, 4000, babi sa Kosova 2000, obaveštavaju ga da je za pola sata obradio 180 "pacijentata", samohranoj majci dodeljuje 3000 dinara, ženi koju ostavio muž isto 3000, jednoj što se presamitila, za lekove, 2000 dinara, stiže da upozna novinara da kod njega sve efikasno, Skupština traje šest minuta, pokažu dnevni red, neko kaže da to ne može, pitaju, šta ne može, ne znaju šta ne može, i šta ima tu da se diskutuje, šta da mlata praznu slamu.

Nastavlja efikasno, ženi koja pije puno lekova 2000 dinara, sledeći karcinom dobija 3000, nervni bolesnik 4000, čovek sa otečenim okom 3000 dinara... Kad uzeo pauzu, novinar pito Palmu gospodina, otkud pare, i za plate zaposlenih, izgradnju, penzionere, seljake, đake, tigrove i žirafe? Odma' stigo odgovor, prodaju gradsku imovinu, tu pare od komunalija, funkcioneri ne primaju plate, članovima upravnih odbora ništa, nakupi se, imaju i naknadu za građevinsko zemljište, donacije, svuda ima potpis, nema greške...

Za kraj i rubrika Svoj o svome. Govori lično Velja Ilić, pred svoja dva svedoka. Ne može da se prepriča, pa evo citata: Palma pravi kupatila po njivama, a seljak nema sapun, vodi seljake da vide Beč, ajde, bre, prevarantu jedan... Sram te bilo, bitango jedna, sedi i pokri ušima tu glavurdu, znamo ko si, šta si, i odakle si, lizo si zadnjicu i Koštunici i Tadiću, sad ližeš Vučiću, ližeš ko god bude na vlasti, nesrećo jedna, ličiš više na medveda nego na čoveka... PS, još nije demantovano!

DRAGAN TODOROVIĆ

Pravda u rikvercu

Snimak sa naplatne rampe u Doljevcu u celosti nikad nije prikazan – nedostaju dva minuta. Preduzeće “Teliks” iz Niša, zaduženo za održavanje video-sistema Puteva Srbije tvrdi da su “prekidi u snimanju normalna stvar”. Lepo smišljeno, samo postavlja se pitanje šta je to onda gledao Aleksandar Vučić

KAKO TO DA NI SUD NIJE VIDEO CEO SNIMAK: Doljevac, posle saobraćajne nesreće

Šta se dešavalo između 8.30 i 8.32 31. januara prošle godine na naplatnoj rampi Doljevac kod Niša, ostaće tajna i nakon prvostepene presude kojom je vozač Koridora Srbije Dejan Stanojević proglašen krivim i kažnjen sa 3 godine i 10 meseci zatvorske kazne kao odgovornog za saobraćajnu nesreću u kojoj je poginula 51-godišnja Stanika Gligorijević, a još četiri osobe povređene. Sudija Miško Radivojević je u obrazloženju presude izjavio da je Stanojević kriv jer je, ne pridržavajući se saobraćajnih propisa, ugrozio javni saobraćaj i time doprineo smrti Stanike Gligorijević, koja je bila na zadnjem sedištu automobila u koji je udario.

U “škodi superb” “Koridora Srbije”, koji je velikom brzinom uleteo u prostor naplatne rampe Doljevac, na autoputu Niš-Leskovac, gde su dva automobila već stajala, nalazio se i tadašnji direktor tog preduzeća i funkcioner Srpske napredne stranke (SNS) Zoran Babić; tom prilikom je i sam povređen.

UVOD U OVO ZAMEŠATELJSTVO

Upravo ta činjenica umnogome je obeležila ceo postupak jer je nad celim slučajem sve vreme lebdela senka sumnje ko se u trenutku nesreće nalazio za volanom automobila koji je izazvao nesreću. U međuvremenu, objavljen je deo snimka sa sigurnosnih kamera. Porodica Stanike Gligorijević je smatrala da se ne vidi jasno ko je vozio i od tog trenutka zahteva da se objavi ceo snimak nesreće.

Njihovom zahtevu, čak ni na suđenju, nije udovoljeno tako da ta dilema ni nakon prvostepene presude nije razjašnjena zahvaljujući činjenici da su ta nedostajuća dva minuta ostala van očiju javnosti i sudskog veća.

Ono što je takođe važno jeste pitanje ko je dao sebi za pravo da “iseče” ta dva minuta i na taj način, velika je verovatnoća, odlučio da pravdu preuzme u svoje ruke i suspenduje pravnu državu. Postavlja se i pitanje krivične odgovornosti jer ukoliko je neko zaista svesno uklonio deo snimka, mogao bi, ako se to dokaže, da snosi i zakonske posledice.

Uvod u ovo zamešateljstvo učinio je niko drugi do predsednik Srbije.

“Što se tiče snimka, ja sam lično posetio tu porodicu nastradale žene, zamolio čoveka i rekao mu – ne preporučujem da gledate snimak, a kad god hoćete, možete da dođete da pogledate snimak”, rekao je neposredno nakon nesreće Aleksandar Vučić.

Predsednik Srbije je izjavio da je on lično video snimak i da Zoran Babić nije kriv: “Snimak je užasan, a pošto vidim da izražavate sumnju, ja ću da zamolim nadležne državne organe kao predsednik Republike da vam pokaže to. Da vidite kakvim ste se lažima služili svih prethodnih meseci.”

Vučić je zatim zatražio od novinara da se, nakon što bude objavljen snimak, izvine “za sve laži koje su izgovarali o ovom slučaju”.

Potom je usledio logičan nastavak. Snimak u celosti nikad nije prikazan, ali se

oglasilo preduzeće “Teliks” iz Niša, zaduženo za održavanje video-sistema Puteva Srbije.

“Svi video-snimci su konzistentni i prema našem mišljenju nema nedostajućih snimaka. Prekidi u snimanju video-rekordera su normalna stvar jer mu je uključena opcija detektora pokreta. Svim je moguće da pokret u slici nije bio dovoljan da pređe prag potreban da bi inicirao video-zapis”, pisalo je u odgovoru preduzeća “Teliks” Tužilaštvu u Nišu.

Lepo smišljeno i objašnjeno, samo postavlja se pitanje koji je to snimak gledao Aleksandar Vučić – onaj sa ta dva minuta ili bez njih, u kojima se, navodno, ništa ne dešava.

USMERAVANJE POSTUPKA

Zbunjujućih momenata ima još mnogo, ali možda bi pomoglo ako bi se podsetili rutinske, odnosno zakonske procedure u ovakvim slučajevima koju su morali da sprovedu, a izgleda nisu, mnogi u ovom lancu stvorenom oko udesa na naplatnoj rampi u Doljevcu. Svakom iole iskusnijem saobraćajnom policajcu, sudiji za prethodni postupak i tužiocu je vrlo dobro poznato kako se postupak u saobraćajnim nesrećama, naročito onim sa žrtvama.

U takvim situacijama, odmah po prijavljivanju, na lice mesta izlazi policija u pratnji sudije i tužioca. Sledi prikupljanje

Tražili smo snimak od Vučića

Ne radi se samo o dva minuta koji nedostaju. Na ovom suđenju je vladajuća stranka i stranački interes porazio pravdu i pravnu državu.

“Sudija je jasno u obrazloženju rekao da postoji problem nedostatka nekih dokaza, ali da to sud nije to mogao da reši jer ti dokazi nisu bili dostavljeni od strane Tužilaštva. Radi se, zapravo, o krivičnom delu uništavanja dokaza”, ističe za “Vreme” advokat oštećenih Božo Prelević.

Advokat oštećenih kaže da je tražio snimak od predsednika, ali da nije dobio odgovorio.

I od Poverenika je zatraženo da naloži predsedniku da dostavi snimak, ali je rečeno da to nije u njegovoj nadležnosti, objašnjava Prelević.

“Skandalozno je ponašanje Puteva Srbije, svedočenje ljudi na naplatnoj rampi, a pre svega policajaca koji su svedočili nešto što je nemoguće i to je sud konstatovao. Oni su sve vreme tvrdili da su oni došli iz pravca Niša. Međutim, na kamerama nema njihovog dolaska iz pravca Niša već iz pravca Leskovca. Oni prave polukružno kretanje da bi izgledalo da su došli iz Niša, pri čemu oni govore da ih je bilo dvojica, a izlazi samo jedan. Taj drugi se vidi tamo na licu mesta, a mi smo, po nekim nezvaničnim izvorima, saznali da su dovezli upravo okrivljenog. I baš ta dva policajca konstatuju ko je vozač, ali ne tako što ga zatiču u ‘škodi’ već kako telefonira”, ističe Božo Prelević.

“I šta je tu još čudno? Branilac optuženog, u ime svog branjenika, priznaje delo, a Stanojević u svom iskazu ne priznaje, što je sudija primetio i rekao da što se njega tiče, to nije priznanje krivičnog dela”, nastavlja Prelević. Na kraju krajeva, ko je bio u sudnici, video je da okrivljeni nije trepnuo kad

Foto: Marija Janković

je saopštena presuda, a činjenica je da nije znao da li je vozio automobile sa automatskim ili ručnim menjačem, na tridesetak mojih pitanja nije znao da odgovori, tako da je o ulozi ‘vozača’ najbolji odgovor dao jedan tviteraš koji je napisao ‘ko zna koliko bi dobio da je stvarno vozio’.

Dalje, Babićev iskaz je apsolutno nelogičan. On kaže da je glavom udario u šoferšajbnu sa zadnjeg sedišta. To je nemoguće jer se uključio erbeg na prednjem suvozačevom sedištu. Zatim, nemoguće je da spavaš i uhvatiš se za prednje sedišta: ili

spavaš ili se hvataš za naslon. Osim toga, kaže se da je imao prelom butne kosti, a nema nijednu povredu na kolenu ili potkolenici. Leva butna kost puca kod čvrstog oslonca, a čvrsti oslonac kod automobila sa automatskim menjačem je slepa pedala na kojoj se drži leva noga. To je karakteristična povreda vozača, a ne nekog ko je sedeo na zadnjem sedištu. To može da potvrdi svaki stručnjak za sudsku medicinu. A vrhunac apsurdna je da će Babić dobiti odštetu jer je on oštećena strana, a sa druge strane, jedna žena je izgubila život, druga je ostala trajni invalid, a dvoje dece je ostalo bez majke.

Predsednik Vučić se pojavio kod te porodice za razliku od Babića i on je tim ljudima poklonio neke mašine za obradu zemlje. To je jako dobro, samo ja ne bih voleo da je to iskupljenje, kompenzacija zato što im nije dao dva minuta snimka. To je fin gest i pomoć ljudima da prežive, ali nedavanje dva minuta je srušilo pravnu državu jer su stranka i stranački interesi pobedili pravnu državu”.

Dakle, prema Prelevićevom mišljenju, ne radi se samo o ta dva minuta, već o nizu okolnosti: “Sve ovo govorim samo da, ako su pomislili da su iznad države Srbije, ne budu u zabludi da mi to nismo primetili. Neka se ne zanose.”

nje dokaza, za šta je zadužena policija. U ovom slučaju, budući da je postojao i snimak sa kamera, upućuje se zahtev “Putevima Srbije” da se dostavi snimak koji policija prosleđuje sudiji za prethodni postupak. Sa ostalim dokazima sve to se prosleđuje Tužilaštvu, koje odlučuje o daljim koracima u postupku.

Ako se sve to zna, postavlja se logično pitanje kako je snimak saobraćajne nesreće na naplatnoj rampi Doljevac dospao do Aleksandra Vučića, budući da on nema nikakve nadležnosti niti se nalazi u sistemu lica i organa koji bi, sledstveno zakonu, trebalo da budu uključeni u razrešavanje ovog slučaja.

Neko je, dakle, napravio kopiju snimka i dostavio je predsedniku Srbije, zajedno sa, ispostaviće se kasnije, nedostaju-

ća dva minuta. Postoje razna nagađanja kako se to desilo, ali naš izvor iz policije smatra da je, odmah nakon prvobitne informacije o događaju i činjenice da je jedan od aktera Zoran Babić, visoki funkcioner SNS-a, BIA uzela kopiju snimka sa sigurnosnih kamera i praktično vodila paralelnu istragu, a nakon odgledanog snimka, praktično i usmeravala ceo postupak. Ovaj izvor smatra da je Aleksandar Vučić na ovaj način i došao do snimka jer je previše komplikovano, a i protivzakonito, da su se, recimo, iz Kabineta predsednika obratili Tužilaštvu ili Putevima Srbije da im pošalju kopiju kako bi i Vučić pregledao snimak.

Nije manje interesantno ni ko je odgovoran što su se izgubila ta dva minuta u kojima se ništa “nije dešavalo”, ali su

toliko potresni da je predsednik savetovao porodicu stradale Stanike Gligorijević da ne gledaju uopšte snimak. To svakako nije posao za amatere i sva je prilika da je montažer neko sa bogatim iskustvom u ovakvim situacijama. Nije teško pogoditi ko bi to mogao da bude, a tužilaštvo, policija, ali i Aleksandar Vučić bi mogli, kad bi hteli, da odgovore.

Na to ćemo, sasvim sigurno, morati malo da sačekamo.

Uostalom, uz dužno poštovanje prema preminuloj Staniki Gligorijević, ako se u Srbiji već godinama ne zna šta se cele noći dešavalo u Savamali, usred Beograda, čemu da se nadamo za dva minuta mraka sa naplatne rampe u tamo nekom Doljevcu.

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Mnogo pitanja bez odgovora

Pažnju zavređuje i užurbanost da se postupi po preporuci Ujedinjenih nacija o legalizaciji kanabisa. Posebno ako se sagleda situacija u kojoj smo se našli kao društvo, imajući u vidu aferu Jovanjica

Pitanje legalizacije kanabisa, staro više decenija, kako u svetu, tako i u Srbiji, ponovo je došlo na dnevni red. Ovog puta, istina, u pomalo čudnim okolnostima i pored mnogih problema koji muče savremeno srpsko društvo. Najava ministra zdravlja Zlatibora Lončara da bi trebalo legalizovati kanabis odjeknula je u javnosti. Ministar Lončar je tako, na zajedničkoj konferenciji za medije koju je održao sa svojim makedonskim kolegom, naveo da bi ovo pitanje trebalo da se reši, te da se na taj način poštuju obaveze koje su proklamovale Ujedinjene nacije (UN). Međutim, kao da brojne druge obaveze ne slede po pravnim aktima i preporukama UN, a zvaničnici Srbije se ogušuju o njim, čemu svedočimo kako decenijama za nama, u periodu raspada Jugoslavije, tako i poslednjih nekoliko godina, bar kada su u pitanju ljudska prava i osnovne slobode.

SPORNA LISTA

Komisija UN za opojne droge (*UN Commission on Narcotic Drugs*) je 2. decembra 2020. godine, na preporuku Svetske zdravstvene organizacije (SZO), uklonila kanabis sa liste iz Priloga IV Jedinjene konvencije o opojnim drogama. Ove supstance ostaju u Prilogu I Konvencije i tako i dalje podležu svim nivoima kontrole navedene konvencije.

Naime, Komisija je kanabis i smolu kanabisa prekvalifikovala i stavila na međunarodnu listu koja prepoznaje njihovu medicinsku vrednost. Prethodno je, januara 2019. godine, serijom preporuka koje je generalni direktor SZO uputio UN sa ciljem ažuriranja obima kontrole kanabisa i supstanci povezanih sa kanabisom, inicirao akciju u tom smeru. Na zasedanju u periodu 2-4. decembra prošle godine, Komisija je razmatrala ukupno pet predloga SZO, od kojih je usvojila samo jedan, i to tesnom većinom (27 za,

DŽABA SKUPOVI BEZ POLITIČKE RAČUNICE: Zahtevi za legalizaciju kanabisa

Foto: Strahinja Aćimović/ Tanjug

25 protiv i jedan uzdržan), koji se odnosio na uklanjanje kanabisa sa pomenute liste. Komisija je tu odluku donela u vidu preporuke.

Nakon usvajanja odluke, predstavnici država članica Komisije izneli su stavove o glasanju, a to su učinili i predstavnici pet država nečlanica, među kojima se nisu našli predstavnici Srbije. Dakle, Srbija niti je izrazila podršku, a još manje nije iznela negativan stav po ovom pitanju, da bi se moglo tvrditi da nešto mora da čini po nalogu UN i da joj je to bezuslovno nametnuto, kako je to u javnosti predstavljeno.

NEOPHODNE PROMENE U DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU

Srbija je obavezana međunarodnim pravom i domaćim zakonodavstvom u pogledu zabrane prerade i upotrebe opoj-

Šta piše u zakonu

Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama (Sl. glasnik RS, br. 99/10 i 57/18) uređuje uslove za proizvodnju i promet psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, uslove i postupak za izdavanje dozvole za proizvodnju, promet, izvoz, uvoz i tranzit psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, uslove za gajenje, preradu i promet biljaka od kojih se mogu dobiti psihoaktivne kontrolisane supstance, primenu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, nadzor nad sprovođenjem ovog zakona, kao i druga pitanja iz ove oblasti značajna za zaštitu života i zdravlja ljudi. Zakon u psihoaktivne kontrolisane supstance ubraja, između ostalog, i opojne droge, odnosno narkotike (čl. 2, st. 1, tač. 1). Zakon predviđa rad Komisije za psihoaktivne kontrolisane supstance, koja je obrazovana 2013. godine.

Zadaci Komisije su, između ostalog, predlaganje spiska psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, davanje mišljenja, na zahtev ministra zdravlja, u postupku izdavanja dozvole za obavljanje delatnosti ovlašćene laboratorije za obavljanje poslova fizičko-hemijske identifikacije psihoaktivnih kontrolisanih supstanci, davanje mišljenja, na zahtev ministra zdravlja, u postupku izdavanja dozvole za obavljanje delatnosti referentne laboratorije za identifikaciju i ispitivanje psihoaktivnih kontrolisanih supstanci.

nih droga. Takođe, postoje i obaveze sprečavanja trgovine narkoticima.

Marina Mijatović, ekspertkinja za medicinsko pravo, za "Vreme" objašnjava da je u Srbiji na snazi Zakon o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama koji reguliše šta su narkotici, a šta su psihotropne supstance. "Ovaj zakon ima listu psihoaktivnih kontrolisanih supstanci za koje je zabranjena proizvodnja, promet i upotreba. U grupu zabranjenih supstanci spada i kanabis. U skladu sa Jedinstvenom konvencijom o opojnim drogama, usvojen je i Spisak u kojem se razvrstavaju liste opojnih droga (1-7). Pošto je sadržina zakona usklađena sa konvencijom, trebalo bi izmene uraditi prema promenama u konvenciji."

Ona dalje navodi da promene koje su nastale u konvenciji nisu dovele do potpunije liberalizacije u proizvodnji, distri-

buciji i upotrebi kanabisa. "Pre bi se moglo reći da su napravljeni koraci koji će uticati da se nacionalni zakoni izmene tako da se olakša proizvodnja kanabisa i njegova upotreba u medicinske svrhe", kaže Mijatovićeva.

UPOREDNO PRAVO I PRAKSA

Da su pojedine opojne droge u medicinskoj upotrebi širom sveta, opšte je poznata stvar. Borba za legalizaciju te upotrebe nije bila laka, ali je to uglavnom činjeno na način da se strogo vodi računa o kojim opojnim drogama je reč, kao i ko i u koju svrhu može da ih upotrebljava. Tako se u nekim zemljama dozvoljava upotreba samo u medicinske svrhe, a u nekima i u "rekreativne" svrhe. Najindikativniji primer nepotpune saglasnosti po pitanju legalizacije kanabisa su Sjedinjene Američke Države, gde od jedne federalne jedinice do druge zavisi u kakvom režimu je upotreba kanabisa.

Marina Mijatović naglašava da je u Hrvatskoj regulisana upotreba kanabisa, odnosno THC u medicinske svrhe, što je doprinelo lakšem lečenju pacijenata koji su oboleli od epilepsije, karcinoma, multiple skleroze i drugih oboljenja.

"Mađarska se protivi legalizaciji kanabisa čak i u medicinske svrhe i smatra da bi legalizacija značila poraz borbe protiv narkotika. Ovakvo stanovište je pogrešno iz ugla medicinskog prava jer je isključivo i bez sagledavanja napretka farmacije, medicine i prava," objašnjava ona.

Medicinskopravni aspekt: Aleksandar Trešnjev, sudija Višeg suda u Beogradu i član UO organizacije CEPRI, u izjavi za "Vreme" navodi kako je pitanje legalizacije kanabisa višedimenzionalno i da bi se moralo posmatrati sa više različitih aspekata. "Da bismo mogli da damo odgovor na pitanje da li treba legalizovati kanabis i kada, država bi morala da angažuje struč-

DA LI I KAKVE VEZE IMA NAJAVA LEGALIZACIJE: Slučaj Jovanjica

Foto: skrin šot/mup.rs

njake različitih oblasti – psihijatre, lekare, sociologe, kriminologe itd, koji bi morali da daju odgovore na više različitih pitanja, pa bismo tek onda mogli da damo konačan odgovor," naglašava sudija Trešnjev.

Ako se uzme u obzir povoljno delovanje kanabisa na neke pacijente (lečenje, smirivanje bolova, otklanjanje umora, itd.), ne bi se mogla uspešno osporiti njegova delotvornost i potreba, ali to otvara druga pravna pitanja, koja sežu od toga kojim licima bi bila dozvoljena upotreba, ili bi se legalizacijom kanabis učinio dostupnim svima, zatim ko bi sve mogli da budu proizvođači, distributeri, itd.

"Iz ugla medicinskog prava, potrebno je razdvojiti legalizaciju kanabisa u medicinske i rekreativne svrhe," naglašava Marina Mijatović. "Ako uzmemo u obzir da se kanabis legalizuje u medicinske svrhe, potrebno je dodatno urediti upotrebu THC (supstanca koja utiče na kognitivne sposobnosti – pamćenje, mišljenje, učenje) i CBD (nema psihoaktivno dejstvo). Veoma je važno razdvojiti vrste kanabisa koje sadrže niske procenete THC u cilju proizvodnje i prerade kanabisa u CBD, koji se može koristiti kao lek, odnosno u medicinske svrhe. Pitanje legalizacije kanabisa je veoma složeno jer postoje različite vrste koje nemaju ista svojstva, te je veoma važno da se primene znanja iz medicine i prava kako bi se omogućilo pacijentima da imaju koristi od ove biljke, a sa druge strane, da postoji kontrola za supstance koje mogu da naruše zdravlje ljudi", pojašnjava ona složenost teme.

KRIVIČNOPRAVNI ASPEKT

Legalizacija kanabisa otvara i pitanja vezana za sprovođenje normi krivičnog zakonodavstva, te se odnosi na više as-

Foto: Sava Radovanović/ Tanjug

pekata krivičnog prava – od toga da se menja praksa u budućim slučajevima, do toga da je potrebno, u slučaju dekriminalizacije neke opojne droge, prema okrivljenom primeniti pravilo blažeg zakona, odnosno povoljnijeg zakona po okrivljenog, što bi u ovom slučaju bio neki novo-usvojeni zakon ili izmena zakona.

Sudija Trešnjev u pogledu potencijalnih promena u zakonodavstvu navodi da će sasvim izvesno morati da pretrpi neke izmene, a u kom obimu, zavisi od niza zakonskih rešenja sadržanih u nekrivičnim normama. “Jedno od mogućih rešenja je da se kanabis samo izostavi sa Spiska psihoaktivnih kontrolisanih supstanci (bez intervencije u drugim zakonima), što bi istovremeno bilo i najgore rešenje, a plašim se da će se upravo to dogoditi. Takva odluka bi sasvim sigurno imala značajan uticaj na sve krivične postupke koji se odnose na neovlašćenu proizvodnju, stavljanje u promet i držanje kanabisa. Naime, u krivičnom pravu važi načelo primene blažeg zakona, to znači da ukoliko je nakon izvršenja dela stupio na snagu povoljniji zakon po učinioca, primeniće se taj zakon, a ne onaj koji je važio u vreme izvršenja dela. Dekriminalizacija kanabisa bi podrazume-

vala stupanja na snagu blažeg zakona i automatski proizvela obustavu postupka ili oslobađajuće presude za sve koji su neovlašćeno proizvodili, držali ili stavljanje u promet ovu opojnu drogu”, objašnjava sudija Trešnjev.

Komentarišući trend u odnosu vlasti prema narkoticima, on daje izvesnu kritiku dosadašnjeg odnosa. “Pre par godina političari su zagovarali oštru borbu protiv narkotika i, bez ikakve konsultacije sa strukom, kao grandiozno rešenje uveli zakonsko pooštavanje kazni za nelegalnu trgovinu narkotika. Tako da danas imamo situaciju da osobi koja proda ili posreduje u prodaji samo jednog džointa ne može da se izrekne kazna manja od tri godine zatvora. S druge strane, i pored drastičnog pooštavanja kazni, svedoci smo da ovakva borba protiv trgovine narkoticima nije dala ozbiljnije rezultate”, pojašnjava sudija Trešnjev. “Plašim se da će, kao i tada, i danas odluku doneti političari bez ikakvog konsultovanja sa strukom i bez ikakve dublje analize, kao i promisli na koji način će se to oslikati na našu stvarnost”, podvlači on.

Za situaciju u kojoj su lica koja su već osuđena, sudija Trešnjev predlaže sledeće rešenje: “Treba imati u vidu i to da su

brojni postupci pravnosnažno okončani i da se učinioci tih dela već nalaze na izdržavanju zatvorskih kazni, u odnosu na njih se ne bi mogao primeniti institut blažeg zakona, u tom slučaju mislim da bi pravično rešenje bilo da Skupština donese amnestiju, koja bi obuhvatala sva lica koja su već pravnosnažno osuđena za proizvodnju, stavljanje u promet ili držanje kanabisa.”

CUI BONO?

Sagovornici “Vremena” su saglasni da pitanju legalizacije kanabisa treba oprezno i veoma stručno pristupiti. Takođe, naglašavaju kako je potrebno ispoštovati procedure u tom pogledu, posebno zato što je ovo pitanje složeno i višedimenzionalno, te zahteva sagledavanje šire slike i od strane više aktera.

Osim činjenica koje su sagovornici “Vremena” izneli, pažnju zavređuje i užurbanost da se postupi po preporuci UN po ovom pitanju. Posebno ako se sagleda situacija u kojoj smo se našli kao društvo, imajući u vidu aferu Jovanjica. Bez sumnje je da bi Srbija mogla biti proizvođač i, možda, distributer dekriminalizovanih opojnih droga, samo je pitanje svih pitanja – u čiju korist? Na stranu krivični postupak koji bi se vodio u konkretnom slučaju, gde bi dekriminalizacija kanabisa mogla biti osnov za oslobađanje od krivične odgovornosti, već radi toga što je vrlo upitno kolika je zapravo “infrastruktura” koja bi mogla da bude upotrebljena za gajenje i distribuciju. Takođe, ne manje važno, gde su u svemu tome javni interes i postulati vladavine prava i demokratije? Da pravo prati *duh* vremena, nije nepoznanica, ali sporna može postati situacija gde se taj *duh* fingira, da onda pravne promene počinju da prate interese i vrednosti koji predstavljaju korist isključivo za pojedince i pojedine grupe *odabranih*.

Ako bi ažurnost ministra Lončara mogla da se ceni kao reakcija na grupu ljudi koji su prošle nedelje izašli na ulice zahtevajući legalizaciju kanabisa, ostaje kao otvoreno pitanje šta je sa desetinama hiljada ljudi koji s vremena na vreme izlaze na beogradske ulice i ulice drugih gradova Srbije u proteklom periodu. Zašto se njihov zahtev tako hitno ne stavlja u dnevni red i u diskurs prorežimskih medija? ¶

BOJAN STOJANOVIĆ

Šta kaže krivični zakonik

Krivični zakonik Republike Srbije (KZ) u čl. 112, st. 15 opojne droge definiše na sledeći način: “Opojnim drogama smatraju se supstance i preparati koji su zakonom i drugim propisom zasnovanim na zakonu proglašeni za opojne droge i ostale psihoaktivne kontrolisane supstance.”

KZ-om su zabranjeni: proizvodnja, držanje, stavljanje u promet i upotreba opojnih droga. Tako, u glavi 23 KZ, u kojoj se nalazi set krivičnih dela kojima se štiti zdravlje ljudi, propisano je nekoliko krivičnih dela vezanih za opojne droge: neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246 KZ); neovlašćeno držanje opojnih droga (član 246a); omogućavanje uživanja opojnih droga (član 247).

Srbiji preti crveni mentalni alarm

Prema broju ljudi koji pate od depresije, Srbija je još pre pandemije COVID-19, sa pet odsto obolelih, bila iznad svetskog proseka. Stručnjaci procenjuju da će uticaj aktuelne pandemije na mentalno zdravlje ljudi biti veliki i da broj psihičkih poremećaja izazvanih stresom širom sveta beleži rast.

Prema Svetskom ekonomskom forumu, svaka treća osoba razvija anksioznost i depresiju prouzrokovanu novonastalom situacijom, a domaći psihijatri i psiholozi očekuju sličan trend u Srbiji. Kako bi se sprečilo da pandemija korona virusa bude praćena epidemijom psihičkih poremećaja, **Hemofarm fondacija u saradnji sa Filozofskim fakultetom u Beogradu i uz podršku Ministarstva zdravlja Republike Srbije pokreće nacionalnu kampanju pod nazivom "Nesalomivi" za očuvanje mentalnog zdravlja, borbu protiv rastuće depresije i stigme koja prati obolele.**

Bilbordi sa porukom "Pazi, lomljivo" i "Ne daj da te slomi", vidljivi u 18 gradova u Srbiji, jesu prva u nizu aktivnosti ove kampanje čiji je glavni cilj podizanje svesti javnosti o depresiji, značaju prevencije i zaštite psihičkog zdravlja građana u Srbiji, kao i pružanje direktne podrške obolelima od depresije. Kampanja "Nesalomivi" predstavlja pokret za osnaživanje osoba sa depresijom, obezbeđuje mrežu stručne podrške obolelima i poziva na aktivno angažovanje svih u borbi protiv ovog poremećaja i stigme koja prati obolele. U okviru ove kampanje, Hemofarm fondacija je obezbedila:

- **u saradnji sa kompanijom Telekom Srbija, besplatni SOS broj 0800-001-002, operativan 24 sata sedam dana u nedelji.** Na ovom telefonskom broju građani će moći da potraže stručnu pomoć koju će pružiti stručnjaci pri Specijalnoj bolnici za psihijatrijske bolesti "Dr Slavoljub Bakalović" u Vršcu i Specijalnoj bolnici za psihijatrijske bolesti u Gornjoj Toponici.
- **adresar ustanova za brigu o mentalnom zdravlju** u kojem će na jednom mestu biti objedinjene kontakt-informacije većeg broja specijalizovanih zdravstvenih ustanova u zemlji.
- na veb-sajtu www.nesalomivi.rs dostupni su tekstovi i saveti naših stručnjaka za unapređenje psihosocijalnog zdravlja, ispovedi osoba koje se bore protiv depresije, kao i najčešća pitanja i odgovori za prevazilaženje ove bolesti.

"Hemofarm fondacija već 27 godina pokreće teme koje su važne za naše društvo – one nisu uvek prijatne, ali su značajne za dobrobit svih nas. Nakon početne brige za fizičko zdravlje i borbe protiv virusa, vere u nauku i pronalazjenja vakcine, u ovoj 2021. suočavamo se sa izrazitim uticajem pandemije na mentalno stanje nacije. Neophodno je da posebnu pažnju posvetimo našem psihičkom zdravlju i zato ovom kampanjom otvaramo temu koja ima status crvenog alarma, pozivamo na uzbunu i tražimo angažovanje čitavog društva", izjavio je

povodom nove kampanje Ronald Zeliger, generalni direktor kompanije Hemofarm.

Prema rečima ministra zdravlja Zlatibora Lončara, mentalno zdravlje je podjednako bitno kao i fizičko, a važnost nacionalne kampanje "Nesalomivi" ogleda se upravo u različitim vidovima podrške koja će u okviru nje biti pružena građanima Srbije. "Hemofarm fondacija, Filozofski fakultet u Beogradu i Ministarstvo zdravlja obezbedili su stručnu pomoć za svakoga

kome je ona potrebna, a cilj nam je jedan – borba za zdravlje nacije. Svesni smo da život tokom prethodnih godinu dana, usled jedinstvene situacije u kojoj se našao ceo svet, nije bio lak, te je naš zajednički cilj da sprečimo da pandemija COVID-19 iza sebe ostavi ozbiljne posledice po psihičko zdravlje građana", izjavio je ministar Lončar.

Zašto je važna nacionalna kampanja? Istraživanje koje je u periodu od 23. marta do 25. aprila prošle godine sproveo naučnoistraživački tim sa univerziteta u Beogradu i Kragujevcu* na uzorku od 1.057 punoletnih građana širom Srbije, pokazalo je da su **depresija, anksioznost i stres preovladavali u srpskoj populaciji tokom pandemije COVID-19.** Mesec dana nakon proglašenja vanrednog stanja 28,9 odsto ispitanika prijavilo je umerenu do tešku depresiju, 36,9 odsto anksioznost, a 38,1 odsto umerene do teške simptome stresa. Ovo istraživanje pokazuje zabrinjavajuće indikatore, dok će jasni trendovi u pogledu mentalnog zdravlja nacije biti dostupni nakon nacionalnih istraživanja koja su u toku.

Imajući u vidu ovu statistiku i procene mentalnog stanja građana, Hemofarm fondacija upućuje poziv za jedinstvo nacije u pogledu sprečavanja, ali i suočavanja sa depresijom u cilju blagovremenog lečenja. Kampanju Hemofarm fondacije podržale su brojne institucije i organizacije u Srbiji kao i mediji, a pojedinci i organizacije koje naknadno žele to da učine mogu se priključiti putem sajta www.nesalomivi.rs. Postanite deo najveće mreže za podršku osobama koje se bore protiv depresije. Postanite NESALOMIVI i dajte svoj doprinos u borbi protiv depresije.

*Naučni rad pod nazivom "Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Epidemic and Mental Health Status in the General Adult Population of Serbia: A Cross-Sectional Study" objavljen je 17. februara ove godine u prestižnom naučnom časopisu "International Journal of Environmental Research and Public Health", najviše kategorije u nauci M21. Naučnoistraživački tim su činili doktorandi medicinskih nauka sa Fakulteta medicinskih nauka u Kragujevcu: Teodora Safiye, Jakša Dubljanin, Bojana Milikić, Draško Dubljanin i Emina Popović, docenti Medicinskog fakulteta u Beogradu Isidora Vujčić i Eleonora Dubljanin, kao i redovni profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu Milanko Čabarkapa. Više informacija o istraživanju možete pronaći na <https://www.mdpi.com/1660-4601/18/4/1957/htm>.

Asfaltiranje na kineski način

Projekat prioritete deonice auto-puta je ekonomski potpuno neisplativ. Da bi se kredit otplatio iz prihoda od putarina, potrebno je da narednih 14 godina 24 sata dnevno 7 dana nedeljno svake 3 sekunde ovom deonicom prolazi jedno vozilo. Uz to, kredit od 942 miliona evra kod kineske državne EXIM banke je praktično bacio Crnu Goru u dužničko ropstvo pod pokroviteljstvom Pekinga

Za "Vreme" iz Podgorice

čima, igra Go implicira koncept dugoročnog strateškog okruživanja protivnika.

P ostoje svega nekoliko društvenih igara u kojima sreća ne igra baš nikakvu ulogu. Na zapadnoj hemisferi takva jedna popularna igra je šah. Druga igra u kojoj konačan ishod zavisi samo od inteligencije igrača jeste Go – kineska strateška misaona igra mnogo starija od šaha, igra se preko 25 vjekova. Pravila igre Go su prilično jednostavna: igra se na tabli koja ima po 19 horizontalnih i 19 vertikalnih linija; dva igrača, koja imaju po 180 kamenova jednake vrijednosti, smjenjuju se u postavljanju crnih i bijelih kamenova na presjeke linija, sa ciljem okruživanja protivničkog kamena. "Bitka" se vodi istovremeno na nekoliko mjesta na velikoj ploči. Tok igre se mijenja izuzetno sporo; nema naglih poteza i iznenadnih zaokreta u dinamici igre – svaki potez se pažljivo, strpljivo i duboko promišlja. U šahu, polovina figura ima veću snagu od piona, dok u igri Go svaki kamen ima jednaku snagu. U šahu su sve figure predefinisane postavljene prije početka igre; u igri Go kreće se od prazne table, čime se omogućava duboko promišljanje poteza, razmatranje i prilagođavanje strategiji protivnika od samog početka. Partija Go može da traje danima. Kada igraju dobri igrači, pobjednik igre nije odmah očigledan; mora se pažljivo sagledati svaka pozicija na tabli kako bi se proglasio pobjednik.

Na kineskom jeziku ova igra se zove *Weiqi* ili *wei-ch'i* što u doslovnom prevodu znači "igra okruživanja". Drugim rije-

942 MILIONA ZA 42 KILOMETRA

Koristeći principe iz ove drevne igre, 2012. godine Narodna Republika Kina predstavila je projekat "Belt and Road Initiative, One Belt One road" ili Novi put svile. Radi se o jedinstvenom kineskom globalnom ekonomsko-društvenom fenomenu koji će u narednim decenijama biti jedan od ključnih megaprojekata koji će oblikovati novi svjetski poredak.

Na putu NR Kine ka strateškom pozicioniranju u Evropi, u sklopu portfolija srednjoevropskih i istočnoevropskih država koje su okupljene kroz Mehanizam 16+1, našla se i Crna Gora, država koja ima brojne socioekonomske izazove: slabu putnu infrastrukturu, otežan pristup strukturnim fondovima EU za infrastrukturne projekte, slab administrativni kapacitet u smislu suočavanja sa zahtjevnim pravilima evropskih razvojnih banaka i fondova, značajan investicioni rizik, kao i nedovoljno razvijenu i diversifikovanu ekonomiju.

Imajući ovo na umu, NR Kina je u Crnoj Gori pronašla idealnog partnera sa kojim ima strateško uklapanje za pokretanje prvih značajnih infrastrukturnih projekata u srednjoj i istočnoj Evropi. Tako je krajem februara 2014. godine Vlada Crne Gore sa kineskom državnom kompanijom CRBC potpisala Ugovor o projektovanju i izgradnji prioritete dionice auto-puta, koji sa svoja 42 kilometra dužine spaja Podgoricu i Kolašin a ujedno je najzahtjevnija od svih dioni-

ca auto-puta Bar-Boljare koji Crnu Goru povezuje sa Srbijom. Ugovor je potpisan na bazi idejnog, a ne glavnog projekta, što je bio prvi veliki pogrešan korak u ovom kompleksnom projektu, koji je uzrokovao brojne buduće probleme.

Tridesetog oktobra 2014. godine Vlada Crne Gore i kineska državna EXIM banka potpisuju ugovor o preferencijalnom zajmu za finansiranje projekta pod sljedećim uslovima: 942 miliona dolara odobreno je državi čija je valuta evro, čime se izložila valutnom riziku, sa rokom otplate od 20 godina (6 godina grejs perioda i 14 godina otplate) i godišnjom kamatnom stopom od 2 odsto. Dodatno, Crna Gora se odrekla imuniteta po osnovu suverenosti u slučaju arbitraže u vezi s kreditom. Arbitraža po eventualnom sporu po osnovu ugovora o kreditu ugovorena je u Pekingu.

PRETICANJE U ŽUTOJ TRACI

Iz ova dva ugovora može se zaključiti sljedeće: NR Kina je Crnoj Gori ponudila paket koji međunarodni i evropski partneri (Svjetska banka, MME, Evropska investiciona banka i Evropska banka za obnovu i razvoj) jednostavno ne mogu pratiti iz mnogo razloga. Prvo, kineske građevinske kompanije zbog dominantnog državnog vlasništva nastupaju u konzorcijumima na investicionim projektima i time prate globalnu ekonom-

sku politiku NR Kine. Ovakav pristup se umnogome razlikuje od poslovnih politika zapadnih kompanija koje se, zbog privatne strukture vlasništva, bore na tržištu za profit, što samo po sebi implicira da imaju prirodno uske poglede na dugoročne integrisane benefite infrastrukturnih projekata.

Dodatno, prilikom sklapanja kreditnih aranžmana kineske državne građevinske kompanije dobijaju monopolnu podršku kineskih državnih finansijskih institucija koje: (1) nude veću fleksibilnost u pregovorima; (2) ne sprovode ili sprovode slabije investicione analize za opravdanost ulaganja; (3) imaju skromnije zahtjeve po pitanju zaštite životne sredine i, što je najvažnije, imaju značajno manju transparentnost cijelog postupka projektnog finansiranja u odnosu na zapadne kreditore. Zauzvrat, finansiranje velikih infrastrukturnih projekata je uslovljeno lavovskim učešćem kineskih državnih građevinskih kompanija u ukupnom projektu (u slučaju Crne Gore, 70 odsto radova izvodi kineska kompanija CRBC dok su za 30 odsto radova zaduženi domaći izvođači). Na kraju, u slučaju da korisnici kredita ne budu u poziciji da otplate preuzete kreditne obaveze, kineski stratezi su veoma zainteresovani i otvoreni za preuzimanje strateških resursa države kroz koncesione aranžmane.

Takav sinergijski efekat, potpomognut strateškim državnim interesom kao prioritetom, omogućava jedinstvenu prednost kojoj zapadni sistemi, zasnovani na fer i otvorenoj tržišnoj utakmici, jednostavno ne mogu biti konkurentni.

EKONOMSKI NEISPLATIV PROJEKAT

Sam projekat prioritetne dionice auto-puta u Crnoj Gori je ekonomski potpuno neisplativ. Da bi se kredit otplatio iz prihoda od putarina, potrebno je da narednih 14 godina 24 sata dnevno 7 dana nedjeljno svake 3 sekunde ovom dionicom prolazi jedno vozilo.

Dakle, kredit odobren Crnoj Gori za izgradnju ekonomski neisplative prioritetne dionice auto-puta savršeno se uklopio u opisanu strategiju NR Kine. Ako tome dodamo i podatak da je na kraju 2014. godine pomenuti kreditni aranžman činio čak 30 odsto crnogorskog BDP-a, bilo je jasno da je te godine Kina postala vodeći i dugoročni bankar Crne Gore, što se indirektno pominje u gotovo svakom dokumentu MMF-a, EBRD-a i Svjetske banke, kojim se tretiraju crnogorski ekonomski izazovi.

TAJNI UGOVORI, JAVNI DUGOVI

Crna Gora pripada regionu Zapadnog Balkana koji Evropska komisija u dokumentu "Kredibilna perspektiva proširenja i pojačano angažovanje EU sa Zapad-

nim Balkanom", iz februara 2018. godine, kvalifikuje na sljedeći način: "Prvo, vladavina prava se mora znatno ojačati. Danas ove zemlje pokazuju jasne elemente tzv. zarobljenih država, uključujući veze sa organizovanim kriminalom i korupcijom na svim nivoima vlasti i uprave, kao i veliku isprepletanost javnih i privatnih interesa. Potrebna je veća transparentnost u upravljanju javnim sredstvima, naročito u svim fazama javnih nabavki, oblasti koja je naročito podložna korupciji. Na Zapadnom Balkanu je do sada bilo nekoliko primjera sprovođenja povjerljivih postupaka za nabavku robe, a određeni veliki ugovori dodijeljeni su bez javnog tendera. Postoje navodi o favorizovanju lokalnih podizvođača sa političkim vezama, kao i o nezakonitim plaćanjima."

Postoje određene indicije da je projekat prioritetne dionice auto-puta dug svega 42 kilometra mogao biti predmet korupcije. Prema zvaničnim finansijskim iskazima CRBC-a, samo u 2018. godini za plate 1436 kineskih državljana koji su angažovani na projektu isplaćeno je čak 86,3 miliona evra, što iznosi nestvarnih 5000 evra mjesečno po jednom radniku.

Dodatnu sumnju na postojanje korupcije izaziva i činjenica da je ovaj projekat težak gotovo milijardu evra u potpunosti sproveden van sistema javnih nabavki čime se stvorio prostor za favorizovanje pojedinih kompanija. Kako bi pravilno razumjeli veličinu problema koji se tiče netransparentnosti trošenja novca kojim su zaduženi svi građani Crne Gore, treba napomenuti da ukupni godišnji budžet javnih nabavki Crne Gore iznosi oko 500 miliona evra, pa se može konstatovati da su na prioritetnu dionicu auto-puta potrošena dva puna godišnja budžeta javnih nabavki.

Za razliku od projekata koji se finansiraju iz sredstava EU a koje karakterišu brižljivo planiranje i puna transparentnost, o projektu prioritetne dionice auto-puta u Crnoj Gori nije se puno znalo jer su brojna dokumenta bila proglašavana tajnim.

Na sve to treba dodati i propuste u inicijalnom procesu planiranja (ugovori su potpisani na osnovu idejnog, a ne glavnog projekta) koji je rezultirao činjenicom da je zaboravljena petlja koja povezuje prioritetnu dionicu auto-puta sa

glavnim gradom Podgoricom, kao i elektro i vodovodne mreže, što je sveukupno državu Crmu Gore koštalo preko 100 miliona evra. Takođe, Crna Gora je do sada izgubila preko 40 miliona evra projektovanih prihoda zbog kašnjenja izgradnje prioritetne dionice, što dodatno komplikuje stanje u javnim finansijama.

Ovakvo ugovoren aranžman može dovesti do paradoksalne situacije da otplata kredita počne bez obzira na to što prioritetna dionica nije završena, što je slučaj bez presedana u projektnom finansiranju.

DEVASTACIJA REKE TARE

Posebno je važno naglasiti da je tokom izgradnje prioritetne dionice auto-puta dio rijeke Tare devastiran. U izvještaju UNESCO-a piše sljedeće: "Izgradnja auto-puta preko rijeke Tare, koji se nalazi unutar i uzvodno od Rezervata biosfere na rijeci Tari, devastirala je korito Tare na i oko gradilišta."

Pored UNESCO-a, i Evropski parlament i Evropska komisija su posljednjih godina redovno upozoravali Vladu Crne Gore na devastaciju rijeke Tare, biser prirode koji je pod međunarodnom zaštitom.

Da se projekat auto-puta radio po pravilima diktiranim od evropskih finansijskih institucija, jedan od ključnih parametara za ocjenu samog projekta prije samog odobravanja i finansiranja bila bi beskompromisna zaštita životne sredine, što se u slučaju odabranog projekta nije dogodilo.

BEZBEDNOSNI ALARM

Naravno, navedena problematika nije ostala bez odjeka na svim važnim zapadnoevropskim i transatlantskim adresama. Prvo značajno zvanično pominjanje problematike kineskog uticaja u Crnoj Gori dogodilo se 2018. godine na Minhenskoj bezbjednosnoj konferenciji, najvažnijem forumu na kome se raspravlja o međunarodnim bezbjednosnim politikama. Naime, u zvaničnom izvještaju konferencije apostrofirano je podatak da je udio kineskog duga u crnogorskom spoljnjem duhu iznosio čak 39 odsto, dok je

i izgradnje prioritetne dionice auto-puta. Sasvim je jasno da su u Briselu svjesni težine problema koji kineski kredit nosi za malu ekonomiju Crne Gore, posebno u kontekstu budućeg oporavka od ekonomske krize i kada se treba donijeti važne strateške odluke o infrastrukturnim projektima na nivou EU.

AMERIČKA CRVENA LINIJA

Finalni udarac ekonomskoj politici bivše vlade zadao je "Vašington post", koji je objavio tekst čiji bukvalan prevod znači da je Crna Gora pod hipotekom Kine. U tekstu se takođe eksplicitno navodi da je američka obavještajna služba nedavno procijenila širenje kineskog ekonomskog uticaja kroz finansijske instrumente, čime gradi globalnu prijetnju po američke ekonomsko-bezbjednosne interese. Direktno i precizno strukturirana poruka ključnog spoljnopolitičkog saveznika Crne Gore znači samo jedno – bivša vlast je sa projektom prioritetne dionice auto-puta prešla vašingtonsku crvenu liniju.

Ovakve reakcije sa ključnih zapadnih adresa ne treba da čude, s obzirom da Crna Gora jeste članica NATO-a i pretenduje da bude članica Evropske unije.

OD VAKCINE DO ENERGETIKE

Bilateralne odnose Crne Gore i NR Kine ne karakteriše samo projekat prioritetne dionice auto-puta, iako on jeste najveći izazov. Pored toga što je ugovor o projektovanju i izgradnji istekao, da projekat nije završen a prva polugodišnja rata od tridesetak miliona evra dopijeva već u junu ove godine, postoji još nekoliko elemenata ove slagalice koje treba napomenuti.

Prije gotovo deceniju Crna Gora je dala državne garancije za kredite vrijedne 60 miliona dolara prema kineskim brodograditeljima koji su izgradili dva broda za potrebe crnogorskih brodarskih kompanija. Za sada je kineska strana odložila za neko vrijeme aktiviranje državnih garancija, što u dužem vremenu može stvoriti dodatni pritisak na javne finansije. Dalje, Crna Gora ovih dana očekuje 200.000 kineskih vakcina koje će omogućiti masovnu vakcinaciju stanovništva od koje zavisi ljetnja turistička sezona. Koliko je posao oko nabavke kineske vakcine važan, pokazuje i sljedeći podatak: prema WTTC-u, sektor turizma i putovanja

UKOPAVANJE U DUGOVE: Gradnja tunela na "kineskom" auto-putu

Foto: Stevo Vasiljević

projekat finansiranja i izgradnje prioritetne dionice auto-puta predstavljen kao studija slučaja o globalnom uticaju Kine na međunarodnu bezbjednost.

Kako je država od 620.000 stanovnika uzela kredit za finansiranje ovako ugovorenog projekta od države koja ima 1,4 milijarde stanovnika, ne treba da čudi nedavni tvit komesara za proširenje EU Olivera Varheljija: "Istražujemo opcije sa Vladom Crne Gore i našim partnerima kako bismo našli izvodljiva rješenja za investicione projekte države i obezbijedili održivost njenog javnog duga, kao i eliminisali rizike prošlih aranžmana, poštujući politiku i finansijska pravila EU."

Ovom kratkom eksplicitnom porukom, u kojoj su naglašeno izostala standardna diplomatska uvijanja, zvanično je nokautirana ekonomska politika bivše vlasti vezana za projekat finansiranja

učestvuje sa čak 33 odsto u crnogorskom BDP-u, a direktno i indirektno doprinosi sa 66.000 radnih mjesta, što čini ukupno polovinu radnih mjesta u privatnom sektoru.

Treba istaći da su kineske kompanije prisutne i u energetskom biznisu: u konzorcijumu sa podizvođačima koji su uzeli najveći dio poslova na izgradnji prioritetne dionice auto-puta, pobijedili su na projektu ekološke rekonstrukcije termoelektrane Pljevlja, koja iznosi preko 50 miliona evra.

REPROGRAM KREDITA

Imajući u vidu trenutnu geostratešku poziciju Crne Gore u Evropi, kao i način na koji NR Kina rješava bilateralna pitanja, za očekivati je da Kina ponudi Crnoj Gori reprogram kredita, kao i da završi prioritetnu dionicu u najskorijem roku.

Kako će Crna Gora završiti ostale dionice auto-puta, koje su "teške" novih milijardu evra? Sasvim je sigurno da Crna Gora treba da nastavi infrastrukturna ulaganja, ali tek nakon konsolidacije javnih finansija koje su ugrožene usljed djelovanja virusa kovid 19. Upravo u periodu konsolidacije javnih finansija moraju se sprovesti intenzivne pripremne radnje za nastavak izgradnje ostalih dionica auto-puta. Međutim, novi projekti moraju biti potpuno transparentni za zainteresovanu crnogorsku javnost i u potpunosti sprovedeni kroz sistem javnih nabavki. Usljed teške pozicije javnih finansija, ostale dionice moraju biti finansirane jedino kroz Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan EU koji iznosi oko 9 milijardi evra, kao i kombinacijom sopstvenih sredstava, grantova i dugoročnih kredita kod evropskih banaka koji garantuju poštovanje svih procedura i pravila koja važe u EU. Nesporno je da će ovakav način implementacije složenih projekata trajati duže, ali ćemo jednom zauvijek naučiti poštovanje pravila što krasi evropsku zajednicu kojoj teži najveći broj građana Crne Gore.

Studija slučaja o prioritetnoj dionici auto-puta u Crnoj Gori će se, sasvim sigurno, izučavati kao primjer kako ne treba ugovarati složene infrastrukturne projekte.

MILOŠ VUKOVIĆ

Izvršni direktor Fidelity consultinga, Podgorica

Nisu svi isti

"Dugo sam bio glavni urednik dnevnih novina 'Blic' u vreme devedesetih i sve ovo me vratilo dvadeset i više godina unazad. Samo da napomenem da smo tada novine štampali u pet štamparija, od Podgorice i Sarajeva do Novog Sada i Niša. Štampali smo se i na papiru za kese... Od najgorih izdanaka Miloševićeve vlasti se ne može ni očekivati da razvijaju slobodu govora, vladavinu prava... Delimično su samo promenili taktiku: danas potkupljuju većinu, a one što ne pristaju satanizuju"

Fotografije: Marija Janković

Povodom prvog rođendana portala nova.rs, 1. marta ove godine, direktor i glavni i odgovorni urednik tog portala Veselin Simonović je rekao da je dobio šansu da kreira sadržaj sa iskusnim profesionalcima, novinarima i urednicima za medije koji će se slobodno baviti svojom profesijom. Nekoliko nedelja kasnije, Simonović je, u emisiji "Persona non grata" na televiziji Nova, govorio o novom projektu United media – dnevnom listu "Nova". Međutim, novine su se i pre samog izlaženja našle pred neobičnom preprekom – nijedna štamparija neće da ih štampa.

Sa Veselinom Simonovićem razgovaramo o razlozima koji se kriju iza odbijanja štamparija, o medijskoj sceni u Srbiji danas, o ulozi profesionalnih medija, ali i ulozi onih drugih.

"VREME": Iako u Srbiji ne postoji javno dostupan podatak o prodanim primercima štampanih medija, upućeni znaju da su tiraži tokom 2020. godine doživeli značajan pad i da se trenutno prodaje tek nešto više od 200.000 primeraka dnevnih novina. Na bazi ranijih podataka o prodanim primercima i tiražima, može se pretpostaviti da postojeći

kapaciteti štamparija omogućavaju štampanje oko milion primera ka dnevno. Kako objašnjavate da se uprave štamparija izgovaraju popunjenošću kapaciteta kada ste im nudili novi posao?

VESELIN SIMONVIĆ: Popunjenost kapaciteta i tehnički problemi su bili samo izgovori da ne prihvate sigurni i dobar posao. Iz razgovora koje sam lično vodio sa direktorima štamparija zaključio sam da imaju kapacitete, a i da se tehnički problemi, ako zaista i postoje, mogu brzo otkloniti. Nudio sam i da mi učestvujemo u finansiranju popravki, predlagao sam i avansno plaćanje, ali sve je bilo uzaludno kada oni ne odlučuju samostalno o biznisu koji vode.

Retki su oni koji su otvoreno rekli da se plaše za svoje poslovanje ako pristanu da štampaju dnevni list "Nova". U Srbiji jedan čovek odlučuje o svemu, pa i o tome ko će da kupi koje novine, a samo političke neznalice veruju da je, primera radi, neki lokalni preduzetnik kupio jedan od najstarijih i najtiražnijih listova. Sumnjivim parama su pokupovali medije, a privatne i komercijalne su potkupili parama javnih preduzeća i firmi iza kojih se kriju političari i mafijaši, što domaći, što belosvetki.

Izuzetak, vredan mog divljenja i hvala, jeste rukovodstvo kompanije Magyar Szo, ali oni, nažalost, nemaju tehničkih mogućnosti da štampaju novine u punom koloru.

S obzirom na veliki pad tiraža dnevnih novina, ima li prostora za novi dnevni list u Srbiji i gde ga vidite?

Sama činjenica da nijedna medijska kuća ne sme da štampa nezavisne novine govori dovoljno koliko prostora je na suženom print tržištu ostalo. Verujem da i danas, a višedecenijsko iskustvo mi uliva sigurnost, ima još dovoljno čitalaca koji bi kupili moderne i slobodne dnevne novine. Osim dnevnog lista "Danas", takvih nema u prodaji. Planiramo da i u pisanom novinarstvu vratimo profesionalni pristup, a da istovremeno napravimo novine za više generacija. Biće to dnevne novine koje će pristojan svet moći bez stida da čita javno.

Profesionalni i nezavisni mediji su se i devedesetih dovijali kako bi štampali novine, izdavači su se,

■ **"Retki su oni koji su otvoreno rekli da se plaše za svoje poslovanje ako pristanu da štampaju dnevni list 'Nova'. U Srbiji jedan čovek odlučuje o svemu, pa i o tome ko će da kupi koje novine, a samo političke neznalice veruju da je, primera radi, neki lokalni preduzetnik kupio jedan od najstarijih i najtiražnijih listova. Sumnjivim parama su pokupovali medije, a privatne i komercijalne su potkupili parama javnih preduzeća i firmi iza kojih se kriju političari i mafijaši, što domaći, što belosvetki"**

i kada bi uspeali da obezbede štamparske usluge, snalazili da obezbede boju, papir, pa sve do kapa za vezivanje paketa sa novinama. Može li se povući paralela sa tim vremenima u svetlu neprijatne činjenice da štamparije nisu zainteresovane za novi posao?

Dugo sam bio glavni urednik dnevnih novina "Blic" u to vreme i sve ovo me vratilo dvadeset i više godina unazad. Samo da napomenem da smo tada novine štampali u pet štamparija, od Podgorice i Sarajeva do Novog Sada i Niša. Štampali smo se i na papiru za kese... Od najgorih izdanaka Miloševićeve vlasti se ne može ni očekivati da razvijaju slobodu govora, vladavinu prava... Deli-

mično su samo promenili taktiku: danas potkupljuju većinu, a one što ne pristaju satanizuju.

Kako objašnjavate situaciju u kojoj se našla Nova? Tim pre što je dnevni list "Danas" u vlasništvu iste kompanije.

Portal nova.rs je za kratko vreme postao jak i uticajan i samo će još brže da raste, kao i ostali portali iz naše grupe. To je činjenica koja najviše plaši vlast, ima medija koji otvoreno pišu o svim njihovim nepočinstvima. Ponosan sam što je kompanija za koju radim kupovinom dnevnog lista "Danas" pomogla da on opstane na tržištu i da se dalje razvija. Često me pitaju kako neće da štampaju vas, a hoće "Danas". Izbacivanjem

■ **“Uloga profesionalnih medija je sve značajnija. Da nije tako, dozvolili bi najpre državnim štamparijama da nas štampaju. Bes i mržnja sa kojom se predsednik države, a to posle ponavljaju njegovi pajaci, obraća slobodnim novinarima i slobodnim redakcijama, najviše govori o njihovom značaju”**

“Danasa” iz štamparije, ova vlast bi se na najdirektniji način predstavila kao klasična diktatura.

Vlast tvrdi da su mediji u Srbiji polarizovani. Liniju podele objašnjava tvrdnjom da deo medija podržava politiku partije na vlasti, a da drugi deo medija kritikuje vlast. Ono što ne pominju je da su ovakvu podelu sami projektovali, diskriminacijom profesionalnih i nezavisnih medija na svaki mogući način: od pristupa javnom novcu, pa do ignorisanja poziva za izjave i intervjuje za te

medije. Da li javnost prepoznaje tu vrstu nijansi i da li se sintagma “svi su isti” sa političkog preselila na medijski teren?

Sintagma “svi su isti” je najbolji izgovor da se ne misli svojom glavom, da se ne čuje drugačije mišljenje. Naš cilj je i bio da damo nešto novo i drugačije i da ljudi imaju izbor. Da im ponudimo dnevne novine koje ne uređuju tajne službe, kabineti i mafijaši. Verujem da ima dovoljno znatiželjnih građana koji bi to prepoznali.

Čini se da je uloga medija kao društvenog korektiva takvim odnosom

vlasti sve manje značajna, javnost gubi interesovanje za politiku, sve manje veruje medijskim izveštajima. Vidite li izlaz iz ovakve situacije?

Naprotiv, mislim da je zbog ovakve vlasti uloga profesionalnih medija sve značajnija. Da nije tako, dozvolili bi najpre državnim štamparijama da nas štampaju. Bes i mržnja sa kojom se predsednik države, a to posle ponavljaju njegovi pajaci, obraća slobodnim novinarima i slobodnim redakcijama, najviše govori o njihovom značaju.

Svi učesnici na medijskom tržištu u Srbiji lako se mogu složiti da njime upravlja nimalo nevidljiva ruka. Žrtva je istinito i pravovremeno informisanje građana, nužno kako bi građani mogli da donose odluke. Da li profesionalno i nezavisno novinarstvo, novinarstvo utemeljeno na činjenicama, gubi bitku?

Ova vlast gaji primitivizam i poslušnost kod većine medija i to nagrađuje parama građana Srbije i mafijaških izvora. Korumpirali su ih i pretvorili u moralne nakaze.

STEVAN RISTIĆ

EUOSTER II BELGRADE

PREMIJERA FILMA

'THE WITCH'S CAULDRON'

BRANISLAVA JANKIĆA

29. APRIL

18:30H

SALA "AMERIKANA"
DOM OMLADINE BEOGRADA

The Witch's Cauldron

A STORY IN FIVE CHAPTERS WITH PROLOGUE AND EPILOGUE WRITTEN AND DIRECTED BY BRANISLAV JANKIĆ
PETER BOSCHKE / DAMIR KRSTIĆ / ŽELJKA ŽELJEVIĆ / ROMILAN LATKOVIĆ / ALEKSANDAR PETROVIĆ / MIRO
MMA ANKA PALANČA BEGRAD / MMA PLETORINA SARAJEVO (BOSNA I HERCEGOVINA) / LFC NOVI ZAGREB (HRVATSKA)
ORCHESTRATED AND FILMED ON THURSDAY NOVEMBER 30, 2017 IN BELGRADE, FORMER YUGOSLAVIA

Zelena agenda u Srbiji, *reality check*

Potrebe za nedostajućom baznom energijom trenutno možemo namiriti na jedan od četiri načina: uvozom, angažovanjem nuklearnih elektrana, angažovanjem termoelektrana na gas i angažovanjem termoelektrana koje sagorevaju ugalj. Oslanjanje na uvoz je problematično. Za nuklearke novca nemamo, dok oslanjanje na ruski gas u ovom kontekstu nije prihvatljivo sa stanovišta energetske bezbednosti. To nas do daljeg ostavlja sa termoelektranama na ugalj kao jedinim realističnim rešenjem

Ekologija je dospela u žižu političkih zbivanja, i to je dobra vest. Briga o kvalitetu vazduha i zaštiti životne sredine ubrzaće sprovođenje politika koje su od opšteg interesa. Ohrabruje da se gotovo sve političke stranke sada bave ovom temom.

Elektroenergetika se, s tim u vezi, s pravom našla u centru pažnje. U Skupštini su usvojena četiri nova zakona, uključujući novi Zakon o obnovljivim izvorima energije. Novi zakoni su dobri i predstavljaju valjan osnov za dalju tranziciju Srbije ka dekarbonizaciji energetskog miksa, poznatijim kao Zelena agenda.

Debata koji se vodi o ovoj temi čini se i dalje poprilično površnom. U sudarajućim, pojednostavljenim narativima koriste se samo činjenice koje se u njih uklapaju, dok se ostale ignorišu. S jedne strane se obećavaju investicije vredne desetine milijardi evra, dok se, sa druge, nude slogani poput "ugasi termoelektrane, upali sunce" (sic). Uporedo, od strane EU administracije (Energetske zajednice) arbitrarno se nameću generička rešenja, koja prenegravaju specifičnosti našeg sistema i naše realnosti. U pozadini, nedorečen ostaje ceo niz krajnje kompleksnih i preklapajućih tehničkih, ekonomskih, socijalnih i posledično političkih pitanja, o kojima bi valjalo diskutovati.

Ovaj tekst je pokušaj doprinosa toj diskusiji.

1. Uvođenje tržišne cene električne energije za domaćinstva je uslov svih uslova za sprovođenje Zelene agende

Prosečna cena električne energije koju trenutno plaća domaćinstvo u Srbiji je oko 7,15ec/kWh sa mrežarinom, bez uračunatih naknada, PDV-a i akcize. Uporedo, prosečna cena na Mađarskoj berzi električne energije za "baseload" energiju (referentna regionalna tržišna cena) za 2021. godinu, u trenutku pisanja ovog teksta je 6,23ec/kWh. Kada se ova referentna tržišna cena prevede u dijagram potrošnje prosečnog domaćin-

Piše: **Nenad Savić**

Jedan od osnivača kompanije koja se bavi snabdevanjem električnom energijom Nova Commodities d.o.o.

stva u Srbiji, dobijamo cenu od oko 10,09ec/kWh sa mrežarinom.

Postoji li političar u Srbiji koji je trenutno spreman da svojim potencijalnim biračima objasni kako će ih zelenija budućnost koštati 40 odsto uvećanih računa za električnu energiju? Važnije, koliko je građana Srbije, sa prosečnom platom od 550 evra, spremno i u mogućnosti da plati takvu cenu električne energije?

2. Srbija mora da investira u zamenske termoelektrane na ugalj da bi uspešno sprovela Zelenu agendu

Od naše zemlje se traži da odmah počne sa skidanjem termoelektrana na ugalj sa mreže (za početak 10 odsto kapaciteta ili oko 400MW

instalirane snage do 2023. godine), ali i da obustavi investicije u zamenske blokove koji sagorevaju ugalj. Sagledavanje tehničkih ograničenja našeg sistema upućuje nas na zaključak da bi ovaj potez bio riskantan.

U bilansnom smislu, čak i sa relativno skromnom industrijskom aktivnošću, Srbija već duže vreme ima problem sa sezonskim deficitom električne energije. Zbog značajnog uдела hidroelektrana u našem energetskom miksu (oko 1/3), ovaj problem je akutan u mesecima jakih, dugih i suvih zima, posebno onih kojima je prethodio suvi četvrti kvartal. Srbija tada ne može da namiri potrebe iz sopstvenih izvora, te pribegava uvozu (skupe) energije.

Problem sa ovim rešenjem je što su prenosni kapaciteti ograničeni, te se iz pravca severozapada, odakle sve zemlje regiona namiruju svoj energetski deficit, u prenosnom smislu stvara usko grlo. Mi i u trenutnim okolnostima imamo problem da uvezemo dovoljno energije kada nam je ona najpotrebnija. Otuda se neretko u zimskim mesecima pojavljuju apeli elektroprivrede da se maksimalno štedi energija, da je sistem blizu pucanja i tome slično. Kada se meteroološke prilike poklope, do pucanja sistema, to jest restrikcija i dolaži. Setimo se 2012. godine i višenedeljne obustave isporuke

■ Postoji li političar u Srbiji koji je trenutno spreman da svojim potencijalnim biračima objasni kako će ih zelenija budućnost koštati 40 odsto uvećanih računa za električnu energiju? Važnije, koliko je građana Srbije, sa prosečnom platom od 550 evra, spremno i u mogućnosti da plati takvu cenu električne energije

energije celokupnoj industriji, školama – događaja koji nas je skupo koštao.

Skidanje termoblokova sa mreže, proizvođača bazne energije, u tom kontekstu se, u najmanju ruku, čini kao riskantan potez. U tom se narativu kao zamena nude obnovljivi izvori energije (OIE), koji sa stanovišta sigurnosti snabdevanja to nikako ne mogu biti. OIE su po prirodi intermitentni – energije iz vetra i sunca ima samo kada ima vetra i sunca. S druge strane, neophodno je obezbediti balans sistema: u svakom trenutku proizvodnja i potrošnja električne energije moraju biti jednake. Za to su nam potrebni upravljivi izvori energije koje sistem angažuje u periodima kada nema vetra i sunca, ali i da bi se iskoristili viškovi električne energije iz intermitentnih izvora kada se oni neplanirano pojave.

Potrebe za nedostajućom baznom energijom trenutno možemo namiriti na jedan od četiri načina: uvozom, angažovanjem nuklearnih elektrana, angažovanjem termoelektrana na gas i angažovanjem termoelektrana koje sagorevaju ugalj. Oslanjanje na uvoz je problematično, kao što smo već objasnili. Za nuklearke novca nemamo, dok oslanjanje na ruski gas u ovom kontekstu nije prihvatljivo sa stanovišta energetske bezbednosti. To nas do daljeg ostavlja sa termoelektranama na ugalj kao jednim realističnim rešenjem.

Proizvodnja električne energije u modernim termoelektranama je neuporedivo čistija sa aspekta emisije štetnih gasova i čestica, i što je važnije, one nude veći stepen fleksibilnosti u odnosu na naša zastarela postrojenja. Ova fleksibilnost nam omogućava dalje uvođenje značajnijeg opsega OIE u energetski miks. Termoelektrane na ugalj u tom pogledu se progresivno potiskuju u takozvani "capacity market", gde bivaju plaćene da budu u pripravnosti, to jest da se angažuju isključivo po potrebi.

3. Koliko fleksibilnosti, toliko radosti

Zbog pomenute potrebe za balansiranjem OIE, neophodno je povećavati kapacitet našeg sistema da odgovori na rastući stepen intermitentnosti: da u realnom vremenu u odgovarajućem opsegu povećava ili smanjuje proizvodnju energije. U tom smislu, pored zamenskih termoelektrana primarni cilj morala bi da budu dalja ulaganja u akumulacione hidroelektrane (gde je to moguće valjano uraditi), u gasne elektrane, u baterijske sisteme za skladištenje električne energije, u "demand response" tehnologiju upravljanja potrošnjom električne energije, kao i u digitalizaciju distributivne mreže. Samo razvojem fizičke fleksibilnosti unutar sistema stvaraju se pretpostavke za kreiranje funkcionalnog i dovoljno likvidnog "intra-day" tržišta električne energije, koje će ovde zaista

otvoriti pravi prostor za održive investicije u vetroparkove i solarne elektrane.

4. Banke i investitori u OIE u Srbiji moraju da razviju apetit za rizik

U Srbiji je u poslednjih desetak godina realizovano na desetine investicija u OIE. Sagrađeno je oko 500MW proizvodnih kapaciteta i oni sada čine skoro šest odsto energetskog miksa. Najveći deo čine vetroparkovi. Svi ovi projekti realizovani su po modelu *fid-in-tarifa*: država je investitorima garantovala otkup proizvedene energije po fiksnoj ceni za period od 12 godina. Ovaj model bio je krajnje atraktivan za investitore i banke koje ih prate – ne samo da je otkupna cena višestruko veća od tržišne, već je investitora u OIE u potpunosti oslobodila troška balansne odgovornosti, koja je silom zakona prebačena na EPS.

Radi obezbeđivanja balansa sistema, EPS koristi (160MW za sekundarnu regulaciju) svoje najvrednije proizvodne kapacitete: HE Bajina Bašta, HE Đerdap i HE Bistrica. Trošak za EPS u ovom aranžmanu je značajan i ogleda se u propuštenoj dobiti – umesto da najskuplje dijagrame plasira na tržište iz ovih akumulacionih hidroelektrana, EPS je primoran da ih koristi za balansiranje proizvodnih kapaciteta koji nisu u njegovom portfoliju. Ako je rezon za ovakvu politiku nekada postojao – da bi se podstakle prve investicije u OIE i ispunile obaveze prema EU – sada je teško opravdati kako bi se najavljenih 2GW novih investicija u OIE po pitanju balansiranja moglo realizovati po istom modelu.

Nažalost, multilateralne finansijske institucije, komercijalne banke i posledično etablirani investitori u OIE u Srbiji i dalje insistiraju upravo na tome. Uslov za realizaciju najavljenih investicija je fiksna (za investitora atraktivna) cena balansiranja, koju u trenutnim okolnostima jedino može da pruži EPS. Ovako inertan stav finansijskih dugoročno će usporiti i obesmisлити plemenite ciljeve Zelene agende i njeno dalje sprovođenje. Balansiranje se mora platiti onoliko koliko realno košta. Planiranje i najavljivanje proizvodnje električne energije sastavni je deo poslova koje je vlasnik jednog proizvodnog kapaciteta obavezan da obavlja. Što bude precizniji u tom poslu, to će investicija biti isplativija.

Ciljevi Zelene agende suviše su zahtevni da bismo ih banalizovali u dnevno političke svrhe. Ako želimo da ih ostvarimo, kao što treba i moramo, potrebno je da trezveno sagledamo sopstvene mogućnosti i pokušamo da postignemo konsenzus o politikama koje je neophodno sprovesti. Među nama samima, kao i sa našim susedima. Vođenje diskusije u realnim okvirima bio bi dobar početak.

Pesma te tera

“Dobro čujem glasove žena koje po osam sati motaju kablove u fabrici, pa onda ostanu još dva sata kako bi dobile bonus od 260 dinara. Ili glasove roditelja otetih beba. Ili glas žena koje su, budući ratni plen, silovane u ratu devedesetih godina.

Ali, vrlo dobro čujem i glasove mržnje i zlovolje u komentarima na uznemirujuće vesti. Čujem užasno neprimerene odjeke u javnosti na nečije stradanje, netrpeljivost prema nekim etničkim manjinama i LGBT populaciji, poruke zla koje su rezultat predrasuda i protivljenja zdravoj logici”

da misliš

Pre 18 godina, Dragana Mladenović (1977) objavila je svoju prvu zbirku poezije. Do danas, iza sebe ima devet zbirki angažovane poezije, dve zbirke pesama za decu, kao i dva romana – jedan za tinejdžere i drugi za nešto malo mlađe. Njene pesme su prevodene na desetak stranih jezika, deo su skoro svih antologija savremenog ovdašnjeg pesništva. Dobitnica je više priznanja, a pre mesec dana uručena joj je Nagrada "Dušan Vasiljev" za 2020. godinu za zbirku *Femicid i druge pesme* (Kulturni centar Novog Sada, 2020). Diplomirala je i magistrirala na Filološkom fakultetu u Beogradu. Živi u Pančevu. Radi u službi za odnose s javnošću u SANU.

Razgovaramo o snazi reči i ulozi umetnosti, o glasovima u javnosti koji se (ne) čuju i šta ti krici i tišine znače, o predrasudama i kompromisima, ali i o radosti koju donosi pisanje za decu, te dečijoj sposobnosti da oseate reč.

"VREME": Pre osam godina osmislila si program Kulturnog centra Beograda povodom Svetskog dana poezije, a naslov tog programa je glasio "Šta može pesma?". Šta može (angažovana) poezija, i uopšte književnost, danas i ovde? Do koga može da dopre i koga da razbudi?

DRAGANA MLADENOVIĆ: Ne mogu da se otmem utisku koji je na mene nedavno ostavila predivna obrada pesme *Bluebird* Čarlsa Bukovskog, a koja me je uverila da pesma, ako ništa drugo, može da ti ubaci plavu pticu u srce, koju posle nika-ko ne možeš da izbaciš odatle. No, možda pesma može još nešto. Recimo, da te suoči sa istinama koje odavno znaš, ali ne misliš o njima. Na primer, da se diskriminacija nad Romima najživlje praktikuje kroz "usmenu formu", tačnije kroz viceve, koji su toliko smešni, i tako opšteprihvaćeno smešni, da tek zamenom reči "Ciganin" bilo kojom drugom rečju za nacionalnu pripadnost dolazimo do zaključka da tu ništa nije smešno. Štaviše, pobuđuje asocijacije na fašizam. Šta još može angažovana pesma danas i ovde? Realno, može, a i treba, da se poput drugih vidova umetno-

sti bavi svim gorućim pitanjima, od politike, preko suočavanja sa prošlošću i prava ugroženih skupina, do ekologije. Bar prema mom shvatanju, nijedna tema više nije suviše nepoetična za poetsku obradu. S tim da govorim o angažovanoj poeziji u najkonkretnijem smislu, koja verovatno neće goditi nekome ko traga za pesmom rakičevskog kova ili u poeziji traži pribežište od surovog sveta.

Na to se nadovezuje i pitanje: šta može književnik, odnosno koja bi trebalo da bude uloga (angažovanog) intelektualca u društvu poput našeg?

Zadatak društvene elite je da da preovlađujući ton javnosti i da utiče na javnost da prihvati određene vrednosti. Trenutno ovde to ide malo teže, jer se javnosti serviraju sadržaji koji upravo šalju pogrešne vrednosne kriterijume i truju javni prostor. Istinska elita ovde postoji, kao i deo javnosti koji je željan lepote i smislenih poruka, ali je trenutno, nažalost, dobar deo našeg društva zaglavljen u prazninama između dva reklamna bloka.

Čije ti glasove u javnosti čuješ i smatraš da su važni? I čije tišine čuješ i kako te tišine razumeš?

Pa da, dosta dobro čujem glasove ljudi zaglavljenih u toj televizijskoj praznini. Ili glasove žena koje po osam sati motaju kablove u fabrici, pa onda ostanu još dva sata kako bi dobile bonus od 260 dinara. Ili glasove roditelja otetih beba. Ili glas žena koje su, budući ratni plen, silovane u ratu devedesetih godina. Ali, vrlo dobro čujem i glasove mržnje i zlovolje u komentarima na neke uznemirujuće vesti. Čujem užasno neprimerene odjeke u javnosti na nečije stradanje, netrpeljivost prema nekim etničkim manjinama i LGBT populaciji, poruke zla koje su rezultat predrasuda i protivljenja zdravoj logici.

U svojoj poeziji seciraš lične i kolektivne predrasude i kako smo ih (p) ostavili i (p)ostavljamo ih u horizontu takozvane normalnosti. Kolika je hrabrost potrebna za to pisanje, i kakav želudac? I može li uopšte biti kompromisa kada se baviš takvom dekonstrukcijom?

Kompromis mora da postoji. Naime, neke predrasude su toliko duboko ukorenjene da bi njihova dekonstrukcija mogla biti shvaćena kao suviše jak šamar ili ljuta uvreda, i ja nemam hrabrosti da se s tim zezam. Pokušala sam, i ne kajem se što sam od tog projekta odustala.

Poslednja u nizu tvojih zbirki je *Femicid i druge pesme*. U knjizi su postavljeni jedni za drugim ovdašnji obrasci odnosa prema ženama – prisutni u skoro svim sferama, prisutni u književnosti i rečnicima, u medijskim napisima i na društvenim mrežama, u porodici i na poslu, u naučnom jeziku i pravu. I nakon čitanja ostaje taj osećaj, a sadašnjost ga uporno potcrta-va iz dana u dan da je to toliko teško iskoreniti. Kako ti vidiš proces iskorenjivanja te mržnje? Odnosno, vidiš li ga uopšte?

Femicid je, nažalost, jedna ogromna i užasavajuća tema. Tačnije, to je fenomen karakterističan za sva društva, čak i za ona koja smatramo krajnje uređenim i rafiniranim. Evo samo da pomenem da je prema izveštaju UN-a, tokom 2020. covid godine, na globalnom nivou SVAKODNEVNO od muža/partnera ili člana porodice ubijeno 137 žena. Jezivo! U *Femicidu i drugim pesmama* sam se bavila ovim podnebljem, oslanjajući se na sve dostupne izvore o toj temi. Nisam sigurna ni da li sam uspeła da odškrinem ta teška vrata...

Sve više je ženskih glasova iz regiona koji se bave seciranjem stvarnosti i čini mi se da je njihov prijem u publici veoma dobar. Šta to govori i koja imena bi ti izdvojila?

To je jedna fenomenalna promena, toliko snažnih ženskih glasova. Oni su ponekad toliko jaki i dobri da ostanu u čitaocu kao plava ptica s početka razgovora. Evo da navedem samo neke od njih: Radmila

Petrović, Lidija Deduš, Monika Herceg, Maša Seničić, Maja Solar, Jelena Anđelovska... Kada još imamo u vidu odavno afirmisane autorke, kao što su Radmila Lazić, Dubravka Đurić, Vladislava Vojnović, Milena Marković, Ana Ristović i druge, pa to je zajedno jedna nova poetska platforma.

Poslednjih nekoliko godina baviš se književnošću za decu, sa zaista velikim uspehom. Otkud to i koliko je pisati za decu drugačije u odnosu na tvoju poeziju o kojoj smo govorili? Dode li taj boravak u dečjoj književnosti kao rasterećenje?

(Pre)orijentacija na pisanje za decu je nešto najdivnije što mi se dogodilo u karijeri. Nema tu mnogo mudrovanja: lepo je osećati se rasterećeno, divno je kada je dan pun sunca, fino je kada su ljudi koje voliš dobro, savršeno je pisati za decu.

Napisala si i zbirke za decu mlađeg uzrasta, sada i jedan roman za tinejdžere... Koliko je komplikovano prilagoditi stil za toliko različita godišta?

Pošto imam dve ćerke među kojima je devet godina razlike, to mi ne predstavlja problem, prilično su mi jasna i deca od 4 godine i ona od 13 godina. Mislim da je veće iznenađenje predstavljao transfer od poezije ka prozi. Jednostavno, u romanu *Sve što (ni)sam želela*, a reč je o prvom delu serijala, nastojala sam da napravim svet koji je idealan za nekoga ko ima 10, 11 ili 12 godina i nije baš lud za čitanjem. Nisam se mnogo dvoumila da li će jedan tako izbirljiv čitalac radije otvoriti knjigu pesama ili roman.

Po tvom iskustvu, koliko su deca osetljiva na reč, odnosno koliko su prijemčiva za jezičke igre i čitanje kao takvo?

Verovatno to nije slučaj sa svom decom, ali nikada nisam upoznala malo dete koje ne voli da sluša pesme, priče ili bajke. Neverovatno je, zapravo, koliko je književnost u ranim godinama važna za učenje i razumevanje sveta. Pa još ako dete bude pozvano da u nekoj pesmi ili priči učestvuje aktivno, da nešto dopuni, ispravi, da nađe uljeza ili pogodi pravu reč, još teže mi je da zamislim da ga tako nešto neće zaintrigirati. Realno, teško je nama odraslima da uz sve probleme, obaveze i nervoze savremenog doba nađemo vremena i strpljenja da svom detetu nešto pročitamo, ali uverena sam da mu se ništa vrednije od toga ne može priuštiti. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Paradoksalni zahtevi društva

Tena Štivičić: 64
režija Alisa Stojanović
Atelje 212

Predstava 64 nosi taj naziv po šezdeset i četiri injekcije koja žena treba samoj sebi da da u procesu veštačke oplodnje. U originalu na engleskom, na kojem je pisana, naslov drame tako i glasi: *Sixty-Four Shots*. Tena Štivičić je sama prošla kroz iskustvo veštačke oplodnje, u kolumnama za časopis "Zaposlena" pisala je o tome, a neke od tih kolumni objavljene su u programskoj knjižici predstave.

O čemu nam govori Tena Štivičić pričajući priču o veštačkoj oplodnji? O identitetu žene, o mestu žene kao ljudskog bića u svetu, o tome kako se svet odnosi prema njoj i o tome kako se ona odnosi prema svetu. Kakve uloge imamo? Kako ih igramo? Kako reagujemo na pritisak i kako podnosimo promenu? Šta je ono što menja naš identitet na socijalnoj i psihološkoj ravni? Kako identitet koji je u ovom trenutku naš kreira (naše) buduće identitete? Ovo su samo neka od pitanja koja pokreće predstava 64 u režiji Alise Stojanović, izvedena u Ateljeu 212.

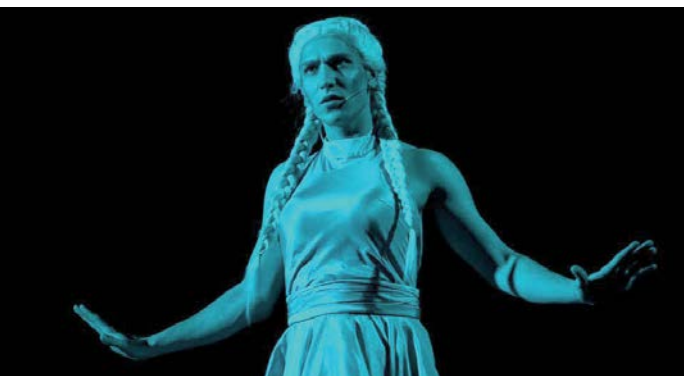
Iz mraka prvo čujemo glas, da bismo onda pod svetlom reflektora ugledali našu junakinju Evu, koju odlučno i posvećeno igra Hana Selimović. U svojoj je bluzi i dugoj svojoj suknji. Kada se scena osvetli, vidimo da stoji na crnoj kosini. Scenografija Darka Nedeljkovića na jednostavan i nedvosmislen način stvara sliku, "mapira" svet kojem pripadamo – u psihološkom smislu, to je pustoš i vetrometina. Na toj ćemo vetrometini videti kako socio-ekonomsko-politički kontekst i ideološki milje utiču na Evin, a preneseno i na naše identitete. Predstava u nama pokreće mentalni proces osvešćenja: koliki je zapravo pritisak što nam ga je nametnuo neoliberalni koncept menadžerskog kapitalizma, koji kroz beskonačnu kompeticiju nepre-

stano nameće gotovo nemoguće zahteve. I samo produženje vrste postaje privilegija najuspešnije jedinke.

Tako se od žene očekuje da godine u kojima je najplodnija posveti školovanju, postizanju poslovnog uspeha, zatim pozicioniranju na društvenoj lestvici i da tek negde u kasnim tridesetim počne da razmišlja o trudnoći i majčinstvu. Eva, naša junakinja, u takvoj je poziciji, i pošto nekoliko godina ne uspeva da ostane u drugom stanju, a u dugogodišnjoj je vezi sa Danijelom, njih dvoje odlučuju da pokušaju sa veštačkom oplodnjom.

Na crnoj kosini jasno vidimo Evu i njene odnose sa majkom, sa partnerom, sa najboljom prijateljicom, sa komšijom s kojim flertuje... Vidimo Danijelov odnos sa ocem (oboje roditelja su bolesni – Danijelov otac je dijabetičar, Evina majka ima rak), vidimo presek skupova tih odnosa, kao i odnos naših junaka prema starosti, prema bolesti... Evina majka Helena, koju vrlo upečatljivo, sa dozom nadnaravnog, igra Vladica Milosavljević, kaže ćerki da neće da pazi na ishranu, terapije su joj teške tako da, kada ima volje da jede, želi hranu u kojoj uživa... uz to preporučuje Evi da uzme marihuanu koju ona sama koristi kako bi se opustila. Ona je produkt vremena u kojem je stasala, pripada generaciji bejbibumera. Jasno nam se stavlja do znanja da je bila hipik. Helena je neko ko je svoj identitet formirao u svetu u kojem su granice bile

Fotografije: Boško Đorđević

možda manje fluidne, a pritisak društva na čoveka ipak podnošljiviji. Branislav Zerevski toplo, ubedljivo, duhovito igra Olivera, Danijelovog oca dijabetičara, koji u domu za stare u kojem je ima devojkju.

Kakav je naš odnos prema bolesti? Prema starosti? To nas pitaju Alisa Stojanović i tim predstave 64. Koliko bolest menja naš odnos sa nama samima i tera nas da preispitamo odnose sa drugima?

U predstavi su svi bos, jer bos stičemo na ovaj svet i bos odlazimo sa njega. Svi osim Evine majke Helene (koja je jednom nogom već sa druge strane, tako da odbija sokove sa čia semenkama i prepusta se, kada može, hrani koja joj čini zadovoljstvo). Ona je u plavim soknama, upravo zbog svoje nadnaravne prirode.

Miloš Timotijević igra Danijela, muškarca koji pokušava da se izbori sa pritiscima najbolje što ume. Sa pritiskom Eve, oca koji očekuje trudnoću, odnosno unuča, sa pritiskom da mora biti uspešan industrijski dizajner. Timotijević ga igra prirodno,

blisko, sa razumevanjem i blagonaklonošću.

Evina najbolja prijateljica Bela, koju tumači Jelena Đokić, druga je strana istog novčića. Ona je žena koja je odlučila da bude sama, nasuprot Evi koja rešava da zasnjuje porodicu. Belin lik govori, kroz ulogu za koju se odlučila, o para-

doksalnim zahtevima društva. Ona prolazi kroz stigmatizaciju zbog odluke da ostane sama. U ženskoj supkulturi budi neku vrstu zavisti u onim ženama koje svojim partnerima i decom mašu kao trofejima.

Splet odnosa, uloga koje se igraju, a koje su različite zavisno od toga šta se i za koga igra, to je ono što nam znalački prikazuje rediteljka Alisa Stojanović. Bedu i surovost društva kojem savremeni zapadni čovek pripada, kao i konfuziju njegovih fraktalizovanih identiteta. Bekstvo od dama- ra svakodnevnice najbolje oslikava Luna, avatar sa neta sa kojim Danijel, bežeći u virtuelni svet, stupa u blisku vezu. Alisa nas pita: ko smo i ko bismo mogli biti? Lunu, osobu nedefinisanog pola i rešenu da bude zavodnica dok izranja iz tame nekog noćnog kluba praćena zvukom tehno muzike, spretno igra Denis Murić.

Hladnog doktora tumači Vladislav Mihailović, sekantan, nezainteresovan, kao da se ne bavi ljudima nego predmetima. Njegova uloga reflektuje hladan odnos

društva prema pojedincu. Kroz ulogu lekara Nauka interveniše žestoko. Sam proces veštačke oplodnje predstavljen je kao grub, tehnologizovan i iscrpljujući. Na samom kraju procesa Danijel i Eva se rastaju, jer ona prolazi kroz razna lična preispitivanja: od toga da li zaista želi da bude majka, do toga da se odlučuje da začne i nakon raskida.

Danijel i ona će se pomiriti i odlučiti da zajedno sačekaju rezultate veštačke oplodnje, da zajedno saznaju hoće li biti roditelji. Preispitivanje sopstvenih uloga predstavljeno je kao nimalo lak, a opet sasvim logičan zadatak s obzirom na mrežu odnosa i tačke konflikta kojima su definisani njihovi životi. Ivan Jevtović oslikava introvertnog muškarca igrajući Alek- sa, komšiju sa kojim Eva flertuje i koji se zatvorenošću na izvestan način brani od sveta kojem zapravo ne oseća da pripada, a žensko-muške odnose razume kao nerešive.

Tena Štivičić nas u svojoj drami suočava sa nama samima i sa pitanjima od kojih često bežimo dok ne dođu na dnevni red. A Alisa Stojanović ih ogoljeno postavlja na scenu. Ta temeljna pitanja u susretu sa sobom pitanja su identiteta i njegovog restrukturisanja u vremenu u kojem živimo. Prastara su i nezavisno od neoliberalnog koncepta i informatičke revolucije. Proces je samo ubrzan, u nesaglasju sa ljudskim mogućnostima. Refleksija je usmerena na uloge koje igramo. Ako čovek želi svom životu dati smisao kroz kreiranje identiteta, pitanjima s njim u vezi treba da pristupi što celovitije, sa hrabrošću da ga rekonstruiše.

Predstava se završava tako što ostavljamo Evu i Danijela da čekaju šta će se dogoditi – hoće li veštačka oplodnja uspeti? Da li će Ona kao žena i On kao muškarac "uspjeti"?

Ova predstava ostavlja otvorenim pitanje identiteta, kao i sva druga temeljna pitanja koja nam postavlja. Dalje možemo ići tek kada sami damo odgovore na njih. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Istočnjački bluz

Martovski festival, 67. i 68. izdanje, Dom omladine Beograd

Kako se u ovom podužem međuvremenu pojam redefinisavanja identiteta (tako zgodan u opisivanju najvažnijih tematskih okvira umetničkih dela sadašnjice) izrodio u potrošen, možda značenja i potencijala potpuno lišen i ispražnjen koncept, pojavila se potreba za novim zgodnim sintagmama tog ili sličnog tipa. Na uzorku onoga što se u idejnom smislu moglo prepoznati u ne-

Zaklinjem se

koliko najzapaženijih filmova prikazanih u sklopu upravo okončanog, ovogodišnjeg silom (pandemijskih) prilika dvostrukog 67/68. izdanja Martovskog festivala u Domu omladine Beograda, mogući zajednički sadržatelj (naravno, posve slučajan) mogao bi biti poriv za borbom sa onim što tišti, što žulja, što na vreme i u potpunosti nije verbalizovano, a što je u međuvremenu, kako se barem isprva činilo, temeljno internacionalizovano. To je očigledno već i u slučaju filma koji je poneo Gran-pri u odeljku 68. izdanja, dugometražnom dokumentarnom ostvarenju *Zaklinjem se* Nikole Dragovića i Milutina Petrovića, izrazito polivalentnom delu koje, a što bi već, samo po sebi, moglo da bude dovoljna osnova za prvu, okvirnu pohvalu, dosta skladno sjedinjuje više struja unutar savremenog dokumentarnog izraza – osim fino izbalansiranih odlika opservacionog i reportažnog dokumentarnog filma, tu je i obilje arhivske građe (i to one najdragocnije i kinestetski iznimno potentne – lične archive samih protagonista).

Zaklinjem se kreće od lično intoniranog prikaza traumatičnog iskustva (tada) mladog i neiskusnog vojnika JNA koji je tokom neizvesne i opasne epizode u kojoj su u klinču (ali, isprava, i u patpoziciji) bili vojnici jugoslovenske armije (zlosrećnog varaždinskog korpusa) u enigmatičnom komunikacionom centru na planini blizu republičkih granica Hrvatske i Slovenije u jesen 1991. godine; zapravo, preciznije rečeno i određeno, polazna tačka za glavninu ovog gotovo pa odličnog dokumentarnog filma očit su bili vanserijski vešti i rečiti/ilustrativni snimci koji je o mladom vojniku Igoru Dikiću (pre odlaska, tokom zakletve i nakon tog traumatičnog ali ipak srećnog povratka sa prve linije tek rasplamsalih sukoba) beležio junosin stric, strastveni i očit nadahnuti i verzirani rođak Predrag Milošević. Na to se onda nadovezuju "susreti" aktera snimaka sa današnje/skorašnje tačke gledišta uz prateće komentare, srećom potpuno oslobođene obično teškog i toksičnog balasta naknadne pameti. Dikić, sada u zrelih godinama, potom putuje na mesto tih opasnih okršaja, kao i u Brčko u posetu tek nešto malo starijem, a voljenom i poštovanom vodniku, koji je, za razliku od više i visoko rangiranih u vojnom komandnom lancu, do kraja ostao uz svoje vojnike na redovnom odsluženju vojnog roka.

Taj trougaoni koncept, ukorenjen u međusobno potpuno komplementarnim temeljima, pokazao se kao sasvim dostojan tako ambicioznog idejnog pristupa – kako od pojedinačnog/ličnog iskustva stići do pune osnove za izvođenje kredibilnih, ali i svakako poštenih opštih/univerzalnih zaključaka, o prirodi JNA, njenim manjkavostima, o suštini sukoba, prirodi opšte konfuzije i narastajuće teške tame koje građanski sukobi/ratovi sa sobom nekako po nužnosti sa sobom nose. Uz sve pomenuto, ovaj montažno ubedljivo i domišljato sročeni dokumentarac (čak i mimo te krunske teme i konkretnih događa-

Zaceli me

ja koji ilustruju posve jasnu autorsku tezu) podseća nas na neprolaznu sugestivnost lične/arhivske građe, tih mikrokulturoloških baština koje nas pak podsećaju na ono višestruko potvrđeno: bez prikaza istorije privatnih života (posebno u burnim periodima i prevratničkim društvenim, opštim okolnostima) gotovo da je nemoguće stvoriti iole upečatljiviji i uverljiviji prikaz jedne ere, odnosno onoga najrelevantnijeg i onoga što se sa velikom izvesnošću docnije pokazuje kao najpodatnija osnova za osvrt i analizu važnih istorijskih trenutaka i pozicije "običnih", dakle, neznatnih civila u sve uskomešanijem vrtlogu rata i ostalih krupnih prevrata.

Naravno, dosta pomaže, a toga su autori ovog filma bili sasvim svesni, ako su tu i nadahnuti, rečiti i osvešćeni sagovornici, a što se može iskazati kao krajnja ocena u slučaju svih koji su svojim svedočenjima i viđenjima događaja osnažili i obogatili film *Zaklinjem se*. Na sve to, uz veštu i ritmički dobro pozicioniranu upotrebu "zvanične" arhivske građe (uključujući i inserte iz namensko-propagandnih filmova iz fundusa Zastava filma), ovaj film nam daruje i izrazito zanimljive bočne sudare skorije prošlosti i sadašnjeg trenutka, poput onoga u kome Milošević komentariše ispraćaj bratunca u vojsku (uz video-ilustracije iz baš tog dana) dok stoji na istom tom mestu – ali sada temeljno odstranjenom/poništenom glavnom železničkom stanicom u Beogradu, koja, eto, sve brže i obuhvatnije hlapi iz našeg kolektivnog sećanja. Sa druge strane, možda se kao upitan autorski potez mogu označiti lirski intonirani nostalgičarski video-pasaži, koji, doduše, vode ka potentnoj "raspevanoj" poeti u samoj završnici filma.

Plava granica

Martovski festival je u ovoj svojoj iznuđenoj duploj meri konačno doneo priliku i za bioskopski (dakle, definitivno najprikladniji) susret sa sada već, reklo bi se, opštepoznatim ispovedno-problemskim dokumentarnim filmom *Zaceli me* ranije samo glumice, a sada i producentkinje i rediteljke Danije Štajnfel. Naravno, a o čemu, kanda, mogu da posvedoče svi koji su film gledali sa u međuvremenu upijenim informacijama o slučaju, ekonomisanja radi, nazovimo ga tako, Štajnfel – Lečić. To je sasvim očekivano, i usled toga ovaj film dobija na složenosti naročito na onoj obično varljivoj tački gde se susreću stvarnost i film, pa bio on i od dokumentarne sorte. Osim toga, nakon gledanja *Zaceli me*, usredsređenog i dobronamernog gledanja (dovoljno) otvorenog uma, stiže se i utisak da se ovo ostvarenje već upi-

je svoje ispovesti direktno u kameru sa potonjim razgovorima sa drugim žrtvama (oba pola) silovanja i seksualnih napada. Već tu *Zaceli me* stiže do kote na kojoj taj ubedljivi ispovedni okvir stupa u smislenu "koaliciju" sa problemskim filmom posve jasno definisanog tematskog okvira, a čime se dobija ne samo na opštosti/univerzalnosti teze, već i na ritmu izlaganja, istovremeno osnažujući tu lako razaznatljivu poentu, čime se trasi sigurna staza ka zamašnjoj empatiji gledalaca.

Zaceli me, osim ispovesti/svedočenja, prate i rekonstrukcije i (ciljano minimalistički postavljene) animacije, a moglo bi se reći da tu film dobija taj lako prepoznatljiv američki beleg, sa sve lakim i neupadljivim prelascima iz jednog stilskog izraza u drugi. U skladu sa tom američkom biti je i pozicioniranje pojma i zna-

čaja oprosta u samom finalu i osetna didaktičnost u poslednjim minutima, što je, naravno, sasvim i razuman i legitiman autorski izbor. Film ple- ni iskrenom emocijom, nema ni ble- dih nagoveštaja kalkulantskih primisli, a svakako se sa postojanom

sigurnošću može reći da i na dostojanstven i filmski ubedljiv i pismen način problematizuje jednu kolosalno važnu i bolnu društvenu temu koja je, eto, stigla i u fokus naših ovdašnjih egzistencija u smislu života u zajednici koja ima dosta toga svoga i očiglednog da zaceli i usmeri put kakvog-takvog, idejno-intelektualno-emotivno brižljivije artikulisanog novog početka. U svetlu toga, manje je važno što ukupnu vrednost ovog filma Danijele Štajnfel u izvesnoj meri umanjuju odveć doslovne animacije, tim pre jer je ovo ostvarenje, povrhn svega pome- nutog, uspelo da pogodi u još jednu zna-

čajnu metu – da nas sve zajedno podse- ti na neretko zatomljeni i zaboravljeni emancipatorski i (auto)terapeutske po- tencijal filma kao medija i jezika plane- tarnog sporazumevanja i razumevanja.

Za kraj, iskrenu i jasnu pohvalu zaslu- žuju i dva kratka filma. *Plava granica* je, da se držimo i baš aktuelne faktografije, pobedila u kategoriji Dokumentarnog fil- ma do 50 minuta, dok je *Kako sam pobe- dio lepak i bronz* proglašen najboljim u takođe takmičarskoj selekciji domaćeg kratkog igranog filma, oba u odeljku koji se ticao 68. izdanja Martovskog festiva- la. A ono što ova dva vrsna mlada filma spaja u skladnu rimu je svest o tome da, eto, i tišina može da bude oružje u nare- čenoj borbi, kao i da je kadra da govori podosta, pa još i na filmu.

Plava granica autora Ivana Milosavlje- vića koji, poput takođe zapaženog i sva- kako kvalitetnog filma *A sada se spu- šta veče* Maje Novaković (o kome smo na ovim stranicama pisali lane i u čijem je nastanku između ostalih učestvovao i Milosavljević), na uzorku ograniče- ne minutaže, tu kroz prikaz života vre- mešnog osamljenog i samozatajnog pe- caroša, uspeva da pomiri rafiniranu vi- zuelnu kulturu i antropološku rečitost. A Vladimir Vulević je u filmu *Kako sam pobedio bronz* i *lepak* (zapaženom na više evropskih filmskih festivala u me- secima za nama) lako dobacuje do tač- ke zrelog i brušenog primera smislenog sporog filma – njegovog čutljivog mlađeg junaka, radnika u pribojskoj fabrici pod senkom sveopšte entropije, pratimo to- kom svakodnevnih rutina, dok se priča lagano grana, a njegov portret dobija na višeslojnosti, dok iz pozadine čujemo ša- patom izrečena svedočenja njegovih bli- žnjih. Vulevićev film odlično funkcioniše i kao suverena filmska varijanta takozva- nog istočnjačkog bluza, filmova za one kojima empatija nije strana, a koji poč- esto sa suzom u oku i isceljujućom tesko- bom isprate priče o nemoći i gubitku, svi- ma nam dobro poznatim teritorijama. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Kako sam pobedio bronz i lepak

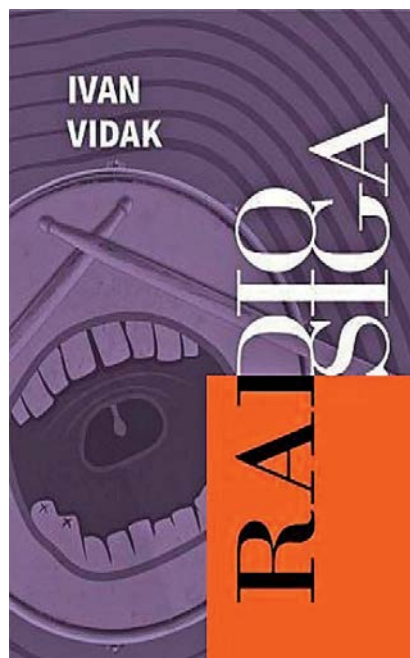
salo u red onih recentnih dela, a ima ih i uvek će ih i biti, koja imaju potencijala da posluže i kao svojevrсни svetonazor- ski lakmus papir sa tačke gledalaca na- mernika. Uspemo li ikako da ostavimo po stranu, gle čuda, kod nas uobičajeno hipertrofiranu medijsku halabuku (gde su "olimpijsku normu" ganjali i preba- civali ovdašnji ubogi i toksični tabloidi), sigurno ćemo većinski stići do utiska da je *Zaceli me* u svojoj kinestetskoj i esnaf- skoj biti vrlo dobar film. Koji je, uz to, i neosporno važan. Reč je o prilično opsež- noj i ambicioznoj pačvork sлагalici u ko- joj Danijela Štajnfel umešno kombinu-

Električni orgazam na bački

Ivan Vidak: *Radio Siga*

Književna radionica Rašić, Beograd 2021.

Ujutro je promatrao mamurluk drugova impregniranih dudovačom. Bijedan prizor. "Zar sam tako živio?", pomislio je. Ustao je i pojeo tanjur palente koju su im upravo dijelili; to ga je i probudilo. Pojeo je brzo, ali bez sinoćnje slasti, i požurio van na snijegom prekriveno dvorište. Negdje usput je čuo kako se krupni, brkati zapovjednik glasno obraća četi ranjenika okupljenoj oko njega: "Drugovi, mir je najlepša devojka, koju ne može imati svako!" Privukao mu je pažnju, zastao je na trenutak i zamislio se, ali odmah je prenuo samog sebe i nastavio s potragom.

U zalud ćete tražiti Radio Sigu na AM i FM frekvencijama dostupnim vašem radio-aparatu; ni na internetu – gde inače "svega ima, toj istina" – nećete biti bolje sreće. Radio Siga, naime, nije baš "od ovoga sveta": po nju nam valja zaroniti u literarnu fikciju, u roman, i to prvenac Ivana Vidaka, Zagrepčanina rođenog u Somboru 1981, gde je i živio do 1999, kad upisuje zagrebačku Akademiju dramske umjetnosti.

Ali, ni u romanu radio nije baš radio, a ako ćemo pravo, ni Siga nije baš Siga... Mada je, videće se, sve jednostavnije nego što izgleda.

Vidakov je roman postojano neverovatna i mestimično tužna životna povest (bez nevine Erendire i s minimalnim brojem bezdušnih baba) Kalmana Gubice, seoskoga pustinjača i "bastarda", ne-traženog i neželjenog ploda kratke strasne veze lokalne bačke Hrvatice i odbeglog mađarskog revolucionara, koji će po-beći kako od žandarskih bajoneta, tako bogme i od žene i deteta nestavši zana-vek u pravcu celog sveta, ali će isto tako već za rane mladosti Kalmanove početi da se javlja nesrećnom Kalmanu kao Glas koji mu pridikuje, podučava ga i naređuje mu šta da radi u i sa svojim životom, a mahom u pravcu "svetske revolucije". Jer, Kalman će se roditi odmah iza Velikog rata, tačno na vreme da provede mladost u nesrećno sklepanoj trojednoj Kraljevini, da dočeka i pregrmi hortijevsku okupaciju Bačke, a potom i novu zoru socijalističke Jugoslavije. Kao poluzapušteni polupustinjač i kompletno siroče, Kal-

man će se, nakon potucanja ovamo i onamo, skrasiti na poslu seoskog dobošara, koji će svakoga dana po tri-četiri puta, a na dva jezika (srpskohrvatskom i mađarskom, kaže pisac) na svih dvanaest uglova Sige telaliti najnovije vesti i obaveštenja po meri i potrebi trenutne vlasti, koja god ona bila. Naposljetku će dočekati i da dobije seoski razglas umesto da dobošari od čoška do čoška, pa će se selu obraćati preko mikrofona – kao kakav arhaični i anarhični predak lokalnog radija, je li – ali biće to već u dekadentnom delu njegove karijere, pred spuštanje zavese na Kalmanov životni put.

Dobro, to je radio, a šta je i gde je Siga? Selo uz dunavski rukavac, okruženo šumama i močvarama, skutreno negde u severnom i zapadnom zakutku Bačke, a naspram Baranje. Kome je važno, i ko poznaje lokalne prilike, može se i sam, po brojnim naznakama u romanu, upustiti u istraživanje "stvarnosnog" modela za Sigu, a koga mrzi da se bakće s tim ili mu je svejedno, neka se zadovolji ishodom kritičarevog minucioznog "istraživačkog novinarstva", sprovedenog ne bez dečakčkog zadovoljstva odgonetanja diskretno posejanih naputaka: radi se o Bačkom Monoštoru, što je podatak koji možete odmah i zaboraviti ako vam je od volje, pošto je Monoštor Monoštor, i stane u fizičkoj dimenziji stvarnosti, a Siga je ipak epicentar jedne osobite, romaneskne geografije.

U redu, ali šta je bilo s tim Kalmanom, gde smo ga zagubili? Nije onaj unutrašnji, nepodnošljivi i neutišljivi Glas odbeglog oca jedino po čemu je Kalman biće ne baš

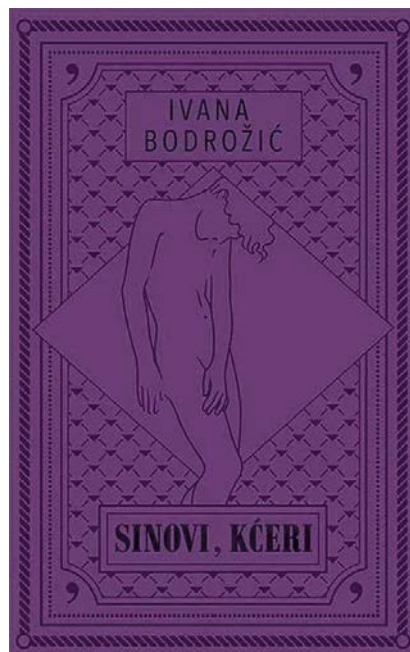
posve od obične ljudske materije; kada ga je, dok je, još kao jedva mladić, bludeo poljima oko Sige, udario grom, koji će mu ući u telo kroz glavu a izaći kroz, hm, penis, Kalman će – kako to drugačije reći – jednu neobičnu osobinu steći, zahvaljujući kojoj će ga lokalne žene proganjati i praviti mu stupice u nameri da ga brutalno seksualno iskoriste: dovodiće ih do, ne može se to drugačije nazvati, *električnog orgazma*, kojim će zasvetleti i u najcrnjem mraku tmaste i tamne bačke noći, u selu van glavnih drumova, gde dalekovod još ni dobacio nije...

Štošta će se Kalmanu i sa Kalmanom izdogađati u tri države i režima u kojima je proživio svoj kratki i zlosrećni vek, a što ne kanimo detaljnije prepričavati jer bi moglo samo umanjivati buduće čitačovo zadovoljstvo (u koje ne sumnjamo ni najmanje): dovoljno je reći da tu svega ima, i društvene, i ljubavne i ratne priče, svake od njih kanda nesrećne na svoj način. Ono što treba istaći iz ugla tzv. književne kritike, jeste da se Ivan Vidak, mada gotovo početnik (pre *Radio Sige* oglasio se jednom zbirkom kratkih priča), ovde pokazao kao zreo i moćan pripovedač koji čitaocu ne da mira i predaha, i ispisao romaneskni tekst kakav pleni posve specifičnom atmosferom bačkog, voj-

način

U ponor, s glavom napred

**Ivana Bodrožić: *Sinovi, kćeri*
Orfelin, Novi Sad, 2020.**

vođanskog, panonskog splina, i ta je neverovatno precizno i fino ugođena frekvencija na kojoj modelira te likove, te međudodnose, taj prigušeni, a sveprisutni veltsmerc jednog sveta "radećeg" na rakiju, slaninu i prgavu melanholiiju, te krhotine Istorije koje svakovrsno izobličene dobacuju do jedne male, a takoreći metropolitanski šarolike seoske zajednice, sve to i štošta još znalački smestio u manje od dve stotine strana ove romaneskne "kuće", razmestivši sve detalje tako da svaki stane u odgovarajuću s(z)obu, poređavši ih tako da, kao bački ručak, imaju red svoj logičan. U ime čega će mu se lako oprostiti i poneka narativna neuverljivost ili nespretnost.

Radio Siga je roman po strani od svih književnih i kulturoloških moda, ni staromodan ni nedajbože hipsterski i "trendi" i multikulti i rodno osetljiv i pi-si, a srećno bastardan sa stanovništva nesrećnog postjugoslovenskog "identitetluka"; jedini mu je blizak rođak, koliko se mogu setiti, *Divlje guske* Julijane Adamović, još jedne spisateljice koja je svoju fantastično-realističnu književnu Bačku preselila na drugu obalu Dunava, verovatno upravo zato da bi je sačuvala. Dakle, Vidak je Glas koji i te kako вреди čuti; frekvencija: Rašić (u Hrvatskoj: Sandorf); najbolji prijem: uveče, kad se okolne buke utišaju, kad padne noć na Sigu, Monoštor i sve ostale naseobine naše, tu negde u auri Dunava, Save, Drave, Tise i uopšte.

TEOFIL PANČIĆ

Kada je Toni Džat počeo da piše svoju *Kolibu sećanja* (vidi "Vreme", br. 1070) Gerigova bolest već ga je bila duboko obuzela. Ta varijanta amiotrofične lateralne skleroze (ALS) velikodušno ostavlja nedirnutima čula i mozak, ali čoveku, bez žurbe, oduzima jedan po jedan deo tela. Na kraju se osoba pretvara u nepokretno, ali i dalje osetljivo telo unutar kojeg radi živi um. Toni Džat je znao da mu nema spasa i period umiranja iskoristio je da napiše – odnosno da izdiktira, dok je to još uvek mogao da radi – veličanstvenu knjigu u kojoj kombinuje osetljivu intimu sa refleksijama o stvarima javnim. Govori, naravno, i o svojoj bolesti, o tome, recimo, kako to izgleda kada vas svrbe nos ili leđa, a nema nikoga ko bi vas počeo jer vi sami to niste u stanju da uradite. Ubedljiva većina ljudi nije svesna radnji poput, recimo, kratkog česa po glavi, ili nameštanje naočara, iako se tokom dana desetine puta počesemo, ili, još češće, poguramo naočare ka korenu nosa. Lucija, junakinja romana Ivane Bodrožić *Sinovi, kćeri*, našla se u još gorjoj situaciji od Tonija Džata. Ona je, naime, u stanju samo da sklopi i da otvori kapke, te da zenicama šeta gore-dole (ali ne i levo-desno), sve ostalo je nepokretno, ali ne i neosetljivo, tako da bolove ne može da izbegne, a ako je medicinsko osoblje bilo nedovoljno pažljivo nameštajući joj krevet, pa ostavilo nabor na čaršavu ispod njenog tela, ono malo preostalog života pretvoriće se u neopisivi pakao, jer taj nabor na plahti postajaće, tokom noći, za nepokretno telo sve viši i sve strašniji, da bi Lucija naposljetku imala osećaj kao da leži na ivici oštrog grebena, ili na sečivu testere. Možemo li tako štogod uopšte da zamislamo? Naravno da ne možemo, sve dok nam neko ne skrene pažnju na tu i takvu okolnost. Toni Džat nam je pakao opisao iz sopstvenog iskustva, pri čemu je u *Kolibi sećanja* najmanje reč o bolesti. U

prvom delu romana Ivane Bodrožić čitamo monolog nepokretne tridesetogodišnjakinje o tome šta se događalo pre nego što je završila u zagrebačkoj klinici Rebro, kako je uopšte, i zašto, tu dospela, te šta se događa sada, kada je vertikalni isečak plafona sve što može da vidi. (Ako nas sećanje ne vara, Toni Džat u svojoj knjizi ne govori ni o smrti ni o želji za samoubistvom. U filmu Alehandra Amenabara *More iznutra* Ramon Sampedro ni o čemu drugom do o samoubistvu ni ne razmišlja. Lucija će, pak, tek na 46. stranici monologa, i nijednom posle toga, da izgovori ovu rečenicu: "Ja gorim samo od želje da ne budem živa, ali još neko vrijeme ona se neće ispuniti." Lucija je, zapravo, kažnjena životom, a Ivana Bodrožić upravo ovakvim mestima pokazuje koliko je suptilna pripovedačica, koliko dobro oseća književnu meru.) Priča nepokretne devojke uglavnom se okreće oko dvoje ljudi koji su joj, svako na svoj način, najbliži: muškarca s kojim je živela pre nego što je stradala i majka koja sada vodi računa o njoj. Druga dva važna lika su doktorka koja, ne znajući da Lucija sve čuje i vidi, dolazi u njenu bolničku sobu da bi, telefonom, vodila

Mirnoća

Sweep it into Space donosi Dinosaur Jr onakve kakve smo uvek pamtili, i to je najbolja vest. Prijatno je čuti da i dalje poštuju sopstvena pravila

O d svih alternativnih rok bendova – od kad se taj termin pojavio u drugoj polovini osamdesetih – američki Dinosaur Jr spadaju među najcenjenije, a najmanje kopirane. Ovo pre svega zato što je njihov stil nemoguće skiniti – u pitanju je filozofija, a ne zvuk. Naime, lider sastava J Mascis definisao je "slacker" svetonazor, koji nam se iz današnje perspektive ukazuje kao preteča savremenog tinejdžerskog baš-me-briga-za-sve stava oblikovanog u gradskoj pustinja koju ukrašavaju samo internet, video-igrice i brza hrana – u vreme kad su Dinosaur Jr počinjali, bilo je isto, samo nije bilo interneta.

Dinosaur Jr su na dva legendarna albuma *You're Living All Over Me* (1987) i *Bug* (1988) formulisali "alternativnu" zvučnu sliku, koja je postala jedinstvena u rokenrol istoriji – kombinacija glasnog, distorziranog gitarskog zvuka, sa toplim melodijama, prožetim klasičnim i to dugim solažama, usred čega leluja sanjivi i apatični glas J Mascisa, izgubljen usred buke pred kojom se sve ruši. Bio je to glas generacije koja je u muziku ušla iz hardkor pank, ali nije više bila zadovoljna samo grčevitim iskazivanjem sopstvene nesreće. Taj prirodno sedativizirani vokal oličavao je novo, do tad neizrečeno osećanje sveta: J Mascis se pre Kurta Cobaina pojavio kao veliki pesnik nemogućnosti artikulacije svojih emocija, i bio je prvi koji je tu nemoć uspeo da opiše.

U vreme grandža ova poetska pozicija postala je deo rokenrol jezika, pa su Dinosaur Jr viđeni kao važne preteče i heroji sastava kao što su Nirvana ili Pearl Jam, ali nisu nikad keširali na svojoj naknadno prepoznatoj veličini – zapravo, vrlo uporno su nastavili da rade svoju muziku ona-

ljubavno-seksualne razgovore s osobom koja nije njen muž, sve dok ne shvati da Lucija nije u komi (kako je verovala), te Lucijin rođeni brat Tomislav koji predstavlja otprilike sve što ona nije i čega se najviše gadi na svetu. U tom monologu podeljenom na kratka i dinamična poglavlja, Lucija se predstavlja kao mlada žena koja ima jasne životne i ideološke stavove, koja, stiže se utisak, zna šta hoće, koja do ludila voli neobičnog muškarca s kojim živi i koji joj uzvraća ljubav, ali se, istovremeno, suočava se s ozbiljnim problemima pri pokušaju da svoje stavove sprovede, a htenja ostvari. Kako monolog odmiče tako se stvari razjašnjavaju, a njena se odrešitost sve više povlači pred preprekama koje bi se, nekom drugom, učinile banalnim do nipoštašavanja. Recimo, nije u stanju da se odupre majčinim ucenama i, blago rečeno, njenom malograđanskom shvatanju sveta, života i svega što uz to ide. Kao u grčkim tragedijama svi znaju kuda Lucijina priča vodi i kako će završiti, ali uloge se moraju odigrati do kraja.

U drugom delu knjige reč je data muškarcu s kojim Lucija živi, osim što je taj muškarac nekada bio žena. Ovaj bi motiv mogao da odbije potencijalnog čitaoca jer u samoj postavci ima nečeg odveć očekivanog, odveć je to, pomisliće prirodno rezervisani čitalac, tražena roba, još jedna politički korektna priča o *drugosti*, ali velika bi greška bila odustati od romana Ivane Bodrožić zbog te, inače zdrave suzdržanosti. Nastavljajući da se uživljava u drugo spisateljica nudi perspektive koje nam, kao i u prvom delu, ne bi pale na pamet jer o njima naprosto ne razmišljamo – ipak se srazmerno mali broj ljudi budi u telu koje ne odgovara njihovom polu – ali, što je na dramaturškoj ravni važnije, ona muškarčevu priču produbljuje i suprotstavlja je Lucijinoj priči, te sada bez daha pratimo drugo viđenje istih događaja, sada se pred našim očima šire pukotine koje je Lucija nastojala da skrije (a možda ih zapravo nije ni bila svesna), da bi se, kao usred zemljotresa, razjapili čitavi ponori nad koje se, zajedno s likovima, naginjemo u vrlo nestabilnom položaju. Način na koji se spisateljica nosi s jakim mestima svoga romana – a gotovo ni da nema drugačijih do jakih mesta – zadivljujući je. Upor-

no, inteligentno, strasno i usredsređeno, čak i tamo gde njen jezički izraz možda nije dovoljno čist (čitaoca ume da podseti, po neizbrusivosti stila, na Aleksandra Tišmu, ali kao što robustni stil ne smeta Tišmi, ne smeta ni njoj), Ivana Bodrožić traga za razlozima jedne nemoguće ljubavi u razbacanim krhotinama teško oštećenih života, ne mareći, pritom, za to što čitalac vapije za predahom.

Treći deo je, najzad, posvećen majci, odnosno reč je data njoj. Nije isključeno da se čitalačko iskustvo potpisnika ovoga teksta može uopštiti: kada je shvatio da je u trećem delu romana reč data majci koja se, od prvog pojavljivanja, pokazuje kao nepodnošljiva osoba od koje bi valjalo uteći glavom bez obzira, prekinuo je čitanje jer da zašto uopšte spisateljica daje reč nekome tako odvratnom? Zar posle briljantnih monologa duboko oštećenih, ali složenih osoba, da čitamo smatranja jednodimenzionalne primitivne glupače koja živi od isisavanja krvi osoba oko sebe, a naročito Lucije? Šta, kog đavola, pomislio je razočarani čitalac, takva osoba uopšte ima da kaže? A onda se pred razočaranim čitaocem otvara ponor u koji neće propustiti da skoči s glavom napred (pa šta bude). Kad god pomislimo da je autorka u ovom romanu dostigla vrh i da dalje nema gde, te da ćemo sada početi da se spuštamo, ona se malo izmakne i pokaže nam novu stazu uvis. Majčin monolog je strašan, veličanstven, poput antičke ruševine, a dubina saosećanja, dubina uživljanja u *druge*, ako je suditi po ovom romanu, data je samo svecima i spisateljicama/piscima.

Šta je, najzad, sa sinovima iz naslova ovog romana, naslova neprijatno običnog, osim što ga onaj zarez – *sinovi, kćeri* (zarez ništa manje rečit od onog zareza umetnutog između *bašte* i *pepela*) – čini začudnim i sve samo ne običnim? Premali je ovo prostor da bismo progovorili i o njima, ali i oni su tu, naravno, sjeban, teško oštećeni (što psihički što fizički), masivni i besmisleni, *pročitani*, tvrdoglavi i glupi taman toliko da bez greške ponavljaju greške svojih roditelja, slabi taman toliko da se predaju bez otpora koji je, koliko god pogibeljan bio, Lucija ipak pružila.

IVAN MILENKOVIĆ

usred čemera

ko kako su to hteli, ne obraćajući pažnju na zahteve velikih kuća, u čijem okrilju su se odjednom našli, te su na tri sledeće, sjajne ploče *Green Mind* (1991), *Where You Been* (1993) i *Without a Sound* (1994), doveli svoj izraz do perfekcije. Tu su se mešali muzički uticaji na potezu između Neila Younga & Crazy Horse i Hüsker Dü, ali sa jednom značajnom razlikom: dok su pomenuti stariji sastavi uprkos svemu ostali neuništivo oličenje romantične vere u nešto bolje u životu – Dinosaur Jr su do kraja iskazali jednu drugačiju, naizgled potpuno ugaslu emociju, kao i novi moralni stav koji se više nije borio protiv opšte anomičnosti, nego je prihvatao takvu kakva nam je nametnuta i pokušavao da se snađe. Naročito na epskom *Where You Been* bilo je očigledno da je J Mascis opisivao svet koji je nepovratno srušen, i u kome se više ništa novo i smisljeno ne može izgraditi.

Ovaj unutrašnji pejzaž nekako odgovara današnjem pejzažu, pa se s pravom može reći kako su Dinosaur Jr idealan rok bend za sadašnjicu. Sastav je prvobitno prekinuo da radi 1997, kad je već bilo jasno da je kulturna revolucija sredstvima rokenrola nazvana grandž već prošla u SAD, da bi se vratio 2005, u vreme u kome se pojavljuju za sad poslednji tamošnji veliki gitarski bendovi, kao što su The White Stripes, Kings of Leon, The Black Keys i The Strokes. Svi su oni ponešto dugovali slobodoumnosti i upornosti Dinosaur Jr, kao bendu koji je dosegao umetnički vrh alternativnog roka. Od tad su Dinosaur Jr manje ili više prihvaćeni kao klasici, posebno pošto su se ponovo okupili u onoj najslavnijoj postavi: J Mascis (gitara, glas, glavni autor), Lou Barlow (bas, glas), i Murph (bubnje-

vi). Prošle nedelje su posle pauze od 5 godina objavili novi projekat *Sweep it into Space* (Jagjuwar), na kome im u svojstvu producenta i saradnika gostuje Kurt Vile, još jedan dužnik i trenutno najrelevantiji moderni autor "amerikane". Time je ovaj album dobio istovremeno na savremenoj svežini i tradicionalističkoj dubini, što je i normalno, jer su i sami Dinosaur Jr u međuvremenu postali tradicija.

Sweep it into Space donosi Dinosaur Jr onakve kakve smo uvek pamtili, i to je najbolja vest. Prijatno je čuti da i dalje poštuju sopstvena pravila – jedno od njih je sistem otvaranja albuma snažnom pesmom koja vas na neki način oduva, što je u ovom slučaju *I Ain't*, sa stihom-konstatacijom što postavlja osnovni sentiment ploče: "I ain't good alone", da bi već u sledećoj rečenici sve otklizalo u agoniju priznanja nemogućnosti uspostavljanja prave komunikacije: "Can't quite face it / Wish you'd bring me home".

Neosporni hit singl na granici pauerpopa *I Ran Away*, te *I Met the Stones* sa pomalo neočekivanim hard rok ugođajem *a la ZZ Top*, prikazuju nam sadašnje Dinosaur Jr kao optimističkije i otvorenije prema svetu nego nekad. Liniju intenzivnih stvari koje bez suvišnih izne-

nađenja nastavljaju već opisanu dobru staru estetiku Dinosaur Jr, ovde čine *Hide Another Round*, *And Me, I Expect It Always*, *N Say* i *Walking to You*. Lou Barlow, drugi autor u sastavu i lider paralelne grupe Sebadoh, u novije doba uvek je ograničen na dve pesme po albumu, a ovde se njegov doprinos ističe pastoralnom *Garden*, i posebno ljubavnom *You Wonder*, kojom se na najnežniji način završava ova veoma ujednačena ploča, prijatno iznenađenje sezone.

Potpisnik je imao tu sreću da 1987. gleda tada potpuno nove Dinosaur Jr uživo u Ljubljani, gde su nastupili kao predgrupa sastavu Rapeman (lider: Steve Albini), kao i da radi njihov koncert na beogradskom Tašmajdanu 2008, pre Iggy Popa & The Stoogesa (Jelen Pivo Live). J Mascis je oba puta bio isti, sa razmakom od 20 godina – krajnje srdačan, ali nerazgovorljiv, iza scene je ostavljao utisak osobe od koje se sva zla sveta odbijaju, jer je uvek u nekom svom univerzumu, začudo pozitivnom i staloženom.

Možda je u tome deo tajne Dinosaur Jr: potreban je neko u sebi miran, da bi na odgovarajući način opisao čemer svuda okolo.

DRAGAN AMBROZIĆ

BUĐENJE IZ AME

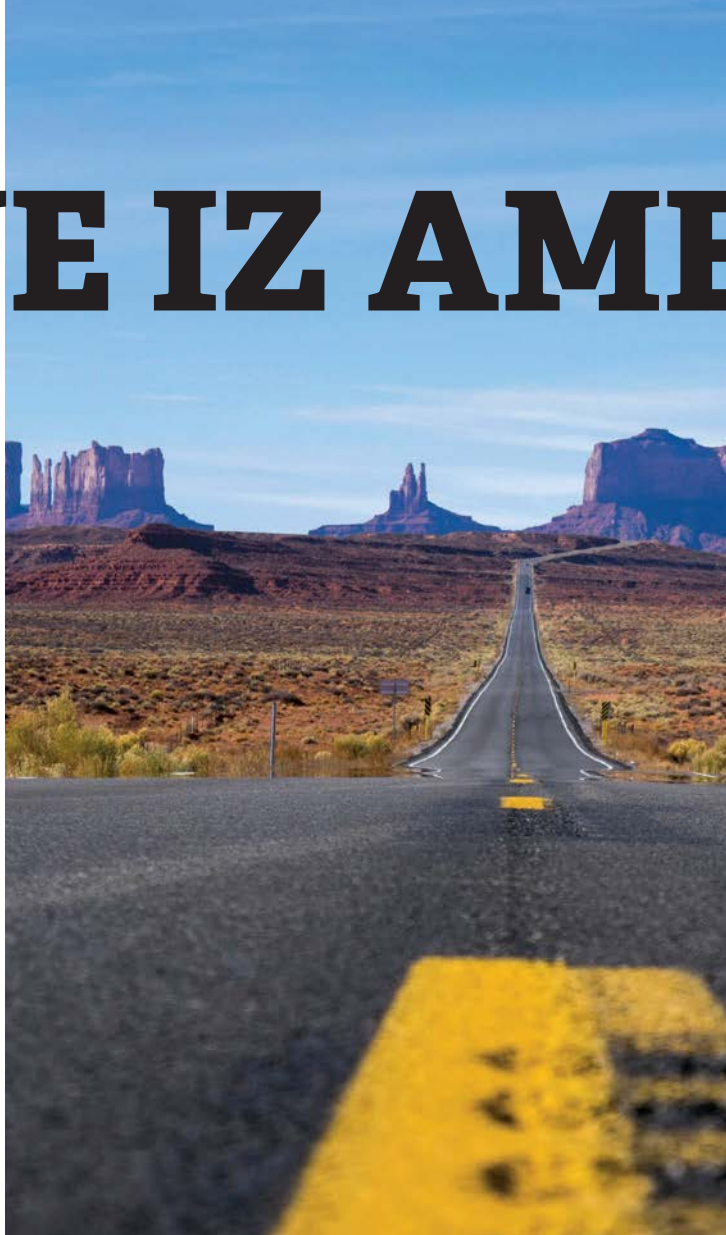
JEDNOM NAPRAVLJENI, NIKAD OBNOVLJENI:

Putevi koji povezuju američka prostranstva

Foto: pexels

Dovoljno je da po osovinu automobila opasnim, truckavim putevima punim rupa iz Njujorka krenete ka Nju Džerziju, pa da shvatite zašto predsednik Džozef Bajden namerava da iz državne kase izvuče 2,9 hiljada milijardi dolara za obnovu infrastrukture

Za "Vreme" iz Majamija

Ukoliko ste možda, dok su se u Svesmirskom centru "Kenedi" na Floridi obavljale poslednje pripreme za poletanje falkona 9, pošli kolima pravcem I-95 iz Njujorka prema Nju Džerziju, već na samom izlasku iz grada mogli ste da vidite jedan automobil neprirodno nakrivljen na levu stranu, vozača koji bespomoćno zaviruje ispod auta i putnike koji sede na prašnjavoj banki ni auto-puta.

Ono što će potom uslediti već je dobro poznata slika: nekoliko sati nakon poziva u pomoć stiže šlep-služba u pratnji policije i odvozi auto sa odvaljenim točkom dok se putnici, srećni što se njihovo putovanje nije gore završilo, tiskaju na zadnjem sedištu kamioneta koji se trucka ka obližnjem servisu.

Točkovi, naravno, ne otpadaju bez ozbiljnog razloga, tako da će majstoru koji se bude prihvatio popravke odmah sve biti jasno. U najboljem slučaju su pukli šrafovi, u gorem sama osovina ili

deo na koji naleže felna, a uzrok je uvek isti: nisu to baš oni balkanski krateri koji vas vrebaju kada krenete preko Debelog brda, ali je veliki broj puteva kojima je ispresekana Amerika prepun oštećenja, pukotina, rupa, neravnina i svakojakih zakrpa.

Stoga je pažnju njenih građana, dok su gledali na vestima kako tehnološko čudo Maskovog Spejsseksa stremlji ka vasioni, mnogo više privukla najava predsednika Džozefa Bajdena o obnovi puteva, mostova, tunela energetske mreže, vodovoda i javnog prevoza tamo gde žive, stoje, rade i putuju – na njihovoj zemlji.

Naravno, putevi i mostovi ne izgledaju svuda isto. Ako krenete od srednjeg Zapada ka Konektikatu, pa dalje na sever prema Mejnu, to je još upadljivije. Neujednačenosti između Masačusetsa i Ilinoisa ili Nju Hempšira i Indijane veće su od razlika između Danske i Mađarske ili Mađarske i Srbije – sever Istočne obale je neka vrsta američke Skandinavije.

POSAO OPASAN PO ŽIVOT

Koliko god su prizori pokleklih automobila na pojedinim putevima uznemirujući, toliko su stalni radovi zamašujući. Prelaženje preko mosta "Džordž Vašington" iz smera Bronksa, Harlema ili Kvinisa gde žive milioni Njujorčana često se pretvara u višesatnu agoniju zbog popravki, zatvorenih traka, obilaznica, teških mašina, gomila vrelog asfalta i radnika koji se obazrivo provlače između narandžasto-belih barijera koje ih štite od nervoznih vozača.

Njihov opreznost nije bez razloga, jer svake godine stotine radnika na putevima strada u saobraćajnim nesrećama. Ne pomaže ni to što se tamo gde se izvođe radovi nižu upozorenja na saobraćajnim znacima, preči dvostrukim novčanim kaznama, negativnim poenima u dozvolama ili zatvorom.

U pojedinim državama su na digitalnim panoima ispisane i emotivne poruke poput "Omogućite im da rade, pusti-

ERIČKOG SNA

te ih da žive", "Vozi kao da si ovde na poslu". Povremeno su to i igre reči i rime o nestrpljenju na putu, pacijentima, bolnicama, oprezu i kajanju (*"Impatiant on road, patient in hospital", "Prepare and prevent, don't repair and repent", "Stay alive – think and drive"...*), ali ni te literarne ambicije njihovih tvoraca ne pomažu previše, na desetine radnika plate glavom samo zato što su bili na svom radnom mestu.

BILO JEDNOM U AMERICI

Možda nadležni u tim neprekidnim popravkama vide neki dublji smisao koji izmiče onima koji tu samo prolaze kolima, ali sve to zajedno često izgleda kao beskrajno krpljenje postojećeg umesto temeljnih, planskih rekonstrukcija ili, što je gotovo nezamislivo, izgradnje novih puteva ili pruga. Jedino što oku slučajnog, nestručnog posmatrača zaista impresivno deluje jesu masivne metalne konstrukcije koje se postav-

ljaju kao potpora u zemlju da tu, valjda, ostanu do sudnjeg dana, i snaga reflektora koja obasjava noćna gradilišta svetlošću jačom od sunca.

Lokalne legende kažu da su u 19. veku doseljenici u Americi bili fascinirani gradskom železnicom u Njujorku, dok su u pojedinim evropskim metropolama još uvek zaprežni konji vukli tramvaje, zatim električnom rasvetom na ulicama Indijane umesto fenjera koje su ostavili za sobom pre nego što su prešli okean, parnim pumpama vodovoda u Filadelfiji ili prvim čeličnim mostom u Sent Luisu. Predanja ne govore ništa o tome zašto se u tu infrastrukturu – koja uprkos vremensnosti povremeno i dalje deluje impresivno, bilo da je reč o mostovima, putevima, tunelima, javnom prevozu, električnoj mreži ili železnicama – nije ulagalo od kako je sve to sagrađeno. To je dovelo do toga da turisti iz Amerike kada dođu u Evropu sa nevericom gledaju kompozicije Te-že-vea i Evrostara, nemačke "štatbanove" ili Fliksbusove autobuse koji krstare između velikih gradova.

VAŠINGTON–NJUJORK–VAŠINGTON

Njihova frustracija može se lako razumeti ako vam padne na pamet da krenete, na primer, autobusom od Vašingtona do Njujorka, nakon što ste se poslednji put vozili istim prevoznim sredstvom od Praga do Beča, što je otprilike slično rastojanje. Rani jutarnji sati, hladno vreme, na peronu blizu stanice Union u Vašingtonu odakle polazi "megabus" nema nikoga, ni autobusa, ni putnika. Nekoliko stotina metara dalje se nalazi zgrada sa šalterima, niko ne zna zašto nema autobusa, na broju telefona napisanom na staklu odgovara mašina ponavljajući beskrajne stavke iz menija. Iz zgrade se ne vidi peron, možete da sedite tu i da ne znate da li je autobus stigao ili da se smrzavate napolju.

Nakon sat vremena, tamo gde bi trebalo da dođe autobus stiže nekakav kombi. U međuvremenu se pojavilo i nekoliko putnika, vozač tog vozila, kada mu kucnete na prozor, otvara vrata i svaki

put kaže da će autobus stići za petnaestak minuta. Neki odlaze u zgradu, ostali čekaju na peronu, autobus dolazi posle sat vremena i skoro prazan kreće prema Njujorku.

Jedan od onih koji su bili na stanici uzima nekakvu izgužvanu svesku iz torbe i počinje naglas da čita svoje stihove, ostali vade slušalice iz džepova, pokušavaju da spavaju ili odlaze do vozača i traže da se pesnik spreči da recituje ili, već negde od Baltimora, izbac i napolje. Šofer nemoćno sleže ramenima ne skidajući pogled sa puta ispred sebe.

Uz retke pauze nadahnutog čitača u kojima se okrepljivao vodom, autobus nakon pet sati vožnje ostavlja putnike negde na uglu njujorške 34. ulice i 12. avenije kojom bezglavo jure automobili.

Na povratku za Vašington na adresi koja se nalazi na autobuskoj karti je pusta, osamljena njujorška ulica, bez bilo kakvog obeležja autobuske stanice. U blizini stoji kamp-prikolica u kojoj se prodaju samo gazirana pića, hamburger i pomfrit. Prodavačica na sve što se jede bez pitanja obilato sipa kečap, majonez, senf i rastopljeni čedar. Ukoliko tražite hamburger bez sira, gledaće vas kao da vam nešto fali, i to ne samo zaprepašćena lica sa šaltera nego i oni koji su pored vas u redu čuli te bizarne želje. Ako ne kažete otegnuto "fraaaaaaaajs" kada naručujete, umesto pomfrita ćete dobiti sprajt u ogromnoj plastičnoj čaši. Sa teško izbornim hamburgerom bez sira i pomfritom umesto sprajta, možete konačno ući u noćni autobus koji kreće prema Vašingtonu. Na sreću, bar onog pesnika nema.

ČEKAJUĆI AUTOBUS

Pritom je gradski prevoz u ova dva velika grada relativno funkcionalan. U Majamiju će, međutim, oni koji tvrdo glavo robuju evropskim navikama prvo na vrelom, tropskom suncu južne Floride dugo čekati autobus, pre nego što budu prisiljeni da pozovu Uber ili Lift i stignu tamo gde su se zaputili. Od Koral Gejblsa, jednog od mirnijih delova grada gde žive oni koji su pobegli od barova,

POTREBNA HITNA OBNOVA INFRASTRUKTURE: Autoput u SAD

Foto: Pexels

diskoteka, restorana, vriske turista i automobila koji vibriraju od jačine sopstvenih zvučnika, potrebno je skoro dva sata vožnje gradskim prevozom da se stigne do najbliže plaže u Majami Biču, za šta inače kolima ne treba više od dvadesetak minuta. Najpre se hoda dugo do najbliže stanice, potom dolazi neko istorijsko vozilo sa drvenim klupama koje staje na svakih nekoliko minuta, nakon toga se putuje autobusom koji obično dolazi na pola sata, dok se taj interval u večernjim časovima drastično povećava, a na kraju valja deo puta preći i peške. Na ulazu u autobus se otkucava karta ili ubacuje 2,25 dolara u automat. Ne može da se dobije kusur, a ni vozač nema sitno. Ko nema tačan iznos može da plati više, ili da čeka sledeći bus sa kovanicama u ruci, pa šta kome odgovora.

Kada krenete od Majamija na jug prema ostrvima koja čine lanac Florida Kis, još uvek se mogu videti ostaci stare željeznice koju je američki industrijalac Henri Flagler počeo da gradi u Džeksonvilu krajem 19. veka, prevozeći putnike i robu preko mostova rasutih po okeanu sve do Ki Vesta, koji se nalazi na svega 150 kilometara od Kube. Zato ćete sada, ako se desi da pođete na tu stranu preko nekog pruž-

nog prelaza gde će vas zaustaviti spuštene rampa, beskrajno dugo čekati da prođe teretni voz BNSF-a. Tri lokomotive na početku, nepregledna kompozicija koja mili ispred zaustavljene kolone automobila, dve lokomotive negde na sredini, novi vagoni koji škripe i cvile i jedna lokomotiva na kraju kao poslednja brana da se ta nepregledna gomila metala sa natovarenim kontejnerima iz luke ne vrati nazad u bezdan odakle je izronila na horizontu.

Nedaleko od svega toga, četvorica astronauta odmarala su se ovih dana na jednoj plaži Floride, spremajući se da uđu u kapsulu svemirskog broda koji ih je odneo u Zemljinu orbitu. Posle skoro decenije pauze Amerika je obnovila kosmičke letove sa svog tla, a onima koji su uopšte primetili da je Endeavour stigao do Međunarodne svemirske stanice preostaje jedino varljiva nada da će se deo te tehnološke superiornosti nekom maskovskom magijom prelići i na druge delove društva, tako da oni koji su prinuđeni da stoje pored nakrivljenih automobila neće morati još jednu deceniju da trpe sažaljive poglede onih koji ponosno, na sva četiri točka, odmiču prema Nju Džerziju.

¶ **SLOBODAN KOSTIĆ**

SAD: **Ekonomska prekretnica u najavi**

Bajdenov Nju dil

Džozef Bajden planira da u posrnuu američku privredu i obnovu propale infrastrukture upumpa 4,8 hiljada milijardi dolara. Ako mu to pođe za rukom, bio bi to kraj prakse koja datira od Ronalda Regana da savezna vlada ne treba da se meša u ekonomiju. Ne bi li ispisao istoriju, Bajden će, međutim, morati da slomi otpor u redovima demokrata

Posle dva neuspešna pokušaja 78-godišnji bivši potpredsednik i senator sa višedecenijskim političkim iskustvom je uspeo da oživi svoj dugogodišnji san i postane predsednik Sjedinjenih Američkih Država. Samom pobedom na izborima u novembru 2020. godine Džozef Bajden je ispisao istoriju osvojivši više od 81 milion glasova, što ga čini najuspešnijim akterom američkih predsedničkih izbora u dosadašnjoj istoriji SAD.

Vrlo ambicioznu, gotovo revolucionarnu agendu koju je istakao po ulasku u Belu kuću teško je povezati sa ličnim i političkim karakterom novog predsednika. Pošto se ljudi ne menjaju tako lako, a pogotovo ne u poznijim godinama, Bajdenov novootkriveni politički radikalizam je najjednostavnije dovesti u vezu sa jedinstvenim nizom okolnosti sa kojima se suočio po preuzimanju predsedničke funkcije.

SKRETANJE ULEVO

Preuzimajući predsedničku funkciju, Bajden je zatekao pola miliona žrtava pandemije virusa korona, milione izgubljenih radnih mesta, izrazito nepoverenje Amerikanaca u izvršnu vlast posle četiri godine Trampovog mandata, ugro-

žen američki primat u globalnoj politici. Sve to su faktori koji su svakako uticali na promenu političke strategije izabranog predsednika.

Čini se, ipak, da nije dovoljno naglašen suštinski značaj potpuno izmenjenog političkog pejzaža u kome gotovo da više nije moguće ostvariti uspešnu saradnju između suprotstavljenih političkih blokova. Iako se tokom kampanje Bajden, bar formalno, zalagao za saradnju sa "mnogim prijateljima republikancima" očekujući njihovo "prosvetljenje kada Donald Tramp ne bude u Beloj kući", upad Trampovih pristalica u Kongres i nedostatak jasne osude ovog čina republikanskih predstavnika je svakako doprineo promeni njegovog pristupa.

Ipak, skretanje same Demokratske stranke ulevo i rastući uticaj tzv. progresivnog krila čiji su najvidljiviji predstavnici Berni Sanders (kao nezavisni kandidat u Demokratskom kokusu) i Aleksandrija Okasio-Kortez, zamaglili su nekada čvrstu ideološku podelu na liberale (američkog tipa) i progresivce, uspevajući da u platformu stranke ugrade neke od prioriteta progresivaca kao što su borba protiv klimatskih promena (u okviru programa Zeleni Nju dil), borba protiv rasne i ekonomske nejednakosti, investicije u infrastrukturu, podizanje minimalne nadnice, itd.

PRVIH STO DANA

Uzevši sve ovo u obzir, postaje razumljivija nespornost novog predsednika za značajnije kompromise oko političkih prioriteta, imajući u vidu da je vremenski okvir za njegovo aktivno delovanje najčešće ograničen na prvu godinu mandata zbog izbora za Predstavnički dom koji slede ubrzo posle toga. Pošto će prva godina Bajdenovog mandata svakako biti obeležena zdravstvenom krizom, on će nastojati da njeno rešavanje pretvori u svoj politički kapital u skladu sa poznatim savetom šefa osoblja Bele kuće u administraciji predsednika Baraka Obame Rama Emanuela: "Ne dozvoli dobroj krizi da propadne. To je prilika da uradiš stvari za koje si mislio da su nemoguće."

U četvrtak 29. aprila ističe period od sto dana od kada je nova američka administracija stupila na dužnost što pruža priliku mnogobrojnim analitičarima i zainteresovanim posmatračima da se pozabave njenim dosadašnjim postignućima i neizbežnim poređenjima sa skorijim ili davnim prethodnicima. U tom smislu, moguće je primetiti manje ili više uspešne pokušaje uočavanja sličnosti politike aktuelnog američkog lidera sa aktivnostima nekih od ranijih predsednika koji su pripadali Demokratskoj stranci – F. D. Ruzveltom, Lindonom

Džonsonom i Barakom Obamom, ali i sve naglašenije namere da se uspostave jasne razlike u odnosu na nasleđe Ronalda Regana, republikanskog predsednika čija je ekonomska politika obeležila prethodne četiri decenije.

Trebalo bi, ipak, imati na umu da je rok od sto dana krajnje proizvoljan i suviše kratak vremenski okvir da bi se izvesli bilo kakvi jasni zaključci o stvarnom karakteru i potencijalnom istorijskom značaju Bajdenovog obavljanja predsedničke funkcije. Ono što jeste moguće je sticanje uvida u prioritete postojeće administracije i identifikovanje njenih političkih strategija za rešavanje postojećih problema.

BRZOMETNA VAKINACIJA

Sada već uobičajeno vrednovanje vladinih aktivnosti posle prvih sto dana obavljanja dužnosti svoje korene ima u vrlo plodnoj zakonodavnoj aktivnosti predsednika F. D. Ruzvelta, koji je tokom tri meseca posle stupanja na dužnost uspeo da uz podršku značajne demokratske većine u Kongresu SAD donese 76 zakona (od čega 15 značajnijih) čime je postavio gotovo nedostižan cilj svojim naslednicima. Savremeni američki predsednici tokom prvih sto dana vladavine u proseku uspevaju da proglase deset zakona. Od stupanja na dužnost Bajdenove administracije do sada je, prema internet stranici *Govtrack*, Kongres doneo sedam zakona, pri čemu tokom procene zakonodavnih rezultata nove administracije ne sme biti zanemareno da demokratice imaju neznatnu većinu u Predstavničkom domu, a pogotovo u Senatu.

Pošto prioritete često nameću spoljne okolnosti, i ova administracija nije imuna na njih. Pandemija virusa korona sa dramatičnim ekonomskim i ukupnim društvenim posledicama po SAD je iscrpila pravce delovanja novog predsednika. Tako je Bajden ubrzano vakcinaciju stanovništva i ekonomski oporavak zemlje označio kao prioritete svoje administracije, obećavši sto miliona vakcinisanih stanovnika u prvih sto dana.

Činjenicu da je ovaj cilj ostvaren posle samo 58 dana komentator "Fajnenšel tajmsa" Edvard Lus naziva "starim trikom: postavljaju se preniske ciljevi koji se onda prekomerno ispunjavaju".

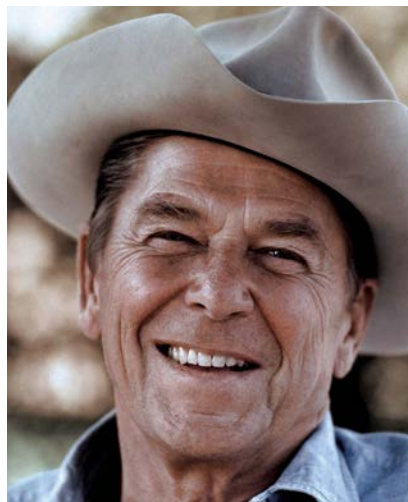
HILJADE MILIJARDI DOLARA

Zakon o oporavku od kovida 19 kroz finansijski stimulans od 1,9 hiljada milijardi dolara predviđa pomoć za nezaposlene, dodatnu podršku državama i lokalnim vladama ali i povećana izdvajanja za testiranje na kovid 19 i vakcinaciju. Ključni element ovog zakona predviđa direktna plaćanja u iznosu od 1400 dolara najvećem broju stanovnika SAD, što čini treću pomoć ovog tipa od početka pandemije.

Protivnici donošenja ovog akta, uglavnom iz Republikanske partije, tvrde da je on rastrošan, bez jasnog fokusa i pristrasan u korist država na čijem se čelu nalaze predstavnici Demokratske stranke. Kritičare zahvata ovih dimenzija je moguće pronaći i na drugoj strani političkog spektra. Tako, na primer, uticajni ekonomista i visoki funkcioner u prethodnim demokratskim administracijama (predsednika Klintonu i Obamu) Lorens Samers smatra da je fiskalni stimulans ovog dometa preteran i problematičan iz makroekonomskih razloga. On tvrdi da bi bio primereniji za period posle Drugog svetskog rata nego za "uobičajenu recesiju", naglašavajući opasnost od inflacionog pritiska i verovatnu nespremnost monetarnih i fiskalnih vlasti da se brzo prilagode novim okolnostima ako stvari krenu po zlu. Ipak, za Bajdenovu političku budućnost je značajniji podatak da donošenje ovog zakona, prema rezultatima različitih agencija koje se bave istraživanjem javnog mnjenja, podržava između 61 i 75 procenata ispitanika u SAD.

Pored toga, Bajdenov ekonomski program obuhvata i ulaganje više od dve hiljade milijardi dolara u infrastrukturu tokom perioda od osam godina, putem kombinacije javne potrošnje i poreskih olakšica. Ovi projekti bi, između ostalog, obuhvatili obnovu 20.000 milja puteva, rekonstrukciju oko 10.000 mostova, unapređenje energetskog sektora kroz tranziciju ka zelenoj energiji i borbu protiv ekonomske i rasne nejednakosti.

Plan je posebno važan zbog izuzetno lošeg stanja u kome se nalaze američki putevi, aerodromi, brane, javni parkovi, škole, postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, stanja koje ne odgovara predstavi koju neko može imati o najrazvijenijoj svetskoj ekonomiji. Prema izveštaju Američkog udruženja građevinskih inže-

nera iz marta ove godine, stanje infrastrukture u SAD je ocenjeno sa C-, što je skroman napredak u odnosu na prethodnu analizu iz 2017. kada je američka infrastruktura dobila ocenu D+.

JEDNOM U GENERACIJI

Ogromni troškovi investicionog programa ovih dimenzija bi, u velikoj meri, bili pokriveni rastom poreza, a pre svega podizanjem stope poreza na dobit korporacija. Iako su u prošlosti planovi za obnovu infrastrukture najčešće ostvarivali dvopartijsku podršku, razlikujući se samo u prioritetima, čini se da ovog puta to neće biti slučaj. Reagujući na Bajdenov predlog o "investiciji u Ameriku koja se događa jednom u generaciji", vođa republikanaca u Senatu Mič Mekonel je izrazio protivljenje njegovom usvajanju, uporedivši ga sa Trojanskim konjem koji će bez ikakve sumnje dovesti do rasta javnog duga i povećanja poreza produktivnim delovima ekonomije.

Ako ostavimo po strani gotovo izvesno republikansko protivljenje ovakvom predlogu, postavlja se pitanje da li će Bajden uspeti da sa predstavnicima sopstvene

PREDVODNICI RANIJIH PROMENA:

F. D. Ruzvelt i R. Regan

Fotografije: wikipedia.org

stranke u Kongresu postigne dogovor o njegovom usvajanju i prioritetima buduće zakonodavne aktivnosti, imajući u vidu tanku demokratsku većinu i postojanje podela među kongresnim demokratama na progresivni, centristički i konzervativni deo. Iako progresivni deo Demokratske stranke i tradicionalne demokrate, za sada, podržavaju predsednikove aktivnosti, izjednačenost glasova u Senatu (po 50 za demokrate i republikance) pojedinim senatorima, kao što je konzervativno orijentisani Džo Mančin iz Zapadne Virdžinije, ostavlja prostor za ogroman ucenivački potencijal čineći ga jednim od najuticajnijih članova ovog saziva Kongresa.

PROGRAM ZA ISTORIJU

Ulaganje u infrastrukturu čini tek prvi deo šireg predloga koji se odnosi na oporavak zemlje od posledica pandemije, dok drugi deo plana, čiji će detalji tek biti objavljeni, podrazumeva značajne javne investicije u obrazovanje i brigu o deci, starijima i osobama sa posebnim potrebama. Verovatno previše optimistične procene autora programa predviđaju povećanje zaposlenosti za pet miliona novih radnih mesta zbog mogućnosti da se osobe koje su do sada neplaćeno obavljale ove poslove i formalno uključe na tržište rada.

Očigledna spremnost nove administracije da napravi otklon u odnosu na konsenzus demokrata i republikanaca uspostavljen još od Reganovog doba po kome je "vlada problem, a ne rešenje" pruža izvesne smernice za razumevanje njenih daljih namera. Međutim, mogućnost ostvarivanja široke javne podrške za ekonomsku politiku po kojoj je federalna vlada ključni pokretač ekonomskog oporavka, u duboko polarizovanom društvu kakvo je današnja Amerika i postojećem političkom sistemu u kome izabrani predstavnici glasaju isključivo u skladu sa partijskom pripadnošću, ostaje upitna. Ako u toj nameri uspe, Bajdenova politika će moći da istrpi poređenje sa politikom F. D. Ruzvelta i Lindona Džonsona. U slučaju da ne bude takve sreće, njegovo ime će ostati upamćeno po istorijskom rezultatu ostvarenom na predsedničkim izborima 2020. godine.

ALEKSANDAR MILOŠEVIĆ

Docent, Univerzitet u Beogradu –
Fakultet političkih nauka

Smrt ispred bolnica

Naročito zarazne mutacije virusa, spora vakcinacija, praktično neograničena socijalna interakcija i prerani trijumfalizam imaju za posledicu rasplamsavanje zaraze i potpuni kolaps zdravstvenog sistema u pojedinim regijama. Pacijenti neretko umiru ispred bolnica dok čekaju da se oslobodi mesto u krevetu

DONESITE SVOJ KISEONIK: Transport kovid pacijenta u bolnicu

Foto: AP Photo

Novom talasu kovid pandemije u Indiji medijski izveštaji govore kao o "cunamiju". Ljudi u panici traže bolničke krevete, lekove, kiseonik i plazmu za bolesne prijatelje i rođake. Oboleli u bolnice često sami donose boce sa kiseonikom koje se prodaju na crnom tržištu.

Indija je angažovala vojsku da dožarišta, kakvo je Mumbai, doprema cisterne sa kiseonikom. Zemlja koja proizvodi znatne količine kiseonika sada nastoji da ga uveze, uglavnom iz Singapura i iz zemalja u okruženju. Iz Nemačke su avionima dopremena mobilna postrojenja za proizvodnju kiseonika. Uprkos ponudama, indijska vlada nije prihvatila da kiseonik uveze iz Kine. U bolnicama se po dvoje bolesnika sme-

šta u jedan krevet. Ispred bolnica stoje vozila hitne pomoći u kojima pacijenti satima čekaju da budu primljeni. Tamo gde nema slobodnog mesta, ljudi umiru na parkingu. Kako javlja Bi-Bi-Si, u glavnom gradu države Maharaštra Mumbai najmanje 13 pacijenata je umrlo nakon izbijanja požara u jedinici intenzivne nege u jednoj kovid bolnici. Dva dana ranije u drugom delu te države 24 kovid pacijenta je umrlo nakon što je procurio kiseonik u respiratorima. U Delhiju se zbog velikog broja umrlih organizuje kolektivno spaljivanje pokojnika, suprotno raskošnom pijetetu kakav nalažu običaji.

Prvi talas kovid pandemije u Indiji je svoj vrhunac dostigao u septembru prošle godine. Nakon toga je goto-

vo šest meseci neprekidno opadao, da bi ovog proleća "kriva podivljala". Indija je 1. februara prijavila 11.427 novih slučajeva, 1. aprila prešla granicu od 70.000, a 24. aprila 346.000 novozareženih dnevno. Skok broja zaraženih zabeležen je ovog proleća i u Turskoj, Iranu, Nemačkoj i Francuskoj, ali nigde se zaraza nije tako brzo širila kao u Indiji.

IGRA BROJEVA

Na osnovu testiranja u decembru i januaru je procenjavano da je više od 50 odsto stanovništva u nekim oblastima većih gradova Indije već bilo izloženo virusu. Imali su antitela na SARS-CoV-2, što je trebalo da dovede do izvesnog

nivoa imuniteta, kaže epidemiolog iz Nacionalnog instituta za epidemiologiju u Čenaju Manoj Marekar, koji je vodio to istraživanje. To bi značilo da je na nacionalnom nivou imunitet steklo oko 271 milion ljudi, jedna petina indijskog stanovništva koje broji 1,4 milijarde.

Ove brojke su neke istraživače podstakle da optimistično zaključite da je najgora prošla i da će sledeća faza pandemije biti manje ozbiljna. Najnovija erupcija kovida 19 primorava ih da se preispitaju, kaže epidemiolog sa Univerziteta Princeton, direktor Centra za dinamiku, ekonomiju i politiku sa sedištem u Vašingtonu Ramanan Lakshminarajan. On objašnjava da je serološko istraživanje sprovedeno između avgusta i septembra 2020. godine pokazalo da je u Indiji na svaki prijavljeni slučaj infekcije virusom bilo između 26 i 32 neregistrovana slučaja.

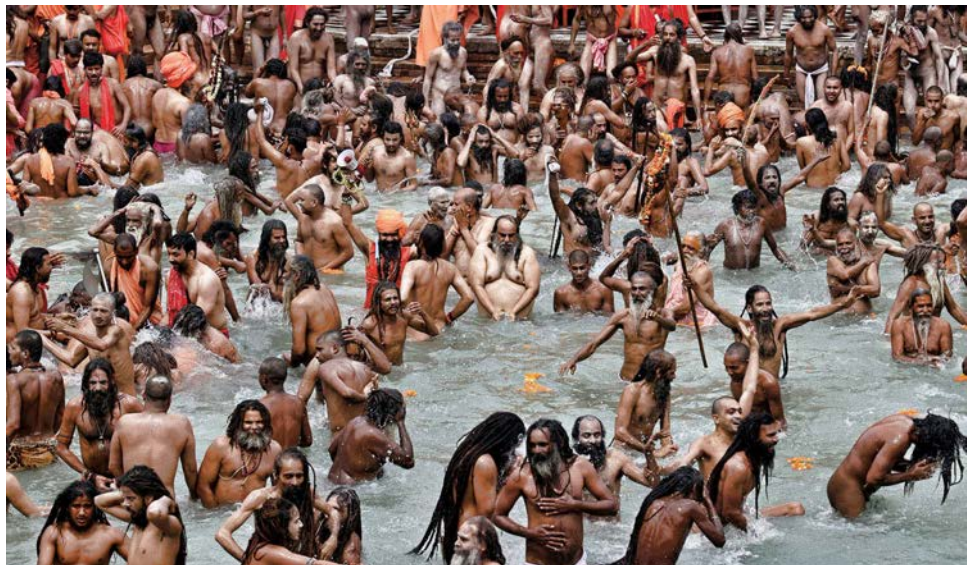
“Ako je tačna, ta matematika pokazuje da se broj inficiranih kovidom 19 danas u Indiji popeo na oko 400 miliona, što je više od celokupne populacije SAD. U zemlji veličine Indije 400 miliona inficiranih znači da milijarda ljudi nije zaražena. Dakle, još uvek ima dovoljno prostora za zarazu čak i većeg broja ljudi od broja onih koji su već zaraženi”, kaže Lakshminarajan za magazin “Tajm”.

U Indiji je do sada potvrđeno oko 170.000 smrtnih slučajeva uzrokovanih kovidom 19, što znači da stopa smrtnosti iznosi oko 1,25 odsto i da je zapravo niža nego u SAD (1,8 odsto), ili u Brazilu (2,6 odsto). Lakshminarajan, međutim, objašnjava da je prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji čak i pre pandemije u samo 21 odsto slučajeva uzrok smrti u Indiji utvrdio medicinski stručnjak, što znači da uzrok smrti za četiri petine preminulih nije medicinski utvrđen.

OBUSTAVA IZVOZA VAKCINE

ASTRA ZENEKA

Euforija zbog uspeha u suzbijanju virusa je počela krajem prošle godine, piše “Tajms of Indija”. Političari i neki mediji verovali su da je Indija zaista pobedila virus. U decembru su zvaničnici centralne banke objavili da je Indija “savila infekcijsku krivulju kovida”. Sredinom aprila je saopšteno da su uglavnom stariji od 60 godina i radnici na prvoj liniji fronta protiv kovida primili više od 100

miliona doza vakcine. Predsednik Modi je nazvan “guruom vakcina”.

Međutim, kako je nivo infekcije opadao, tako se usporavala vakcinacija koja je imala za cilj da inokuliše 250 miliona ljudi do kraja jula. Indijska vlada je prošle nedelje saopštila da joj je ostalo manje od 27 miliona doza, što je dovoljno za devet dana. Indijski institut za serum, najveći proizvođač vakcina u zemlji koji ih izvozi na svetsko tržište, saopštio je da neće moći da poveća zalihe pre juna, jer nema dovoljno novca za proširenje kapaciteta. Suočena sa sumornom situacijom kod kuće, Indija je privremeno obustavila sav izvoz oksfordske vakcine Astra Zeneka i dozvolila uvoz stranih vakcina.

POJAVA DVOSTRUKOG MUTANTA

Drugi talas je možda bio neizbežan, ali Indija je mogla da ga odloži i umanjiti njegov uticaj, procenio je za Bi-Bi-Si profesor fizike i biologije Gautam Menon. Kao i mnoge druge zemlje, Indija je u januaru trebalo da započne pažljiv nadzor ne bi li otkrila nove varijetete virusa koji su otkriveni u državi Maharaštre. Vlasti su to prvobitno demantovale, što je, po profesoru Menonu, dovelo do negativne prekretnice.

Varijacija virusa uočena u državi Maharaštra poznata kao B.1.617, a koja ima dve neobične mutacije E484K i L425R, ključni je razlog zašto je Velika Britanija zabranila putovanja iz Indije. B.1.617 je do sada otkriven u 20 drugih zemalja, između ostalih u Švajcarskoj i Belgiji, a u Grčkoj je identifikovan kod jedne žene koja je u Atinu došla iz Dubaija.

Veruje se da se ovaj virus prenosi lakše od prethodnih sojeva. Lekari Insti-

tuta medicinskih nauka sa sedištem u Nju Delhiju procenili su da su pacijenti zaraženi prošlogodišnjim virusom SARS-CoV-2 u proseku mogli da zaraze 4 od 10 ljudi sa kojima su stupili u kontakt, dok “dvostruki mutant” omogućava zarazu 9 od 10 ljudi.

Situaciju u Indiji neki epidemiolozi porede sa situacijom u Brazilu prošle godine, kada se ponovno oživljavanje kovida 19 u gradu Manausu preklapilo sa širenjem visoko prenosive varijacije virusa poznate kao P.1. Virusolog sa Univerziteta u Glazgovu David Robertson, međutim, za magazin “Nejčer” kaže da postojeći podaci nisu dovoljni za iznošenje takvih tvrdnji, budući da je broj zaraženih novim sojem nizak u odnosu na broj slučajeva u Indiji. I direktor Instituta za genomiku i integrativnu biologiju u Nju Delhiju Anurag Agrawal procenjuje da varijacije virusa u nastajanju predstavljaju samo mali deo indijskog rasplamsavanja infekcije.

IZBORI I FESTIVALI

Indiju su hvalili zbog brzog zaključavanja prošle godine, ali je vlada potom dozvolila da se ograničenja prebrzo ublaže. Indijski predsednik Modi je bio izložen kritikama zato što je dozvolio da indijske političke stranke vode izbornu kampanju u Asamu, Kerali, Tamil Naduu i u Zapadnom Bengalu u kojima je 186 miliona ljudi imalo pravo da glasa. U Zapadnom Bengalu je izborna komisija posle niza opomena konačno 22. aprila zabranila izborne skupove, nakon što se mnogi političari nisu držali bezbednosnih propisa.

Zdravstveni stručnjaci su tražili i da se otkazu hinduistički festivali, pa i Kumb Mela u Haridvaru i u još

NEZGODNO VREME ZA VERSKI OBRED:
Tradicionalno masovno kupanje u Gangu i
kremacija umrlih u bolnici blizu Mumbaja
 Fotografije: AP Photo

nekoliko gradova, masovno hodočašće koje se održava jednom u 12 godina. Festival se obeležava ritualnim zaranjanjem u vode reke Gang, ali je ujedno i proslava trgovine sa brojnim sajmovima, obrazovnim manifestacijama, verskim govorima, masovnim hranjenjem monaha ili siromašnih i zabavnim spektaklom. Od januara ove godine festival je privukao čak 25 miliona ljudi, oko 4,6 miliona samo prošle nedelje.

Vlasti su, doduše, rekly da će hodočašće biti dozvoljeno samo onima koji pokažu testove negativne na kovid 19, ali mediji izveštavaju da je većina ljudi ignorisala smernice o zaštiti od kovida 19. Možda i uz izvesne natruhe kolonijalne nadmenosti tim slikama religioznih rituala direktno su suprotstavljane slike apokaliptičnog haosa u kovid bolnicama.

Na stranu nijanse, ti masovni skupovi su verovatno uticali na širenje zaraze. U indijskim medijima o tome govori i masovno oplakana smrt zvezde Bolivuda, kompozitora Šrevana Ratoda (66), koji je zajedno sa suprugom prisustvovao festivalu Kumb Meli, razboleo se po povratku u Mumbaj i 22. aprila 2021. umro od kovida 19 nakon što je nekoliko dana bio u kritičnom stanju u bolnici Hinduja. Njegov sin i supruga primljeni su u drugu medicinsku ustanovu u Mumbaju, u državi Maharaštra, u kojoj je zabeleženo skoro 26 odsto svih aktivnih slučajeva u Indiji. Epidemija se žestoko rasplamsavala i u državama Utar Pradeš i Karnatak.

SIROMAŠNI I BOGATI

Međutim, teško da je taj religiozni spektakl bio jedini uzrok erupcije epidemije, na primer u Mumbaju, koji je 1690 kilometara udaljen od Hardivara i koji s predgrađima ima 20 miliona stanovnika. "Tajms of Indija" piše da je u igri bilo nekoliko faktora. Na prvom mestu uzrok za eksplozivno širenje virusa treba tražiti u gužvama na masovnim priredbama i restoranima. Poslednjih nekoliko meseci pijace vrve od ljudi, maske se ne nose, a učestalost pranja ruku ponovo diktira logika pre kovida – samo kada se baš mora.

"Postoji vrlo malo dokaza koji ukazuju na neko veliko širenje zbog prenatrpanih vozova u Mumbaju", rekao je, međutim, visoki zvaničnik koji nije želeo da bude identifikovan.

Izgleda da se virus sada više širi u urbanim četvrtima u kojima žive pripadnici srednje i više srednje klase, bogatiji Indijci koji su uspeli da izbegnu prvi talas sklanjanjem u kućama, kada je premijer Narendra Modi naredio strogo zatvaranje koje je uništilo siromašnije zajednice.

Da li je moguće da su siromašne četvrti razvile tzv. imunitet stada, a četvrti srednje i više srednje klase nisu? Da, moguće je, piše "Tajms of Indija". U Mumbaju je više od 90 odsto svih aktivnih slučajeva ove nedelje koncentrisano u visokim zgradama, dok samo 10 odsto dolazi iz slamova.

Virusolog na indijskom Kriščen medicinskom koledžu Gagandip Kang kaže za maga-

zin "Sajentifik Ameriken" da su serološka istraživanja sprovedena sredinom 2020. pokazala da je polovina stanovnika u sirotinjskim naseljima Mumbaja imala antitela, a u ostatku grada tek 20 odsto stanovnika.

IMUNI, IMUNIJ

Indijska vlada je ove brojeve koristila kao dokaz vlastitog uspeha u suzbijanju virusa. U jednom saopštenju vlade stoji: "Danas imamo najmanji broj slučajeva kovida 19, najveću stopu oporavka, najmanji broj smrtnih slučajeva zbog kovida 19, i sada se krećemo ka velikoj pobe-di razvijanjem vakcina protiv zastrašujuće bolesti."

Neki stručnjaci smatraju, međutim, da je indijska vlada zapravo širila shvatanje da su Indijci u celini imuniji na kovid 19 od drugih naroda. Jedan od razloga za nisku stopu smrtnosti je i veoma mlada populacija (više od polovine stanovnika je mlađe od 25 godina). Proračuni Centra za dinamiku bolesti, ekonomiju i politiku pokazuju, međutim, da je u stvari veća verovatnoća da će Indijci stari između 30 i 70 godina umreti od kovida nego ljudi sličnih starosnih grupa u Kini, SAD i Brazilu.

"Mit je da Indijci imaju nižu stopu smrtnosti. To jednostavno nije tačno", kaže Laksminarajan i strahuje da je indijsko stanovništvo time podstaknuto da bude samozadovoljno. "Proglašenje pobe-de nije bilo od velike pomoći u navođenju ljudi da nastave da ozbiljno shvataju virus", kaže on.

"Stvorilo se osećanje trijumfalizma. Neki su osećali da smo postigli imunitet stada. Svi su želeli da se vrate na posao. Ovaj narativ je pao na mnoge prijemčive uši i nije se poslušalo ono malo glasova opreza", rekao je za magazin "Nejčer" predsednik Fondacije za javno zdravlje u Indiji Šrinat Redi.

Većina epidemiologa predviđa dodatne talase pandemije, s obzirom na to da je Indija očigledno još daleko od postizanja imuniteta stada, piše "Tajms of Indija". "Vrhovni sud Indije proglasio je vanrednu situaciju. Ovo je, međutim, više od vanredne situacije. Ovo je potpuni kolaps prokletog sistema", kaže jedan od vodećih indijskih virusologa.

MILAN MILOŠEVIĆ

RAČUN BEZ KRČ

Svi ljubitelji fudbala već znaju dvanaest od petnaest najbogatijih fudbalskih klubova Evrope formiralo je Evropsku superligu (ESL): Real, Barselona, Atletico Madrid, Juventus, Milan, Inter, Mančester Siti, Mančester Junajted, Liverpool, Čelzi, Arsenal i Tottenham. Tri kluba su odbila da u tome učestvuju: Bajern, Pari Sen Žermen i Borussia Dortmund. To je u nedelju uveče, 18. aprila, dan pre obnove novog formata UEFA klupskih takmičenja i samo dva dana nakon što su ti isti klubovi još pregovarali sa UEFA o novom formatu, u jednom intervjuu saopštio Florentino Perez, predsednik Reala i novoimenovani predsednik famozne ESL. Dva-tri dana kasnije, pod pritiskom svakojake i ne samo fudbalske javnosti, stvar je počela da se raspada.

Nije ovo prvi put da su najveći evropski klubovi globalne popularnosti (neki glumci su isti, a neki novi su se pojavili na sceni promenom vlasništva, tj. sa velikim novcem) zapretili UEFA formiranjem sopstvenog takmičenja, traje to već decenijama, ali su ranije ove pretnje ko-

rišćene za dobijanje ustupaka od strane UEFA. I pregovaralo se i dolazilo do kompromisa. Tako je i formirana Liga šampiona (u kojoj učestvuju i oni koji ne pamte kada su poslednji put bili šampioni), nastala iz Kupa šampiona, tako je kasnije i proširena i reformisana. Tako je iz Kupa UEFA nastala Liga Evrope, a nekadašnji Kup kupova su već svi i zaboravili. Ali, ovo je možda prvi put da su se fudbalske dileme o evropskim klupskim takmičenjima izlile van sportskih vesti i poprimile širi društveni značaj.

AMATERI

Potpuno je neverovatno da su gazde i upravitelji ovih fudbalskih klubova, od kojih svaki ima godišnji priliv koji se meri stotinama miliona evra (od oko 300-750), toliko "amaterski" ušli u ovakav projekat. Jedino su, izgleda, preračunali troškove i prihode. To je bilo više nego nedovoljno. Računica je možda tačna, ali je bez krčmara.

Prvo, plan je bio potpuno šupalj. Ako pravite superligu (polu)zatvorenog tipa, onda morate biti spremni na to da će

ona zaista morati da bude zatvorena i samostalna, baš po ugledu na velike američke profesionalne sportive. Odnosno, morate biti spremni na mogućnost da se, po potrebi, potpuno odvojite tj. da vas izbace iz UEFA i nacionalnih fudbalskih saveza, a za to je potrebno dvadesetak klubova.

Drugo, kad planirate 15 odabranih osnivača, onda mora da ih bude 15. Kakva je to superliga bez Bajerna i Pari Sen Žerмена? Ako ovi klubovi nisu želeli da u tome učestvuju, uz Borusiju Dortmund, onda je plan u startu propao.

Treće, i možda najvažnije, bilo kakva slična akcija zahteva snažnu, dugotrajnu i tešku propagandno-medijsku "artiljerijsku" pripremu u pokušaju da se barem pridobiju pojedini bivši i sadašnji igrači i treneri klubova koji se ovde udružuju/otcepljuju, sportski komentatori, novinari... I, naravno, kao krajnja ciljna grupa navijači. Naročito oni "pravi" (vidi antrfile Navijači). U suprotnom, eto vas na ledini, usred minskog polja pod unakrsnom baražnom vatrom, kada smo već započeli pasus sa vojnom terminologijom. To se i dogodilo.

MARA

**Da li se fudbal igra za pare,
za golove ili zbog publike**

KONTRAUDAR

Neki su to zaista nazvali fudbalskim građanskim ratom. Društvene mreže, internet forumi i tradicionalni mediji su se usijali već u ponedjeljak. Dvanaest žigosanih ("Dirty dozen") su napali svi: od princa Vilijama, premijera Borisa Džonsona, predsjednika Emanuela Makrona, pa raznih igračkih i trenerskih legendi klubova, sportskih i inih novinara i komentatora... O klubovima koji su izostavljeni i nacionalnim fudbalskim savezima da i ne govorimo. UEFA je strašno pretila, uz načelnu podršku FIFA: isključice ih odmah iz svih takmičenja, nacionalnih, evropskih i svjetskih, igrači neće moći sa reprezentacijama na Evropsko i Svetsko prvenstvo... Protivljenje ESL i optužbe na račun dvanaestorke bili su unisoni, baš niko im nije pritekao u pomoć i odbranu, poneki su doduše ćutali. Treneri Gvardiola (Mančester Siti) i Klop (Liverpool) su se izjasnili da su protiv ESL, doduše ne preoštrim rečima koje su tih dana bile u modi i širokoj upotrebi. Trener Čelzija Tuhel je bio znatno uzdržaniji, držao se svog trenerskog posla. S druge strane, na primer

FUDBAL, ČELZI I LIVERPUL U SRCU: Navijači protiv Superlige

Fotografije: AP Photo

Zinedin Zidan, trener Reala, ostao je nedostupan za medije: u Španiji se o tome treneri ne pitaju.

A tek navijači... Dok su se u Italiji i Španiji oglašavali uglavnom preko društvenih mreža, zbog drugačijeg mentaliteta i načina organizovanja, u Engleskoj su ("pravi") navijači, dobro organizovani u klubove navijača, počeli da se spontano okupljaju oko stadiona u utorak predveče. Besni navijači Čelzija, njih oko hiljadu, blokirali su pred utakmicu (i dalje bez publike zbog kovida 19) dolazak autobusa sa igračima Čelzija i Brajtona – utakmica je kasnila dobrih 15 minuta. Čelzi je igrao loše i remizirao, možda ima veze.

POKAJNICI

Tokom ovog protesta, klub je saopštio da "priprema dokumentaciju da se povuče iz ESL". Navijači su bes zamenili slavljem. Mančester Siti se povukao možda sat pre ili posle (zavisno od toga šta se uzme kao trenutak odustajanja). Osta-

li engleski klubovi su to uradili do kraja večeri. Sutradan, u sredu, odstupili su i italijanski Milan i Inter, potom i Atletiko Madrid. U Engleskoj su se vlasnici "grešnih" klubova manje ili više nemušto i ponizno izvinjavali zbog počinjene greške i kleli se u značaj navijača. Tu je primećeno da se vlasnici Mančester Sitija nisu oglasili. Najavljeno je da će izvršni kopredsednik Mančester Junajteda, od navijača omrznuti Ed Vudvord, napustiti klub do kraja godine, što je navodno dogovoreno ranije i nije povezano sa aferom ESL. Kapiteni Liverpula, Mančester Junajteda i Mančester Sitija (Henderson, Šo i De Brujne) u ime igrača ovih klubova osudili su ESL i izrazili zadovoljstvo zbog odustajanja svojih klubova. U Engleskoj su se protesti navijača nastavili: u petak pre podne, petnaestak navijača Mančester Junajteda prekinulo je trening prvog tima, a uveče se pred utakmicu Arsenalu ispred stadiona okupilo oko hiljadu navijača – i jedni i drugi tražili su da već odranije omrznute američke gazde napuste njihove klubove.

TVRDOKORNI

Ostali su samo Real, Barselona, možda i Juventus. Juventus nekako jedva; nije baš najjasnije gde su, nisu se baš povukli, ali predsedavajući kluba Andrea Anjeli je priznao da "projekat ne može da se nastavi". Tek izabrani predsednik fudbalskog kluba iz Barselone Đoan Laporta (a bio je predsednik i u periodu od 2003. 2010. godine) objašnjavao je nešto o tome kako je novo takmičenje neophodno da bi se obezbedilo finansijsko zdravlje fudbala, da je generalno bio protiv osnivanja ESL, ali da se preuzimajući dužnost predsednika kluba suočio sa dugom od blizu milijardu evra, što je promenilo njegovo mišljenje. Kaže da predlog i dalje stoji.

Ipak, čini se da je na braniku ESL ostao sasvim usamljen predsednik Reala Florentino Perez (predviđeni mandat u Realu mu je do 2025. godine). On tvrdi kako je projekat na "stend baju" i da ESL i dalje postoji, da se na projektu radilo tri godine, da ga možda nisu dobro objasnili, ali

POBEDNIK I PORAŽENI:

A. Čeferin, predsjednik UEFA (levo);

F. Perez, predsjednik Reala i ESL

Foto: AP Photo; wikimedia

ligama, ali o tome drugom prilikom, jer to će da važi tek od 2024. godine. Odmah su povećan broj utakmica kritikovali Pep Gvardiola i Jurgen Klop, treneri Manchester Sitija i Liverpula, koji se inače žale na preveliki broj utakmica. I nisu jedini.

ENGLESKA

Najveći potres sa ESL izazvan je u Engleskoj. Zbog širokog društvenog značaja fudbala i klubova u ovoj zemlji, a ne treba potceniti ni ljutnju 14 klubova Premijer lige prema velikoj šestorki, na inicijativu Asocijacije fudbalskih navijača, a pod vođstvom bivšeg ministra sporta i uz podršku aktuelnog ministra sporta, preispitaće se sistem "nadzora" vlasništva fudbalskih klubova (naročito kontrole stranog vlasništva), njihovo finansiranje, distribucija finansijskih sredstava kroz fudbalsku piramidu i posebno uloga navijača. To bi lako moglo dovesti do promene nekih zakona ili donošenja novih zakona koji se tiču fudbala u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Zanimljivo je da će posebno pogledati u pravcu Nemačke, gde u Bundes ligi nije dozvoljeno da komercijalni investitori poseduju više od 49 odsto vlasništva kluba. A ne, recimo, u pravcu Špani-

da nisu ni dobili priliku da ga objasne, da format Lige šampiona nije zadovoljavajuć i nije interesantan publici, da bi novo takmičenje donelo više novca i ostalim klubovima (ostalo je nejasno na koji način); optužio je predsednika UEFA Aleksandera Čeferina i nacionalne fudbalske saveze za "agresiju" i "pretnje" usmerene ka ESL. Otkrio je još da jedan od šest engleskih klubova od početka nije bio baš zainteresovan za ESL i da je nevoljno pristupio, ali nije otkrio koji je to klub koji je kasnije "zarazio" ostale engleske ekipe. Naveo je da je "40 Čelzijevih navijača" protestovalo, da može da kaže ko ih je tamo izveo, ali nije to rekao, i da su onda engleski klubovi rešili da ESL ostave po strani za sada. Najvažnije što tvrdi Perez je da je 12 klubova potpisalo "obavezujući" ugovor i da se iz toga ne može tek tako izaći, ne precizirajući kakvi bi penali mogli biti za napuštanje ugovora. Obratio se i sudu u Madridu, koji je doneo privremenu presudu kojom se zabranjuje fudbalskim organizacijama da zbog osnivanja Superlige izbacuju klubove iz takmičenja jer se time narušavaju zakoni o tržišnoj utakmici. Ne treba ovo potceniti, svojevremeno je 1994. jedan drugi sud promenio fudbal zauvek – uvedeno je Bosmanoovo pravilo po kome su igrači stekli pravo da po isteku ugovora mogu da promene klub bez obeštećenja.

SPONZOR

Čak i glavni sponzor ESL, američki "J.P. Morgan", oglasio se u petak saopštenjem na Tviteru objašnjavajući da su pogrešno procenili kako će ovaj projekat biti viđen od "šire fudbalske zajednice" i da će naučiti nešto iz ove greške. To je shvaćeno kao njihovo povlačenje iz mrtvog projekta.

Predsednik španske LA Lige (prva fudbalska liga Španije) Havijer Tebas lamentirao je o tajnosti ovog poduhvata, koje ne bi bilo da je to tako dobro za sve u fud-

balu kao što Perez tvrdi, a stigao je i da se našali kako je problem što fudbaleri ovih klubova imaju samo po šest ferarija, umesto sedam. Nije želeo da preti sankcijama klubovima koji su osnovali ESL, rekavši da su ih već kaznili njihovi navijači.

UEFA je, izgleda, oberučke prihvatila pokajnike, ali Čeferin i dalje priča o nekakvim kaznama za klubove koji nisu napustili ESL. U međuvremenu je, po planu, samo dan nakon obznanjivanja formiranja ESL, objavljen novi format Lige šampiona, Lige Evrope i jedno novo klupsko takmičenje – više klubova, više utakmica, nešto veći prihodi za klubove (očigledno nedovoljno za najveće) i čudan način povećanja broja klubova iz najjačih liga u Ligi šampiona u korist velikih timova – ne nužno vezan za plasman u domaćim

Navijači

Širok je dijapazon vrsta navijača velikih klubova. "Pravi" ili "tradicionalni" navijači najčešće žive u matičnom mestu kluba ili okolini, imaju godišnje pretplatne karte ili su na listi čekanja za takvu skupu povlasticu, a u međuvremenu se snalaze u kupovini pojedinačnih karata za utakmice kod kuće, pa onda oni koji putuju sa klubom na gostovanja (po zemlji i po Evropi) i članovi su nekog od navijačkih klubova. "Pravi" navijači su najglasniji, čuju se i na stadionu, (s pravom) polažu veće pravo na svoj klub jer su u lokalu i zbog toga su "najglasniji" i na internetu.

Onda slede razne nijansirane vrste navijača, sve do navijača rasutih po drugim kontinentima koji "svoj" tim gledaju na TV-u ili internetu, a učestvuju ili ne učestvuju u diskusijama navijača na društvenim mrežama ili forumu klupskog sajta; ponekad su članovi klubova navijača u svojim zemljama, a ponekad nisu. Posmatrano iz ugla poslovnog prihoda velikih klubova, ne treba zanemariti ove "udaljene" navijače, koji možda nikada neće gledati svoj tim na domaćem terenu, nego eventualno, i to možda samo jednom u životu, na nekoj letnjoj turneji u Aziji ili SAD ili... Mnogi od njih na ovaj ili onaj način plaćaju gledanje TV prenosa utakmica, kupuju klupska obeležja svih vrsta (dresovi, šalovi, bedževi...), neki piju isključivo marku piva koji sponzoriše odabrani klub, kupuju automobil marke... Znaju to dobro sponzori klubova.

Tako jedan klub od ovih 12 ima stadion kapaciteta oko 50.000 gledalaca, u matičnoj zemlji ima oko 5-6 miliona navijača, a širom sveta ima ih više od 100 miliona, možda i blizu 200 miliona. Ako bi svaki od ovih 100 miliona kupio po dres i kačket sa klupskog sajta, taj prihod bi lako prevazišao prihode od onih navijača što redovno dolaze na stadion. Igra velikih brojeva. A klub iz primera nije klub sa najviše navijača na svetu.

je, gde su klubovi formalno u vlasništvu "navijača" i gde se predsednici klubova biraju na izborima. Među engleskim navijačima, inače, prevladava stav da se ne može zaista posedovati fudbalski klub, već da vlasnici njime samo upravljaju dok ne dođe neko drugi.

AMERIKANCI

Velika je povika na američke vlasnike klubova i pokušaj "amerikanizacije" evropskog fudbala. Ne bi valjalo olako generalizovati stvari, nikad i ništa nije baš crno-belo. Amerikanci su duboko zašli u vlasništvo engleskih fudbalskih klubova, i to ne samo najvećih, najprofitnijih i najbogatijih, već i onih u nižim ligama. I nisu svi Amerikanci baš isti – neki se u nižim ligama baš uklapaju u generalne interese lokalne zajednice, neki američki vlasnici nižerazrednih klubova idu na pivo sa navijačima posle utakmice, što ne znači da usput ne pokušavaju da zarade koju funtu.

Od klubova pomenutih u ovom tekstu, u američkom vlasništvu su Manchester Junajted, Liverpool, Arsenal i Milan. Vlasnici Manchester Junajteda (Gleazer familija) i Arsenala (*Kroenke Sports and Entertainment*) već dugi niz godina su omraženi kod navijača, koji su nezadovoljni kako se klubovi vode i optužuju vlasnike da samo "mužu" novac iz klubova. Malo je drugačija slika sa Liverpoolom u vlasništvu *Fenway Sports Group*, sa Džonom Henrijem na čelu, protiv kojih se do sada navijači nisu bunili, a imali su loše iskustvo sa prethodnim vlasnicima, takođe Amerikancima. No, u ovom trenutku bivši igrači, legende klubova i sportski komentatori, rođeni navijači matičnih klubova u kojima su proveli celu karijeru, Geri Nevil (Manchester Junajted) i Džejmi Karager (Liverpool) podjednako traže da sadašnji američki vlasnici odstupe. Kao da je tako lako prodati klubove čija se vrednost procenjuje na nekoliko milijardi evra, i to dok se još igra bez publike i posle ovog gafa sa ESL, i kada će se možda još i zakoni menjati – loš je trenutak za prodaju. A vlasnici Arsenala već su izjavili kako im ne pada na pamet da prodati klub. Legenda Arsenala Tijeri Anri kaže da više ne prepoznaje klub za koji je svojevremeno igrao, jer vlasnik vodi fudbalski klub kao da je kompanija u pitanju.

Vlasnici Milana takođe ne razmišljaju o prodaji kluba.

PARE

Pa dobro, o kolikim parama se priča u toj ELS? Ogromnim. Tolikim da razlozi dvanaestorice za osnivanje novog takmičenja opstaju, a kako će se to rešiti, videćemo. Govori se o pet puta većem prihodu za svakog učesnika ELS po sezoni (ne samo za 15 osnivača, već za svakog od 20 planiranih učesnika, ne računajući bonuse za ostvaren rezultat), od onog koji može da ostvari učesnik koji bude pobednik UEFA Lige šampiona. A pobednik Lige šampiona, kad je iz redova velikih klubova (a skoro uvek jeste), prihoduje od ovog takmičenja u pobedničkoj sezoni nešto manje od 100 miliona evra. Kada se ovi brojevi upare sa enormnim dugovima, koje ima bar devet od 12 klubova osnivača ESL, a koji se kreću od par stotina miliona evra do skoro jedne milijarde, jasna je bila finansijska primamljivost novog takmičenja.

Kako je moguća toliko veća zarada? Masivnim sponzorstvom "J.P. Morgana" teškim negde između 2,5 i tri milijarde evra, zatim (pre)glomaznog sistema UEFA koji mora da finansijski pomaže i svoje male nacionalne članice, direktnom prodajom TV prenosa ili direktnom prodajom prenosa preko posebne internet platforme, a sve sa većom gledanošću globalno popularnih timova koji bi igrali više utakmica međusobno (sve evropski derbi do derbija), pa posledično još većim prihodima od sponzora. Jer da se ne lažemo, kao neutralni ljubitelj fudbala, da

li biste radije gledali utakmicu npr. Juventus–Barselona ili Krasnodar–Ren? A ovo su bili stvarni parovi u grupnoj fazi Lige šampiona ove sezone, doduše, ne u istom terminu, ali svedjedno. Znam koju bi od ove dve utakmice naš javni servis, RTS, odabrao da prenosi.

ŠOU

Šou mora da se nastavi. Prošlog vikenda su se igrala nacionalna prvenstva (ponegde i kupovi, Manchester Siti je u finalu Liga kupa pobedio Totenhem, pred publikom od 8.000 gledalaca), a ove nedelje će se prvim polufinalnim utakmicama nastaviti takmičenje u UEFA Ligi šampiona. I to utakmicom Real–Čelzi, jedan uporni i tvrdoglavi "superligaš" protiv jednog pokajnika. Posle njih će u sredu igrati Pari Sen Žermen – Manchester Siti, jedan koji je odbio da bude osnivač ESL i još jedan pokajnik – katarski vlasnik protiv vlasnika iz Ujedinjenih Arapskih Emirata. I gledaće se polufinala širom sveta, možda sa još većom pažnjom zbog ove afere, jer to su globalni klubovi, a ne samo evropski. Pažnja fudbalske javnosti se vraća utakmicama. Uživate u fudbalu.

A što se para tiče, sećam kada sam kao klinac na jednom ondašnjem drugoligaškom stadionu u Beogradu slušao dvojicu "iskusnih" navijača, pa se jedan vajka kako ovi naši napadaju, ali ne znaju da daju gol, pa publika zato negoduje, "a fudbal se igra za publiku i za golove". Ovaj drugi mu lakonski odgovara da ne lupe, jer "fudbal se igra za pare". Sada ovo važi više nego ikad.

VOJISLAV MILOŠEVIĆ

Po ženskoj liniji

Šemsa Gavrankapetanović, Selma Đulizarević-Karanović i Dunja Karanović, tri umetnice triju generacija iz iste porodice, školovane na istom Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu, rade u istom ateljeu. Trenutno, ličnim projektima i poetikama, ali i zajedničkim, tragaju za kreativnim dodirnim tačkama inspirisanim prirodom žene i njenim statusom i ulogom u raznim vremenima i kulturama

Atelje je od Grada Beograda u novobeogradskom Bloku 45 dobila Šemsa Gavrankapetanović neposredno nakon poslediplomskih studija na Fakultetu likovnih umetnosti u Beogradu i uselila se sa svojom devojčicom Selmom, koja je tada upisivala prvi razred osnovne škole. Kada je Selma diplomirala, za nju je prilagođena velika terasa, a kad je unuka Dunja završila fakultet, raščišćena je trpezarija u koju je unela grafičku presu nasleđenu od dede Boška Karanovića, jednog od utemeljivača srpske grafike.

“Uvek mi se činilo da je od komornog stanovanja važnije da svaka od nas ima neki kutak za rad, pa makar ograničen”, priča Šemsa Gavrankapetanović objašnjavajući kako joj je u početku bilo neobično da se navikava na novi odnos u kome majka postaje koleginica. Sa unukom joj je bilo lakše zato što je lekciju već naučila. “Sada se dobro snalazimo, družimo i meni je dragoceno njihovo prisustvo, nova iskustva i sveže informacije. Selma unosi nove materijale, Dunja donosi aktuelnu literaturu, a svakoj od nas ostaje dovoljno prostora da neguje neki svoj lični izraz.” Selma se slaže, znači joj što mogu da razgovaraju i da se posavetuju, a Dunja se, dok sluša naš razgovor uz kafu koja im je uobičajeno zadovoljstvo u ateljeu, priseća porodične anegdote: “Mama je, kada je bila mala, izjavila kako njena majka uvek slika nesreće, pa će ona, kad poraste, da slika samo sreću. Zato je valjda sada moja pozicija drugačija, između tih sreća i nesreća imam predispoziciju sagledavanja univerzalija ženskog položaja. I otac, stric

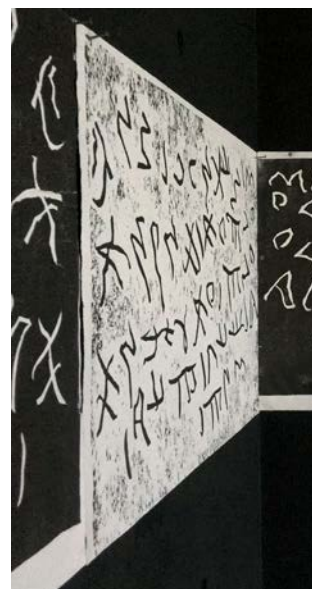

i deda stalno su bili prisutni, pa u tom mnoštvu glasova uvek osećam potrebu da tražim neku objektivnost.”

PISMO FRANJI JOSIFU

Veći deo veoma zapažene mini retrospektive *Lična arheologija* Šemse Gavrankapetanović, koja je prošlog septembra održana u Kući legata, bio je posvećen starom pismu “bosančici”. Na različitim materijalima, ručno pravljenom papiru ili šamijama, crtežom ili vezom oživela je i osavremenila pismo svojih predaka. Uvek vična preispitivanjima već urađenog, trenutno pokušava da dogradi, dopuni i dovrši svaki komad iz pomenu-

tog ciklusa. “To je pismo sa dokumenata koje sam pronašla u porodici. Očeva baba, u Hercegovini zvana stara-majka, pisala je pre 120 godina caru Franji Josifu tražeći, posle smrti muža i oduzimanja imanja, prava za sebe i svoju decu. Meni se to učinilo značajno i interesantno, nevesti rukopis žene olovkom na izbledelim žutim papirićima zaintrigirao me je kao likovni fenomen. U biblioteci u Sarajevu izvršena je transliteracija nečitke ‘bosančice’ pa tako znamo i šta piše u pismu, kao i da su carske službe vratile original sa zahtevom da im se stara-majka obrati tada važećim latiničnim pismom. Na kraju je uspela, istina ne da joj se vrate imanja, ali

**PRVA
ZAJEDNIČKA
IZLOŽBA:**
Radovi Dunje
Karanović, Šemse
Gavrankapetanović
i Selme Đulizarević-
Karanović

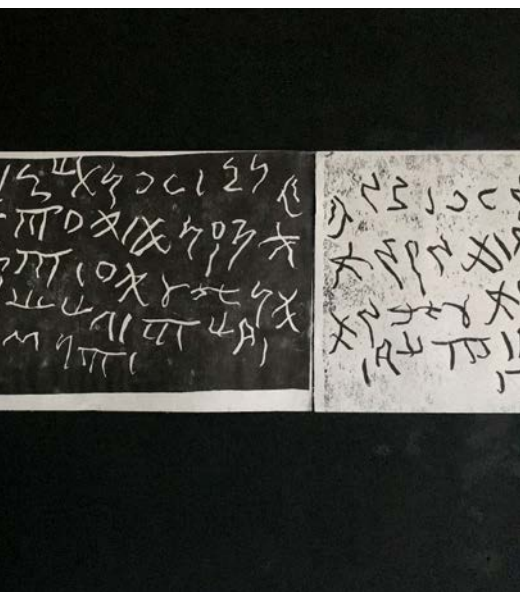
Fotografije: Milan Kralj

TRI GENERACIJE:

Dunja Karanović,
Šemsa Gavrankapetanović i
Selma Đulizarević-Karanović

Foto: Marija Janković

je izdejstvovala stipendije za školovanje svojih sinova u Beču i Budimpešti. Ja sam 'bosančicu' najpre sitoštamptom prenela na platno, tu onda likovno intervenisala, a potom vezla zato što mi se taj postupak činio najbliži načinu života i mogućnostima koje su žene tada imale na tim prostorima. Ne smemo zaboraviti da im školovanje nije bilo dozvoljeno i da su se pisanju same učile."

Selma Đulizarević preispituje izlazak slike u prostor korišćenjem delova raznolike starinske odeće. "Pre desetak godina videla sam u Sarajevu fantastično postavljenu izložbu ženskih ručno tkanih i vezenih košulja sa Balkana, maštovitih krojeva i čudesnih ukrasa, i sada radim na svojim košuljama. Neke su slike na srpskom industrijskom platnu koje liči na rukom tkano, neke su od narodnih tkanina sa buvljaka ili ih nalazim kod antikvara pa ih doslikavam i ukrašavam. Rađene su i pačvork tehnikom i dopunjene heklananim motivima i vezom sa

starih narodnih 'kuvarica', koje su radile žene i kačile iznad šporeta. To je naslojavanje različitih elemenata kako bi se došlo do punoće izraza i do utiska kojim bi odabrani predmet trebalo da zrači."

Dunja Karanović je odrastala sa majčinim i bakinim uljanim slikama, crtežima, ali i grafikama i fotografijama oca, poznatog profesora i uglednog grafičara Branimira Karanovića, pa je pitam da li je za nju bio moguć neki drugi, a ne umetnički put. Pokušavala je, kaže, da se okupi drugačijom tematikom zato što svoje okruženje dugo nije shvatala kao izbor već kao podrazumevani način života. Završila je Filološku gimnaziju, bavila se jezikom, društvenim aktivizmom, upisala psihologiju... ali nije uspela da se otrgne. Na kraju je shvatila da je umetnička profesija za nju najprirodniji izbor. Po završetku fakulteta, obrela se na master studijama u Kini. "Sada u umetničkim praksama vi možete da iskažete bilo koju vrstu angažmana. Za mene su najvažniji pi-

tanje društvene pravde i posebno feminističke teme. Studirajući u Kini, shvatila sam da je pozicija žene potpuno univerzalna stvar, bez obzira na kulturu ili socijalni i politički kontekst, ona se susreće sa istim nemogućnostima i ograničenjima, bori se protiv rata i nasilja, za svoj prostor, slobodu i emancipaciju. Trenutno radim na tezi koja poredi različite forme ženskog izražavanja u različitim kulturama. U Kini sam se i ja, kao i moja baka ovde 'bosančicom', bavila pojavom jednog osobenog ženskog pisma. Ni tamo ženama nije bilo dozvoljeno da se školuju i opismene, pa su ga same izumele. Zato mi je posebno važno što nas tri poslednjih godina inspirišu slične teme, one protiv diskriminacije i marginalizacije ženskog rada i glasa, od borbe za pismenost do mirovnih inicijativa."

POTREBA ZA LEPIM

Na početku stvaralačkog puta, a pod uticajem profesora Nedeljka Gvozdenovića

u čijoj klasi je diplomirala, Šemsa Gavran-kapetanović je sliku gradila u intimističkom duhu na temeljima Beogradske slikarske škole, a potom ju je, tragajući za ličnom poetikom, svodila i približavala se postulatima enformela. U temama koje je birala odmah se pojavio i stvaralački bunt, govorila je o odbačenim stvarima i napuštenim prljavim prostorima, otuđenosti i mučnini. "Bila je to moja potreba za dijalogom, za susretima sa drugim ljudima, o potrazi za identitetom, o nepristajanju na puku bačenost u društvo, o pravu svakog pojedinca na izbor ličnog stava. Zato sam ispitivala materijale, platno sa štafelaja spustila na pod, na njega pobacala otpatke, piljevinu, pesak, kanape, žice... imala sam potrebu za taktilnim pristupom slici, da stvaram iz sebe, van naučenog, vođena jedino instinktom i intuicijom. Najbliži mi je bio papir i sa njim sam najviše istraživala." Jedna od najupečatljivijih Šemsinih izložbi ostvarena je upravo u papiru, tragične 1999. u Galeriji ULUS. Na slike je kolažirala ostatke spaljenih knjiga i novina koje je pronašla u Sarajevu kraj bombardovane biblioteke, sačuvala i donela u Beograd. "Poreklom sam iz Sarajeva, a razaranja grada moga rođenja gledala sam na televiziji. Kada se rat završio, otišla sam da vidim porodicu i prijatelje i šetajući po ulicama koje su tek počeli da raščišćavaju, videla sam dve velike hrpe spaljenih knjiga. Instinktivno sam ih pokupila, a kasnije se javila želja da ih sačuvam i da toj ratnoj kolateralnoj šteti, tom otpadu, produžim život. Zapravo sam želela da kažem da zlo ne može da pobedi, da je život uvek jači od razaranja."

Selmina prva preokupacija je portret, razvijala ga je analizirajući članove porodice i bliske prijatelje udubljujući se u slojevitost ličnosti. Tako je, suprotno majci koja je sliku bacila na pod, valjda u pomenutoj želji iz detinjstva da ne prikazuje ružno nego lepo, persijski tepih podigla iza leđa modela u pozadinu slike. Na kraju je, pod uticajem secesije, svoje pozadine shvatila kao bašte u kojima je mašta mogla da se razigrava do mile volje. Zaokret se dogodio preko korseta. "Izlazak moje slike u prostor desio se na tematskoj izložbi u Čačku posvećenoj zastavama komunističke partije. Zamislila sam svoj rad u obliku odevnog predmeta – trapezni oblik

korseta dobro je korespondirao sa pravougaonom formom zastave. Posle te izložbe počela sam da skupljam različite krojeve korseta, da ih kombinujem i proučavam njihove skulptoralne oblike. Predmet je dopadljiv, ženstven, ali govori o večitoj stezi i sputanosti ženskog bića. Moja potreba za lepim je sklanjanje od očiju onoga sa čim se svakodnevno susrećemo, sa socijalnom nepravdom, neuređenom okolinom, zapuštenim ambijentima. Korset je i pogled u unutrašnjost bića, i povratak u neke sretnije dane detinjstva i bajki."

Potom, Selma u prostor galerije unosi i druge odevne predmete iz prošlih vremena, romantične krinoline često upotpunjuje scenografskim detaljima, nadgrađuje ih aplikacijama, cvećem, vezom i porukama, pa i izvezenim stihovima Darka Rundeka. Bajkovitost do kraja razvija na izložbi *Trnoružičnjak*, koja ima skrivenije duboko potresne i gorke poruke. "Scenografski detalj je presto, a tu su i portreti kraljeva Petra II i Aleksandra i veliki baner Josipa Broza u sitoštampi, da upotpune priču o Jugoslaviji koja je postojala i koje više nema. Siže priče je u kletvi zle vile i kontra kletvi dobre, koja želi da sasnira zlo. Mene je to asociralo na situaciju kada je kod većine nas u bivšoj Jugoslaviji počela da se uspavljuje građanska svest za račun narastajućih nacionalnih, pa smo se svi probudili okovani trnjem. I sada čekamo momenat kada će se, poljupcem nekog princa koji će jednom doći, probuditi carstvo okovano neprohodnim vrtom ruža čije bodlje ne moraju da se vide, ali se snažno osećaju."

VEZ SKRIVENIH MISLI

Na prvoj zajedničkoj izložbi, *Po ženskoj liniji*, održanoj prošlog decembra u novim prostorijama Grafičkog kolektiva, sve tri je okupila najmlađa Dunja. Činjenica da je poznata beogradska galerija posle 70 godina izgubila svoj prostor i uselila se u novi, nedovršen i neuslovan, pogodovala je njenoj ideji da se u takvom prostoru sagledaju ženske, takođe nepravedno skrajnute pozicije u društvu i porodici, ali i da se oda počast nikada dovoljno priznatom ženskom radu. "U tom novom Grafičkom kolektivu, koji nije zgodan za izlaganje, nije dovršen, nema struje ni svetla, pokušale smo da stvorimo jedinstven intimni svet, prostorije za žene ispunjene

ličnim predmetima koji se više ne koriste: starinsko ogledalo, toaletni stočići sa šminkom, lekovi, bočice parfema, pudrere, sredstva za higijenu, porodična škrynja, starinski ženski veš, vezeni jastučići i drugi elementi miraza. Svi ti radovi bili su posvećeni mentalnom i reproduktivnom ženskom zdravlju. Izložile smo Šemsi slike, Selmine haljine i korsete ukrašene slikanim ili veštačkim cvećem, moje instalacije, nekoliko familijarnih cijanotipija, i meni najvažniju zajedničku knjigu koja nastaje u saradnji nas tri. To je zbirka vezanih stranica za koju me je inspirisala praksa u Kini. U trenutku kada se devojka udaje i odlazi u drugu porodicu, majka, baka, sestre, prijateljice, ostave poruke za nju, da joj ostanu kada više ne budu zajedno. Najzanimljivije je što su te poruke pisane posebnim načinom koji su neopismenjane žene same izumele. Knjiga je posvećena našoj ženskoj liniji. Mi smo vezle svoje skrivene misli, crteže, ideje i poruke iz raznih perioda, tu je mamin crtež mene kada sam bila mala, moja pisma baki, portrete koje smo radile jedna drugoj. Čini mi se da je naša dužnost danas da odamo počast istoriji ženskog, nikada dovoljno priznatog rada. Da li je to naša stara-majka koja piše Franji Josifu, ili nečija daleka baka u Kini, velika svet-ska umetnica, spisateljica ili naučnica, sve su to kanoni koji kroz istoriju minimiziraju vrednosti, a one su utoliko veće koliko su teže poteškoće i prepreke sa kojima se ženski rod od vajkada susreće."

Potrebu da u istom prostoru nedovršenog i usred zime nezagrejanog Grafičkog kolektiva prikažu zajednički rad i različite priče kojima se bave, publika je razumela. Njihovu ambijentalnu postavku, grafike, instalacije, iskrenost, posvećenost i međusobnu povezanost. Bilo im je zadovoljstvo da se posle mnogo godina preplitanja tokom stvaralaštva pojave u javnosti i ta se energija jasno prepoznavala na izložbi. Zato što takav međugeneracijski likovni dijalog i solidarnost različitih senzibiliteta nisu uobičajeni, kao ni postavka koja je nosila pečat njihovih posebnosti i originalnosti. Prema tome, sva podrška trenutnom nastojanju triju umetnica da pripreme novu, bogatiju zajedničku izložbu i, kao što planiraju, realizuju je u Sarajevu ili beogradskom Etnografskom muzeju. ¶

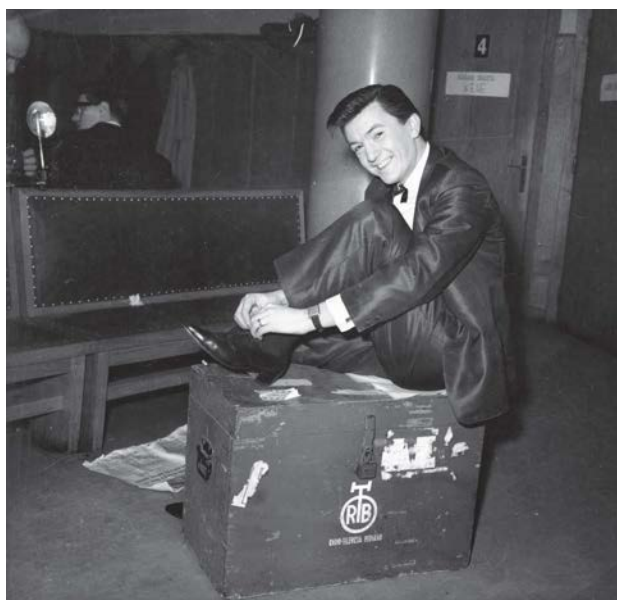
NADA IVANJI ŠVAB

Kad je sve izmaklo kontroli

Čime su šezdesete zaslužile epitet neponovljivih godina i koliko je tome doprinela nostalgija

Novo, nedavno promovisano, izdanje monografije *Beograd šezdesetih dvadesetog veka* ponovljeno je s dobrim razlogom. Njeno prvo objavljivanje 2003. godine bilo je deo neobičajenog eksperimenta Muzeja grada Beograda: trebalo je realizovati izložbu

monografije Darko Ćirić, a mogući odgovor nalazi u činjenici da su to bile jedne od civilizacijski najplodnijih godina u dugoj istoriji ljudskog društva, da su ikone savremenog sveta smeštene baš u taj period, i da, ukratko, po okončanju te decenije svet jednostavno više nije bio isti.

LEPE ŠEZDESETE: Đorđe Marjanović; Beograđanka u kupovini...

Fotografije: Muzej grada Beograda

kojom će se proveriti muzeološki potencijali vremenski bliskog perioda istorije, konkretno – šezdesetih. Ispostavilo se da je eksperiment više nego uspeo, izložba je bila prava senzacija, a monografija je prodana pre nego što je izložba zatvorena.

Bili su to, maločas pomenuti, dobri razlozi da Muzej grada Beograda monografiju Darko Ćirić i Lidije Petrović Ćirić objavi opet, ovog puta u dopunjenom i dorađenom izdanju, ali i da izlaganjem atraktivnih i karakterističnih detalja iz šezdesetih u Klubu RTS-a podseti na svoju poznatu izložbu, kao i da zainteresuje nove generacije za taj čuveni period.

Zbog čega su baš šezdesete godine dvadesetog veka onaj trenutak koji privlači toliku pažnju – pita u početnom tekstu

Evo nekoliko primera koji dokazuju ovu njegovu ocenu.

Beograd je tada postajao metropola – prioritet je dat nizu atraktivnih zdanja kao dokaz da društvo ulazi u doba višeg standarda. Prva konferencija Nesvrstanih zemalja septembra 1961. godine bila je razlog da se završe pristanišna zgrada i piste međunarodnog aerodroma u Surčinu i Palata federacije na Novom Beogradu. Sledili su ih Beogradski sajam, Muzej savremene umetnosti, Atelje 212, Sportski centar "25. maj", hotel "Slavija", opština Vračar, TV toranj na Avali, zgrade CK, Doma pionira, "Politike", Energoinvesta, izgrađeno je dva puta više stanova nego tokom prethodnih 15 godina – samo na Novom Beogradu ih je bilo 25.000. Sve je

kulminiralo izgradnjom auto-puta i mosta Gazela, i pre svega majstorstvom gradonačelnika Branka Pešića da za kratko vreme promeni izgled Beograda. "Arhitektonsko-urbanistička scena Beograda šezdesetih godina XX veka bila je rezultat jednog poletnog vremena koje je brzo bacilo u zaborav prethodne teškoće i lutanja posleratne obnove i izgradnje. Bio je to najpre plod kratkotrajnog perioda materijalnog prosperiteta i sretnog spoja inicijativa kulturnih i umetničkih krugova, kao i podrške političkih garnitura koje su se tih godina nalazile na odgovornim funkcijama u gradu i državi", napisao je arhitekta urbanista Dragomir Dik Manojlović.

U deceniji u kojoj je Beograd postao milionski grad, konstatuje dramski

pisac Slobodan Selenić u iscrpnom tekstu o snabdevanju Beograda prehrambenim proizvodima, vlast je određivala preduzeća zadužena za opskrbu građana glavnim prehrambenim proizvodima. Tako su, na primer, pekarska preduzeća "Klas", "Soko", "Beograd" i "Sloboda" sredinom decenije gradu davala dnevno oko 210.000 kilograma hleba. Cene prehrambenih proizvoda zavisile su od raznih faktora. Priliv stanovništva i pokušaj da se zaštiti standard građana uticali da Beograd bude jeftiniji od drugih jugoslovenskih gradova. Cena putera je, na primer, tokom 1962. godine bila niža i do 300 dinara!

Šezdesete su bum televizije. Prve pokretne slike Beograđani su videli 9. jula 1959. na televizorima na prozoru Tehnič-

sti, a u Narodnom muzeju – izložba *Lice Meksika*. Lidija Merenik kaže kako je u umetnosti "jedina pojava koja je autentični i logični proizvod duha šezdesetih, pop umetnost". Po ideološkom i sociološkom ključu, "pop" slikarstvo beogradske scene "moglo je samo na prvi pogled da deluje lakomisleno, iako je igra očigledno bila jedan od njegovih najvažnijih pokretača i da samo površnom pogledu odaje utisak da nema kritičkog stava".

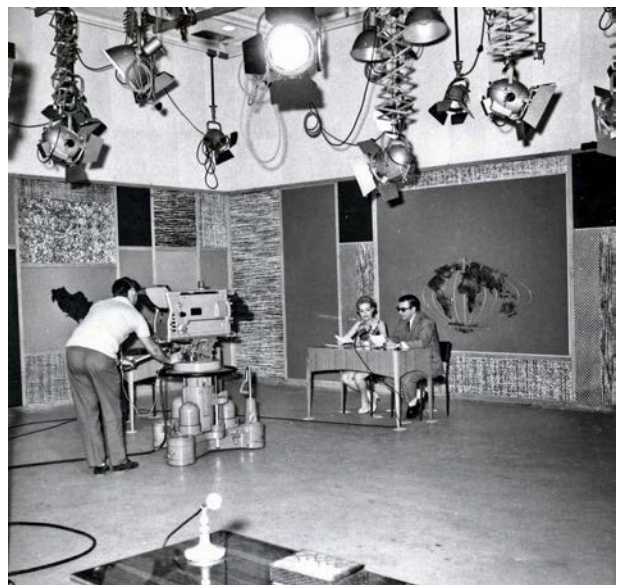
Mesta za izlazak bilo je za sve ukuse, s tim što je "Klub književnika" bio za svačiji. Klub sa Ivom, Budom i najukusnijom kuhinjom – opisuje ga Mirko Miloradović, u to vreme novinar, a kasnije pisac. "Tu su dolazili svi, gosti iz državnih sekretarijata za spoljne i unutrašnje poslove,

na je u Savremenom domu na Terazijama 10. juna 1966. godine. Bilo je to zajedničko delo umetnika, trgovine i industrije: slikarke tekstila Dese Tošić Đurović, kostimografa Božane Jovanović, Robnih kuća "Beograd" i Vojvođanskog tekstilnog kombinata iz Novog Sada. Nas su svet-skoj modnoj sceni predstavile ekskluzivne kolekcije Aleksandra Joksimovića, a zatim i drugih modnih legendi: Mirjane Marić, Čedomira Čedomira, Miodraga Igića.

Šezdesete u Beogradu su i mini suknja i uske farmerke, i hipi pokret, i obuzetost Bitefom i pločama, i zlatno doba kinematografije, igranke, top liste Luksemburga, prvi muzički sastavi, klub "Euridika", "Zlatni dečaci", "Crni biseri", diskač kod

... automobili učesnika kongresa; TV Dnevnik i Dušanka Kalanj i Branislav Surutka
Fotografije: Muzej grada Beograda)

ke škole i u izlozima Telekomunikacija i Radiotona, februara 1961. godine Televizija Beograd je sa Jastrepca snimala pomračenje Sunca u okviru prvog kombinovanog prenosa u svetu, a već "pred kraj šezdesetih međunarodna saradnja u vidu direktnih TV prenosa dostigla je maksimalan obim", zabeležile su Mira Otašević i Bojana Andrić.

Tada je kultura smatrana za jedan od vrhunskih simbola nadgradnje društva. Kako je to izgledalo u praksi, ilustruje plakat kojim su najavljene izložbe od juna do septembra 1967: u Muzeju savremene umetnosti retrospektiva Pikasove grafike, u Muzeju grada izložba *Beograd u XIX veku*, na Sajmu je bilo Treće jugoslovensko trijenale likovne umetno-

ambasadori, direktori najvećih novinskih kuća, selektori državne reprezentacije, a najčešće pisci, slikari, novinari, filmadžije, glumci. Dolazili su da vide druge i i da budu viđeni, da čuju nešto što niko ne zna – od vica do državne tajne. I uvek je bila gužva, ali niko zbog toga ne bi otišao."

Sve modne trendove koji su pristizali u Beograd, doduše sa zakašnjenjem, žene su prihvatale, prilagođavale svojoj figuri i novčaniku. Tako su, zabeležila je Lidija Petrović Čirić, na Drugi Beogradski sajam mode došli Dior, Balmen, Lanvin, Balensiaga i druge u svetu poznate modne kuće. Nakon nekoliko godina ispostavilo se da i mi možemo u našim izlozima da imamo ono što je trenutno moderno u svetu: revija crno-belih haljina održa-

Laze Šećera, ali i Luj Armstrong, Oskar Peterson, Ela Fildžerald i Sara Von. I sve to izmiče kontroli do tada neprikosnovenih "kultur tregera" i "dušebrižnika" da se više nikad ne zauzda. Šezdesete, kao što je upozorio Milan Vlačić opisujući tadašnji film, mogu da odvuču u najslađu bolest na svetu – nostalgiju, zato što je nekritička. "Opasnost od nostalgije počinje tek onda kada se iz ove ugodnosti ličnog sećanja (neobaveznog, jer svako ima svoj mali, privatni felinijevski amarkord), krene u svedočenje o jednom vremenu koje drugi, mlađi nisu osetili na svojoj koži ili duši." Knjiga u slikama Darka i Lidije Čirić *Beograd šezdesetih XX veka* je upravo takvo svedočenje.

SONJA ČIRIĆ

Podaci vaši, kompjuter naš

Firma vam je poverila kompanijsku platnu karticu i evo malog testa. Da li ćete karticom platiti neku privatnu kupovinu ukoliko iz nekog razloga ne možete da platite svojom karticom? Može i malo lakše, za ponekog, da li biste tom karticom platili ručak, večeru ili piće prijatelju s kojim ste se sreli na službenom putu, a imate odobrenje da častite poslovne partnere? Da li biste iskoristili službeni automobil za odlazak u kupovinu ili na vikend s porodicom, ako automobil nema GPS praćenje, pa i ako ima, ali firma vam veruje?

Možda vam se ove dileme čine jednostavnim, kakav god odgovor da dajete, ali hajdemo sada na viši nivo. Da li kompjuter na poslu koristite da ponekad pogledate neku privatnu stvar, pa možda i da pošaljete mejl sa privatnog naloga? Bolje rečeno, znate li ikoga ko to ne radi? I šta se dešava sada kada radimo od kuće i za posao koristimo sopstveni računar, treba li da se osećamo loše ako na njemu radimo nešto privatno u radno vreme (kao što to radimo u kancelariji)?

Na razmišljanje o ovim pitanjima podstakao me je tekst jednog američkog IT eksperta koji ima vrlo jasan savet: nemojte nikada koristiti iste aparate za posao i za privatne potrebe jer ćete u nekom trenutku strašno zažaliti. Kazna će biti ili jeziv gubitak privatnosti pred kolegama na poslu ili novčana, s tim da je ova prva mnogo gora.

Kao najgori primer on navodi mobilni telefon, poslovni broj i aparat koji mnogi dobijaju kao osnovno sredstvo za rad. Mnogi taj isti aparat koriste i privatno, čak i kada imaju sopstveni telefon, jer ko će svaki čas da uzima onaj koji odgovara nameni. Savet je da se maksimalno disciplinujete iz mnogo razloga. Jer ako službeni telefon koristite u privatne svrhe, onda se na njemu nalazi i mnogo vaših privatnih informacija, prepiski, fotografija, pasvorda i čega sve ne.

Poslodavac može u svakom trenutku da zatraži da mu aparat predate iz bilo kog razloga (njegovo je vlasništvo) i

da ga otključate kako bi proverio da li ste ga koristili u svrhe koje su u suprotnosti sa interesima firme. Na stranu što može da proverava listing poziva i poruka (što je korisniku broja koji nije vlasnik nedostupno), ali u aparat može nesmetano da ugradi i aplikacije za udaljenu kontrolu sadržaja na aparatu. U Srbiji je to, možda, nečuveno, ali se u svetu to radi kao oblik zaštite poslovnih interesa i kompanijskih podataka, dakle ne zbog namere da se zadire u nečiju privatnost ili da se zaposleni špijunira.

Još komplikovanije je pitanje korišćenja sopstvenog računara za rad od kuće jer ga svako povezivanje na kompanijsku mrežu otvara za firmine administratore, kao bilo koji službeni računar. A to znači da administrator može da viri u vaše privatne foldere, takoreći da vam pretura po ormara. Nije da se to redovno radi, daleko od toga, ali mogućnost postoji i nije posebno komplikovano.

Šta nam savetuju stručnjaci? Najpre, da potpuno odvojimo aparate, da nikada ne koristimo službene za privatne stvari, ni kod kuće ni na poslu, kao i obrnuto. Ukoliko ste ovo prekršili, a menjate posao (firmu) i treba da se oprostite sa računarom (na stolu ili prenosnom), onda je pametno da od firme tražite da ponesete hard-disk ili barem da platite da se on na vaše oči uništi. Isto važi i za telefon, s tim da je u oba slučaja uništavanje realnija opcija jer ni kompaniji nije u interesu da na disku ili telefonu odnesete kompanijske podatke. Uzgred, u neke firme i ustanove nije moguće uneti privatne uređaje, ali to su već specijalni slučajevi.

Za većinu nas ovo zvuči preterano i paranoično, neki bi rekli i nemoguće, jer ko može da me spreči da na računaru u radno vreme obavim kupovinu koja s poslom nema nikakve veze? I šta je toliko loše u tome? Daj bože da nikada ne saznate.

¶

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumi od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarica.net

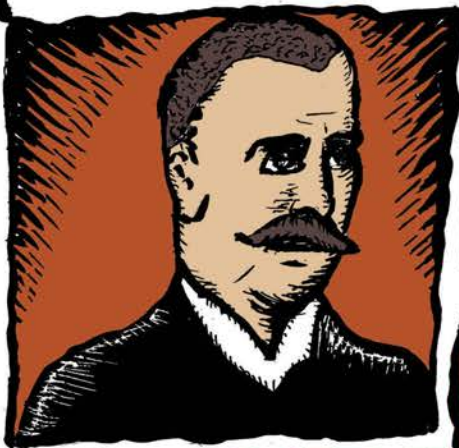
Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

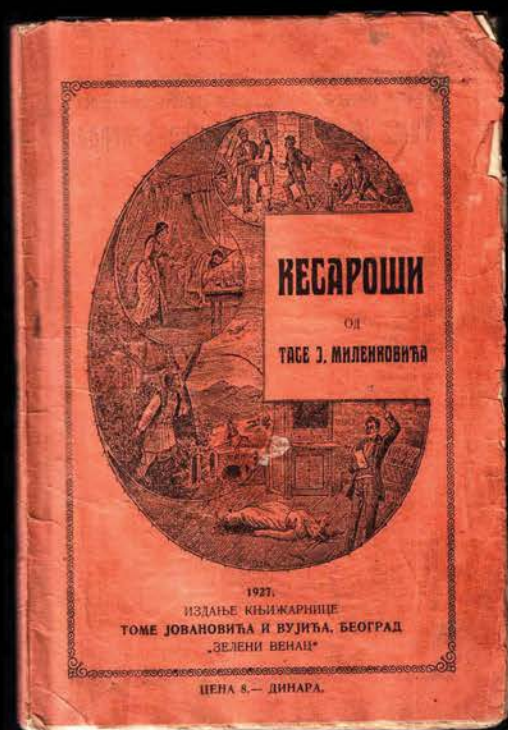
KESAROŠI

ALEKSANDAR ZOGRAF.

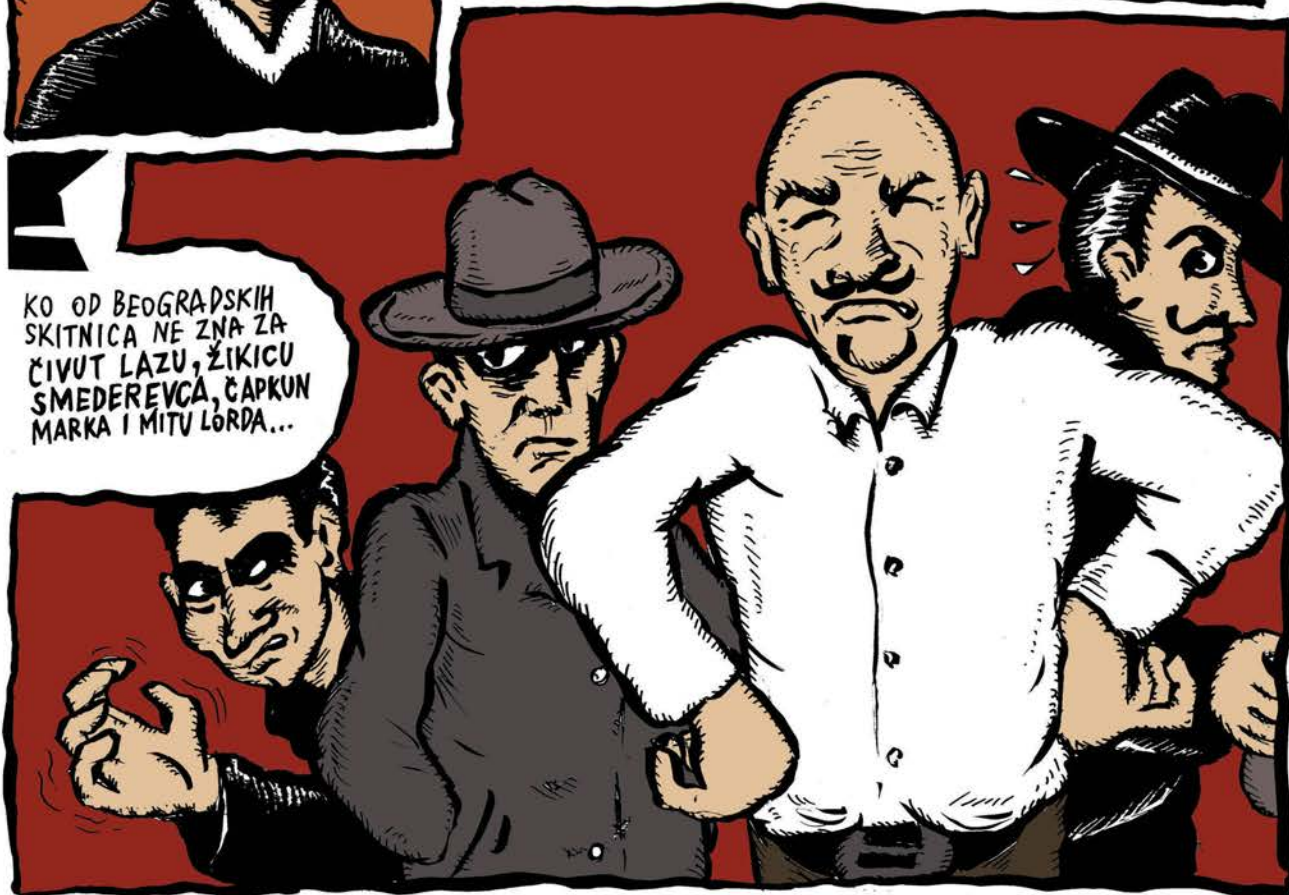
NEKOM SREĆOM, NA BUVLJOJ PIJACI U PANČEVU SAM PRONAŠAO KNJIŽICU "KESAROŠI", OBJAVIJENU 1927. GODINE, IAKO SU OPISANI DOGAĐAJI OD DEZENIJU (ILI DVE PRE TOGA - AUTOR JE TASA J. MILENKOVIC (ROĐEN 1852, IZVRŠIO SAMOUBISTVO 1918), KOJI JE OBJAVIO VIŠE SPISA O NAČINU NA KOJI SU FUNKCIONISALI KRIMINALCI I KRIMINALNE DRUŽINE U SRBIJI KRAJEM 19. I POČETKOM 20. VEKA... "KESAROŠI" (SECIKESE) JE POGLED U SVET SITNIH PREKRŠILACA ZAKONA, U VREME KADA SU LJUDI JOŠ UVEK ČUVALI NOVAC U KESAMA, A KRIMINALCI SE DOMISLJALI KAKO DA IM TO OTUĐE...

"BEOGRAD, PRESTONICA KRALJEVINE, IMA SVOJE DRŽAVNIKE, NAUČARE, PESNIKE I KNJIŽEVNIKE, ALI IMA I KESAROŠE, PREPREDENE LUPEŽE. SVETLOSTI NEMA BEZ TMINE, NI NAUKE BEZ NEZNANJA..."

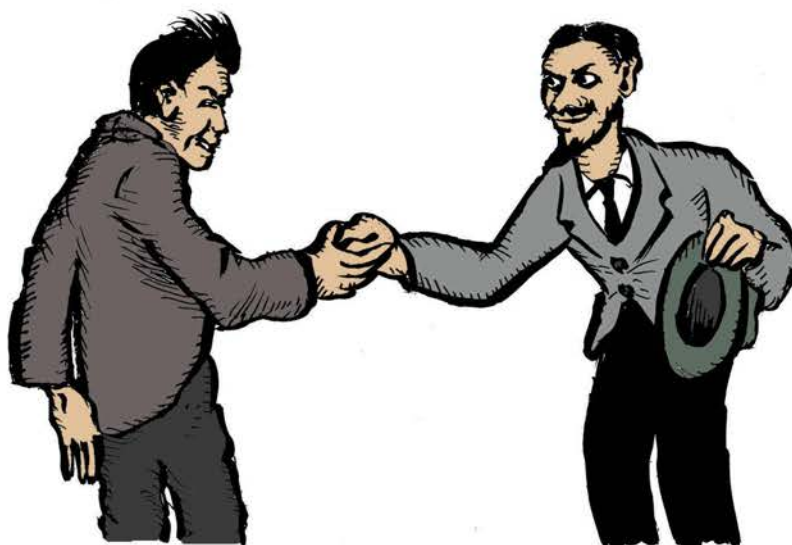

KO OD BEOGRADSKIH SKITNICA NE ZNA ZA ČIVUT LAZU, ŽIKICU SMEDEREVCA, ČAPKUN MARKA I MITU LORDA...

"KVAREŽ SE ŠIRI KAKO KOD ONIH KOJI SU OPNEGOVANI PO SALONIMA, TAKO I KOD ONIH KOJI SU ODRASLI U DIMNJVIM STRAČARAMA..."

NASTAVIĆE SE

Dići

Selo Dići se nalazi na Ibarskoj magistrali, na putu za Gornji Milanovac i Čačak, 85 kilometara od Beograda, osam kilometara od Ljiga. Nikada nisam uspela da saznam etimologiju ovog čudnog imena, koje se izgovara sa dugosilaznim akcentom na prvom slogu, a ne kao u glagolu dići, sa kratkosilaznim. Dići su postali poznati tek u godinama između 1991. i 1993. kada je ispod površine groblja pored magistrale, u Ninkovića Manastirini, otkrivena srednjovekovna crkva i nekropola Dići, sa vodoravnim mermernim stećcima i čudnim natpisima. Arheolozi kažu da postoje materijalni dokazi da su još od bronzanog doba i od vremena Kelta u Srbiji meštani tu sahranjivali svoje mrtve, tako da poreklo imena možda treba tražiti u nekim drugim, praistorijskim vremenima i izgubljenim jezicima.

U Diće smo išli oduvek, otkako znam za sebe i za svoje dve sestre. Prvih 16,5 godina iz Petrinje u Hrvatskoj, gde sam rođena, sledećih 16,5 iz Beograda, u kome sam studirala, a kasnije iz Soluna, kad sam se udala i krenula da pišem i objavljujem, prvo na grčkom, pa posle mnogo godina i na srpskom. Moja mama je pristala da tata odvede nju i njihovu tada četvorogodišnju Gordanu u Hrvatsku ako joj nađe sličan posao onome koji je radila u Ljigu. I odista, našao joj je posao knjigovođe u poznatoj jugoslovenskoj fabrici "Gavrilović". Gordanu niko nije pitao da li želi da ide u Hrvatsku. Mami se srce kidalo kada je morala da je odvoji od njene voljene bake Maše, Mašinka joj je bilo pravo ime.

Iz Petrinje smo svakoga leta putovali u Diće, raj na zemlji u kome su živeli naši anđeli: baba, deda i Raca. Put je bio naporan sve dok tata nije kupio prvi auto, stojadina, Zastavu 101. Kretali bismo uveče autobusom Slavijatrans Petrinja, da bismo u Sisku bili u ponoć, kada iz Zagreba stiže vlak, tj. voz za Beograd. Gordana je, sećam se, jedne noći na tom putu od Siska do Beograda pročitala ceo tom *Gričke vještice* (jedan od četiri) Marije Jurić Zagorke sedeći na torbama u hodniku voza. Ja sam više volela da se prepuštam sanjarenjima i planovima o sledećem danu u Dićima.

Ujutru su nas u Beogradu, na stanici, čekale čuvene PKB pogračice, viršle i jogurt u tetrapaku i poslednja, treća faza puta od Beograda do Dića, autobusom Autoprevoz Čačak. Stigli bismo posle sat i 45 minuta vožnje, ali tada je trebalo popeti se peške, sve sa stvarima, oko hiljadu metara uzbrdo do Ivkovića. Već posle prvog zavijutka iznad Borisavljeve kafane, putnicima Ibarske magistrale poznatije kao "Kafana Takovo", miris jagnjetine s raznja koji je golicao naše nozdrve smenio bi se mirisom iz obližnje štale Srećkovića. Istovremeno bi buka sa magistrale utihnula, a umesto nje bi se čulo blejanje ovaca sa obližnjih pašnjaka.

I odjednom, kao da su nas same vile u svom zagrljaju nosile uzbrdo, uz vešto orkestriranu melodiju sačinjenu od cvrkuta ptica, podnevnog ditiramba cvrčaka, zujanja osa, pčela i mušica koje su uporno obletale oko očiju. A kad bismo konačno stigli na

ravan ispred kuće, prvi ko bi nas ugledao, uglavnom baba, a kasnije Raca, potrčao bi prema nama. Ispadale su nam torbe u čistu travu, grlili su nas onako umorne i znojave, a u *avliji*, u hladovini ispod lipe, na *astalu* je već bilo posluženo slatko od šumskih jagoda ili višanja, babini specijaliteti, i hladna voda iz bunara ili sa Ivkovića izvora. Kasnijih godina, vodu smo sipali iz dvorišne česme "pusti malo nek oteče". Starijima je služena obavezna kafa mlevana ručnim mlinom, i rakija, dedina prepečenica, tamnožuta od dugog stajanja u orahovom buretu. Omiljena hrana bili su nam mladi kajmak u lepinji, palačinke sa džemom od kajsi-ja ili šljiva, pečurke knjege, one narandžaste, koje smo znali gde rastu, pa nam ih je baba spremala s jajima, kukuruzi ili "muruzi" pečeni na žaru u pozno leto, ponekad ujesen pečene kruške ili dunje, orasi i med, babina bela čorba, sarma, a ni hladno pečenje nije bilo za bacanje.

Foto: M. Kosanović

Bilo je nas desetak redovnih klinaca. Osim lipe, bile su tu i dve visoke topole koje smo vezali debelim brodskim konopcem i sedeći na njemu leteli pod oblake, da bi sa najviše tačke leta iskaskali i kao mačke se dočekivali na noge. Na brdu iznad kuće smo gradili kolibu, molili roditelje da u njoj prenoćimo, a za prvomajske umesto uskršnjih praznika ložili logorske vatre, koje su gorele svuda po okolnim brdima. Jednog leta smo napravili i pozorište, Sterijinu *Pokondirenu tikvu*, u Gordaninoj režiji. Ona je igrala i Femu, a ja sam joj bila ćerka Evicken. Scenske zavese su bile od babinih ćilima, jer baba je bila u selu poznata tkalja i imala je svoj razboj. Imali smo mnogo gostiju, a posle predstave pod vedrim nebom dobili smo veliki aplauz. Pare od ulaznica smo pošteno podelili i sledećeg dana sišli u Reku, dole na magistrali, da ih potrošimo na razne đakonije. Ako se ne varam, od tog pozorišta u babinom dvorištu potekla je ideja za Pozorište dvorište u Kapetan Mišinom zdanju, čiji je Gordana, pored Petra Zeca, bila jedan od osnivača.

Obe moje sestre su umrle mlade, Gordana na svoj 33. rođendan, a sahranjena je pored bake Maše po svojoj želji; 16,5 godina posle nje je umrla i najmlađa Dragica. Imala je 40 godina i sahranjena je ispod Gordane. Tamo, na porodičnom groblju u Jovanovićima, sahranjeni su svi naši mrtvi, osim tate koji je ostao u Hrvatskoj, na svojoj Baniji ili Banovini, pored svoje majke, a umro je tri meseca posle Gordane. Ovi iz Jovanovića "imaju lep pogled" preko puta, na svoje Lepopolje, koje danas krasi repertori mobilne telefonije. Vilinskim putem skoro više niko ne ide peške jer je odavno asfaltiran, i tako je stogodišnji san naših dedova postao stvarnost, a dobio je i ime Ulica Gordane Kosanović. Spaja Diće sa susednim Ivanovcima i dalje sa Belanovicom, a saobraćaj je sve gušći jer skoro da nema više ijedne kuće bez automobila.

MILICA KOSANOVIĆ

**ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH**

**NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISI OD TEBE !**

podrzimedijs.rs

SPREMNI ZA 0% DEPOZITA?

THE 1
NIKAD NIJE BIO BLIŽI.

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec